

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
GULISTON DAVLAT UNIVERSITETI
PEDAGOGIKA KAFEDRASI**

**MUSIQIY PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA
fanidan**

O'QUV-USLUBIY MAJMUA

Bilim sohasi:	100 000 – Gumanitar
Ta'lim sohasi:	150 000 – San'at
Ta'lim yo'nalishi:	5150600 – Vokal san'ati
	5150700 – Cholg'u ijrochiligi

Guliston - 2022

Musiqiy pedagogika va psixologiya fanidan tayyorlangan o'quv-uslubiy majmua. – Guliston 2022. – 69 b.

Ushbu o'quv-uslubiy majmua 5150600 Vokal san'at va 5150700 Chog'u ijrochiligi bakalavriyat ta'lim yo'nalishida ta'lim olayotgan talabalarga mo'ljallangan. O'quv-metodik majmua Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan 2020-yil 29-avgustda tasdiqlangan Musiqiy pedagoika va psixologiya fani namunaviy dasturi (BD-5151400-3.01) talablari asosida tayyorlanib, unda Musiqiy pedagogika fanining mohiyati, rivojlanishi, bilish jarayonlari, ta'lim-tarbiya jarayonini to'g'ri tashkil qilishning yoshga bog'liq mexanizmlarini o'z ichiga qamrab oladi.

Tuzuvchi:

M.Ergashev GulDU “Pedagogika” kafedrasida o'qituvchisi.

Taqrizchi:

D.E.Toshtemirov GulDU “Pedagogika” kafedrasida mudiri dotsenti,

Mazkur o'quv-uslubiy majmua OO'MTVning 2017-yil 1-mart 107-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan “Oliy ta'lim o'quv rejalari fanlarining yangi o'quv majmualarini tayyorlash bo'yicha uslubiy ko'rsatma” asosida yaratilgan.

O'quv-uslubiy majmua Guliston davlat universiteti Pedagogika fakulteti “Pedagogika” kafedrasining 2022-yil 26-avgustdagi 1-sonli yig'ilishida muhokama qilingan.

O'quv-uslubiy majmua Guliston davlat universiteti O'quv-metodik Kengashi tomonidan ko'rib chiqilgan va o'quv jarayonida qo'llashga tavsiya etilgan. (2022-yil 29 avgust, №1 bayonnoma).

MUNDARIJA

Kirish	4
O‘quv materiallar (ma‘ruza mavzulari va mazmuni, amaliy, seminar va laboratoriya ishlarini bajarish b o‘yicha uslubiy ko‘rsatmalar).....	9-76
Mustaqil ta‘lim mashg‘ulotlari	77
Glossariy	78
Ilovalar:	
Fan dasturi.....	96
Ishchi fan dasturi (syllabus).....	109
Tarqatma materiallar.....	123
Test savollari.....	141
Baholash mezonlari bo‘yicha uslubiy ko‘rsatmalar.....	155

Kirish

Mazkur o'quv qo'llanmada maktabgacha ta'lim muassasalari, umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi musiqa mashg'ulotlarini, darslarini tashkil etish masalalari, musiqa o'qitishning nazariy asoslari, xorijiy mamlakatlardagi musiqa o'qitish tizimi, sinfdan tashqari musiqiy tarbiyani tashkil etish shakl va yo'llari o'z ifodasini topgan. Qo'llanma «Musiqiy ta'lim» yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar hamda «Musiqiya madaniyati» o'quv fani o'qituvchilari, maktabgacha ta'lim muassasalaridagi musiqa rahbarlari uchun mo'ljallangan. Mustaqil O'zbekistonning kelajagini, ertasini yoshlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Ajdodlarimizga munosib avlodni tarbiyalash bizga, endi yetishib chiqayotgan kadrlar zimmasiga mas'uliyatli va sharafii ishni, ya'ni bola tarbiyasini to'g'ri yo'lga qo'yish yuklatildi. Maktabgacha yoshdagi bolalar musiqa tarbiyasi, uning taraqqiyoti timsolida yurtimizning porloq kelajagi, davlatimizni buyukligini tasavvur etganining natijasiga ko'ra ta'lim to'g'risidagi qonun va yangicha dunyoqarash talab etilar edi. 1997 yil «Ta'lim to'g'risidagi Qonun» hamda «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» asosiy omil bo'lib xizmat qildi. Ta'lim sohasida, jumladan, uning birinchi pog'onasi bo'lgan maktabgacha ta'lim bosqichida ham katta o'zgarishlar qilish ehtiyoji tug'ildi. Buning uchun pishiq - puxta o'ylangan, ma'lum maqsad va vazifalarni o'zida mujassamlashtirgan istiqbolli dasturlar talab etar edi. Unda uzluksiz davom etadigan bir butun ta'lim-tarbiya jarayonining belgilovchi ilk turi «maktabgacha ta'lim» deb ataldi. Birgina shu yondashuvning o'ziyoq tarbiyaga mehribonlik va adolat bilan qarashni talab etadi. Negaki, bugunki yosh avlod zimmasida XXI asrda kuchga to'lib, sog'lom, bilimli, aqlli bo'lib jamiyatimizning faol a'zolariga aylantirishdek ulkan vazifa turibdi. Bunda esa ular siz-u bizga, ya'ni kattalarga ishonadilar. Agar yoshlarimizdagi shijoatni, kuch-qudratni, bilimdonlikni va vatanparvarlik bilan uyg'unlashtira olsak, bundanda ziyoda qudratni topa olmaymiz. Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish jarayoni oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalarning bajarilishiga erishish uchun «Uchinchi mingyillikning bolasi» tayanch dasturi va o'quv qo'llanma asosida amalga oshiriladi, Bundan tashqari ko'pgina o'quv va metodik qo'llanmalar mavjud. Bularning asosiy maqsadlari bir yo'lga qaratilgan, ya'ni komil insonni tarbiyalash va voyaga yetkazishdir. Prezidentimiz «Bolalarimiz bizdan ko'ra dono, aqlli, bilimdon, sog'lom va albatta baxtli bo'lishi kerak», - deb ta'kidlashlari bejiz emas. «Uchinchi mingyillikning bolasi» dasturi maktabgacha ta'lim bilan shug'ullanadigan barcha muassasalar uchun bajarilishi zarur bo'lgan tayanch dastur hisoblanadi. Tayanch dasturining pirovard natijasi maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan davlat talablarining bajarilishiga erishishdan, ya'ni maktabga jismonan, aqlan va ma'nan yetuk bolalarni tayyorlashdan iboratdir. «Uchinchi mingyillikning bolasi» dasturi bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlash jarayoni quyidagi 3 yo'nalishda amalga oshirilishini belgilab beradi:

1. Bolalarni jismonan rivojlantirish,
2. Bolalarning nutqi va tafakkurini rivojlantirish.
3. Bolalarni ma'nan rivojlantirishdir.

«Uchinchi mingyillikning bolasi» milliy dasturining 3-yo'nalishi bo'lmish bolalarni ma'nalan rivojlanishida aynan musiqa mashg'ulotlarda bolani aqlan, jismonan va ma'nalan yetuk qilib tarbiyalash ko'zda tutiladi. Bu borada «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun ta'lim tarbiya tizimini isloh qilish yo'lida hayotga tadbiiq qilindi. San'at - kishilik faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, kishi shaxsi san'at vositasi yordamida va ishtirokida to'laligicha yorqin namoyon bo'ladi. Hozirgi kelajak avlodni tarbiyalashda san'at muhim o'rin tutadi. San'at insonparvarlik va odamiylik hamkorligi ruhida uning hissiyotini o'stirishda yordam berib, ijodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Hozirgi zamon yoshlariga estetik idroklarini tarbiyalash borasida g'amxo'rlik qilar ekanmiz, san'at bilan muomala qilishdan hosil bo'ladigan his-hayajondan uni o'z hayoti va faoliyatida foydalana olishga o'rgatishimiz kerak. Shu sababli musiqa estetik tarbiya tarmog'ining ajralmas qismi sanaladi. Bolalarda yoshlik chog'idan idrok etish, his etish, turmush va san'atdagi go'zallikni tushunish ishtiyoqi tarbiyalanadi va by kabi go'zallikni yaratishga intilish kuchayadi. Bolaning badiiy faoliyatga bo'lgan qiziqishi ortadi. Unda badiiy-ijodkorlik qobiliyati rivojlanadi. Musiqiy-estetik tarbiya demokratik jamiyat kishisini garmonik tarbiyalash yo'lida olib borilayotgan ulkan ishning tarkibiiy qismiga aylanmog'i kerak, Ayniqsa, bolalar bilan musiqiiy ish olib borish katta ahamiyat kasb etadi. Omma orasida musiqiiy targ'ibot olib bormay turib, to'laqonli natijalarga erishib bo'lmaydi. Musiqiiy tarbiya bolalarda erta yoshdan boshlanishi kerak. Musiqa bola qalbida kuchli emotsional his-tuyg'u uyg'otadi. Musiqa yordamida uning badiiy idroki o'sib, hissiyotini yanada boyitib boradi. Bolalarda musiqiiy idrokini rivojlantirmay uiarning musiqaga mehr-muhabbatini yetarli darajada qiziqtirmay turib, har tomonlama jismoniiy, ma'naviiy boy shaxsni shakllantirib va boshqa ijobiiy sifatlarini tarbiyalab bo'lmaydi. Musiqaga yoshlikdan uyg'ongan qiziqish kishining keyingi musiqiiy rivojiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shunga ko'ra musiqani idrok etishning vazifasi va mazmunini aniqlash muhimdir. Bular shaxsning har tomonlama rivoji, jumladan, estetik tarbiyasi vazifalari bilan bog'liq umumiiy maqsadlar bilan belgilanadi. Ma'lumki, bunday vazifalar bolalarni musiqa sohasidagi faoliyatlarga jalb etish, badiiy musiqaga nisbatan estetik idrok etishni va emotsional o'zlashtirishni rivojlantirish, muhabbatni tarbiyalash, musiqiiy qobiliyatlarini o'stirish, musiqiiy didni shakllantirish, qisqasi bolalaming badiiy ijodkorligi hamda iqtidorini rivojlantirish kerak. Musiqaning bola hissiyoti va intilishiga, uning mazmunini tushunish va his etishga kata ta'sirini hisobga olganda haqqoniiy va voqelikni to'g'ri aks ettirgan musiqiiy asardan o'rinli foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Ma'lumki, musiqali obrazlarning shakllanishining asosiiy manbai tabiat va kishi nutqiga mos kelishiga, atrofimizdagi dunyo va undagi go'zalliklarni idrok etishga bevosita bog'liqdir. Shu borada musiqa mashg'ulotlari mazmuni bolalar tomonidan bajaradigan qator faoliyatlarni taqozo etadi. Bulardan tinglash, kuylash, musiqiiy ritmik harakatlar, musiqa cholg'ularida ijro etish jarayonida bolalar ijrochiligi va ijodkorligi malakalari shakllanadi. «Kadrlar tayyorlash Milliiy dasturi»ning asosiiy ustuvorligidan biri - bu fanlararo bog'liqlikni yo'lga qo'yishdir. Musiqa - san'ataing bir turi. Musiqa san'atning yana boshqa turlari bilan ham chambarchas bog'liqdir. Masalan, musiqa darslarini raqs,

she'riyat (adabiyot), badiiy san'at va san'atning boshqa turlari, bulardan tashqari jismoniy tarbiya, tasviriy san'at va boshqalar bilan qo'shib olib borish nazarda tutilgan. Bu masala «Uchinchi mingyillikning bolasi» tayanch dasturi va o'quv qo'llanmada ham alohida ta'kidlanadi. Bolalar ijrochiligi - kuylash, musiqiy ritmik harakatlar, musiqa cholg'ularida ijro etish va hokazo „masalalari hozirgi kunda o'zining dolzarbligi bilan ko'pgina pedagog-olimlarning diqqat markazidadir. Uzluksiz ta'lim tizimida musiqiy ta'lim tizimi bir necha bosqichlardan iborat. Musiqa ta'limi boshqa fanlar kabi maktabdan emas, balki maktabgacha ta'lim muassasalaridan boshlanadi va ta'lim tizimining barcha jabhalarida davom etadi. Shuning uchun biz kelajak avlodni musiqiy bilimga ega bo'lishlariga zamin yaratar ekanmiz, uining musiqiy-estetik tarbiyalariga alohida e'tiborimizni qaratmog'imiz zarur. Buning uchun «Ta'lim to'g'risidagi Qonun» va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da ta'kidlab o'tilganidek, nafaqat bola shaxsi, balki musiqa o'qituvchisi shaxsini, uning ma'naviy-madaniy qiyofasini shakllantirishimiz, milliy qadriyatlarimiz, urf-odatlarimiz, milliy-musiqiy an'analarimizga amal qilgan holda bo'lajak musiqa o'qituvchilarmizni yosh avlodni tarbiyalashga loyiq hamda munosib inson qilib shakllantirishimiz kerak. Umumiy o'rta ta'lim makteblarining «Musiqa madaniyati» o'quv fani uchun tayanch dastur ishlab chiqildi. Ushbu dasturda umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqiy ta'lim-tarbiyaga qo'yiladigan maxsus talablar ham dasturning asosiy qismlari qatoridan o'rin olgan. Unga ko'ra musiqiy-estetik tarbiya uchun quyidagilarga rioya qilish kerak:

- Musiqiy-estetik faoliyatni atrof-muhit hamda zamon bilan hamohangligi;
- Musiqaning san'at sifatida o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish;
- O'quvchilarning musiqiy rivojlanishlarida uzviylikni ta'minlash;
- O'quvchilarning qobiliyat va imkoniyatlaridan qat'i nazar ularning musiqiy tarbiyalariga qo'yiladigan majburiyatlar. Dasturda musiqiy tarbiyaning mazmuni va yo'nalishlari ochib berilgan, bolalarning rivojlanishining dinamikasi begilangan, har xil yoshdagi sinflarga minimal talablar qo'yilgan va aks ettirilgan.

Dasturning maqsadlari quyidagilardan tashkil topadi:

- bolalarni quvnoq, g'amgin, yengil va vazmin musiqani tinglashga past va yuqori registrlarni eshita olishga, musiqa tilini tushunishga, past ovozi va baland ovozi musiqaga mos chapak chalish orqali musiqa dinamikasini ajratishni o'rgatish;
- kattalar ketidan musiqani taqlid qilib, intonatsion mos ravishda qaytara olish;
- musiqiy rahbar boshchiligida raqs harakatlarini bajarish;
- kompozitorlar, musiqiy cholg'u asboblari haqida gapirib berish orqali bolalarda musiqa san'atiga muhabbat uyg'otish;
- bolalarni musiqani diqqat bilan tinglashga o'rgatish, yengil va oson xalq qo'shiq hamda kuylarini musiqasiga mos ritmik harakatlar bajarib ijro etishga o'rgatish. Musiqa sur'atiga mos chapak chalish yoki oyoq bilan jo'r bo'lish orqali qo'shiqni ijro etish.

Dasturda o'zbek kompozitor va bastakorlarning bolalar uchun yozilgan kuy va qo'shiqlari o'rin olgan. Musiqiy asarlar bolalarning psixologik xususiyatlarini, ularning qiziqishlari va dunyoqarashlarini hisobga olgan holda tanlangan.

Biz ushbu o'quv qo'llanmada maktabgacha ta'lim muassasalari hamda umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi musiqiy ta'lim-tarbiya masalalariga hamda uni to'g'ri tashkil etish masalalariga to'xtalib o'tdik. Zamonamizdagi ma'naviy, madaniy, siyosiy, iqtisodiy o'zgarishlar, zamonaviy pedagogic texnologiyalar, axborot texnologiyalarining ta'lim jarayoniga kirib kelishi, bo'lajak «Musiqqa ta'limi» yo'nalishi bo'yicha tahsil olayotgan talabalarga nisbatan yuqori talablarni qo'yimoqda. Ushbu o'quv qo'llanmada biz asosan, «Musiqiy ta'lim» yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar hamda musiqiy pedagogika fakultetlari talabalari, «Musiqqa o'qitish nazariyasi va metodikasi» o'quv fan! bo'yicha ma'ruza o'qiyotgan, maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqiy mashg'ulotlar olib borayotgan musiqiy rahbarlar uchun Musiqqa ta'limining boshlang'ich bosqichlarida qo'llashlari kerak bo'lgan nazariyamaliy, psixologik hamda pedagogik bilimlarini oshirish hamda musiqqa rahbarlari, o'qituvchilarini kasblariga yo'naltirish maqsadida metodik tavsiyalar berishga harakat qildik.

O'quv fanining maqsadi va vazifasi

Musiqiy pedagogika va psixologiya fanning asosiy maqsadi - musiqa san'atidagi o'ziga xos psixologik xususiyatlarini va pedagogik qonuniyatlarini o'rganish. Psixologiya va pedagogika zaminida yaratilgan musiqiy psixologiya va pedagogika fani, o'z navbatida musiqa san'atining barcha psixologik va pedagogik masalalarini o'rganish uchun umumiy fan sifatida xizmat qiladi.

Mazkur dasturda o'rganiladigan Fan ikkita asosiy bo'limdan iborat: Musiqa psixologiyasi va pedagogikasi. Musiqa psixologiyasida - musiqa psixologiyasining umumiy asoslari, musiqachi shaxsi va faoliyati, musiqa san'atida bilish jarayonlari (diqqat, sezgilar, idrok, xotira, tafakkur, xayol), musiqa san'atining xissiy-irodaviy muhiti, musiqa san'atida individual-psixologik tafovutlar (temprament, xarakter, qobiliyat) va musiqiy qobiliyatlarni aniqlash testlari o'rganiladi. Musiqa pedagogikasida - musiqa pedagogikasining umumiy asoslari, musiqiy ta'lim berish va o'qitish nazariyasi (musiqiy redaktika), musiqiy tarbiya nazariyasi va musiqiy ta'lim tarbiya tizimida boshqarish va tashkil etish masalalari o'rganiladi.

Mazkur kursning natijasida bakalavriat bosqichida taxsil olayotgan talabalar ko'rsatilgan mavzular mazmunini egallab, ularni o'z soxalari bo'yicha moslashtira bilishlari kerak.

Fan bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma va malakalariga qo'yidagi talablar qo'yiladi.

Talaba:

Bakalavr:

- musiqa o'qitish jarayonlarini tashkil etish;
- musiqachi shaxsi va faoliyati;
- musiqa san'atida bilish jarayonlari;
- musiqiy tarbiyasi tamoyillari va uslublaridan foydalanib faoliyat ko'rsatish;
- musiqiy tarbiya va ta'limini tashkil qilish va boshqarish ***hakida tasawurga ega***

bo'llishi;

musiqa pedagogikasi va psixologiyasining umumiy asoslarini;

-musiqa san'atining xissiy-irodaviy muxitini tashkil etuvchi unsurlarni;

-musiqachining pedagogik faoliyati va vazifalarini;

fanni o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalarni ***bilishi va***

ulardan foydalana olishi;

musiqa san'atida shaxsiy-psixologik sifatlarni ajrata bilish;

shaxsiy musiqiy rivojlantirish va tarbiyalash ***ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.***

1- modul. Musiqa pedagogikasi

1-mavzu. Kirish. Musiqa pedagogikasi muammolari.

Reja:

1. Musiqa, pedagogika, fan sifatida.
2. Musiqa pedagogikasi umumiy pedagogika fanining tarmogʻi sifatida.
3. Musiqa pedagogikasi maqsadi va vazifalari.

«Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» hamda «Ta'lim to'g'risidagi Qonun»ga tayanch sifatida maktabgacha ta'lim muassasalari uchun «Uchinchi ming yillik bolasi» dasturi 1991 yil M.Sh.Rasulova tomonidan ishlab chiqildi. 2000 yilda ushbu dastur qayta nashr qilindi va unda maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalar egallashlari kerak bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarga qo'yiladigan talablar, zamonaviy pedagogik jarayonni tashkil etishga qo'yiladigan talablar o'z aksini topgan. Maktabgacha bo'lgan davr psixologiyada ilk bo'ialik davri deb yuritiladi hamda bolalikning eng go'zal va esda qoladigan damlarini o'z ichiga oladi. Musiqa tarbiyasi bolalar bog'chasi va umumiy o'rta ta'lim maktablarida umumiy fanlar tarkibida o'qitiladi. Shuning uchun bu o'quv fanini o'qitish nazariyasi hamda metodikasini o'zlashtirish hozirgi kunda o'ta ahamiyat kasb etadi. Hozirgi kun talabi maktabgacha ta'lim muassasalari oldiga musiqiy estetik tarbiya berish borasida aniq vazifalarni qo'yadi:

- bolalarni tabiat go'zalliklarini, badiiy asarlarni idrok etish;
- estetik did va hissiyotni shakllantirish;
- hayotda go'zallik tushunchasini to'liqligicha anglashni o'rgatish;
- bolalarga badiiy ijodkorlikni shakllantirish;
- bolalarda go'zallikni o'z hayotlariga, o'z faoliyatlariga olib kirishni o'rgatish va hokazo.

Uzluksiz ta'lim tizimida maktabgacha ta'lim muhim o'rin egallaydi. Hozirgi kunda maktabgacha ta'lim muassasalarining ahamiyati uzluksiz ta'limning oldingi bosqichi sifatida muhim rol o'ynamoqda. Shuning uchun har bir fanning alohida o'qitilish ahamiyati oshib bormoqda. Maktabgacha ta'lim muassasalaridagi har bir fanning asosiy vazifasi bolalarni fikrlash va o'ylashga o'rgatishdir.

Musiqa san'atining ahamiyati

Musiqa shunday san'at turiki, u insonlarni kechinmaydigan, emotsional hissiyotlari orqali birlashtiradi. Ular orasidagi aloqa vositasiga aylanadi. Bir kompozitor tomonidan yaratilgan musiqa boshqa insonlar qalbida turli-tuman kechinmalar uyg'otishining o'zini bir mo'jiza deb, atash mumkin. Musiqa tarbiyasi estetik tarbiyaning tarkibiy qismi hisoblanadi. Inson shaxsini shakllantiruvchi yetakchi omillardan biri - ta'lim-tarbiyadir. Estetik tarbiya esa uning tarkibiy qismi sifatida go'zallikning mohiyati, estetik va axloqiy hissiyotlarning birligi, san'atning xalqchilligi to'g'risidagi ta'limotga suyanib, o'quvchilarning ob'ektiv dunyo haqidagi bilimni kengaytiradi va chuqurlashtiradi, ijodiy qobiliyatini va iste'dodini o'stiradi hamda ularda yuksak ma'naviy fazilatlarining tarkib

topishiga yordam beradi. Odatda, estetik tarbiyaning maqsadi bolalarda estetik his-tuyg'u va fikrlarni rivojlantirish, go'zallikni ko'ra bilish va ulardan zavqlana olishdan iborat, deb tushuniladi. Aslida estetik tarbiyaning maqsad va vazifalari bu bilan chegaralanib qolmaydi, o'quvchilarni go'zallik va xunuklikni, yuksaklik va tubanlikni, shodlik, kulfatni anglash va ko'ra bilishga o'rgatadi. Estetik tarbiya umuminsoniy va milliy qadriyatlar qaror topishiga xizmat qiladi. Ayonki, tarbiya inson ongiga, his-tuyg'ulariga, tasawuriga, e'tiqodiga, dunyoqarashiga, xatti-harakatlariga, xulq-atvoriga ta'sir o'tkazadi. Musiqa tili barchaga tushunarli va yaqindir.

Musiqa tovush tovlanishlari orqali fikr va tuyg'ularni aks ettiradi, hayot bosqichlarida insoniyatni to'lqinlantirib kelgan axloqiy muammolarni bayon qiladi. Bunda musiqaning falsafiy mohiyati ham namoyon bo'ladi. Ajoyib musiqa asarlari chuqur falsafiy mazmun bilan sug'orilgan bo'ladi, musiqada hayot va o'lim, shaxs va jamiyat, ezgulik va zulm, qudrat va zaiflik kabi masalalar aks etadi.

Musiqaning inson ruhiyatiga ta'sir qilishining tugallanmas imkoniyatlari haqida qadimdan musiqashunoslar, mutafakkirlar va olimlar diqqatini o'ziga tortgan. Faylasuflar, psixologlar, pedagoglar va jamoat arboblari san'atlar ichida musiqa san'atining insonni Shaxs sifatida shakllanishiga ta'sir qiladigan xususiyatlari haqida aniqlashga uringanlar. Qadim zamonlardan musiqaning, ayniqsa, uning komponentlari - ritm va kuyning inson

kayfiyatiga ta'siri, uning ichki dunyosini o'zgartirishi haqida fikrlar mavjud bo'lgan.

-Musiqa san'ati estetik tarbiyaning muhim omili sifatida Shaxs shakllanishiga kuchli ta'sir etadi. Oilada, bog'chada, maktabda musiqa mashg'ulotlarini maqsadga muvofiq tarzda uyushtirish, yosh avlodning ichki dunyosini boyitish va san'atni to'g'ri tushunishdagi samarali yo'ldir. Musiqa inson his-tuyg'ularini, orzu-umidlarini, xohish-istaklarini o'ziga

xos badiiy tilda ifoda etadi va kishining his-tuyg'ulariga faol ta'sir etadi. Musiqa ham fan, ham san'atdir. U fizika va matematikaga asoslanadi, bu fanlar musiqani fanga aylantiradi. Lekin musiqa asariga Shu fanning turg'un tushunchasi sifatida qarab bo'lmaydi. Chunki musiqa har doim rivojlanib turuvchi jonli san'atdir. Musiqa san'ati inson hayotining ilk yillaridanoq uning hamrohiga aylanib, umumiy madaniy rivojlanishiga salmoqli hissa qo'shadi. Musiqa inson umrining doimiy yo'ldoshi. Olim Stendalning aytishiga ko'ra, musiqa — san'at turlari ichida insonning yuragiga chuqur kirib, uning ichki kechinmalarini aks ettirishga qodirdir. «Musiqa san'atning ifodali turi tizimiga kiradi. Musiqa ham voqeahodisalarni ifodali aks ettiradi. Ammo u me'morchilikdagi kabi fazo va moddiy ashyo o'lchovlari bilan belgilanmaydi. Musiqa ko'rish orqali emas, balki eshitish vositasida idrok etiladi. Musiqa mavzui o'z xususiyatiga ega bo'lib, inson va voqelikdagi barcha tomonlarni qamrab ololmaganligi uchun, eng awalo, inson ichki ma'naviy dunyosini, uning tuyg'u va kayfiyatini ifodalaydi... musiqa voqelikning his-tuyg'uli qiyofasini yaratadi». Musiqa kayfiyat holatini ifodalashda keng imkoniyatga ega. Inson kayfiyati murakkab hissiyot bo'lib, u hech narsa bilan bog'lanmagan. Kayfiyat umumlashgan xususiyatga ega bo'lib, undan ikkilamchi tomonlar chiqarib tashlanadi va insonning voqelikka bo'lgan tuyg'u munosabatini belgilaydigan eng muhim tomonlari

ajratib olinadi. Musiqaning kuch-qudrati Shundaki, u shodlanish, qayg'urish, hayol surish, bardamlik, jasurlik, tushkunlik va Shunga o'xshash inson ruhiy holatlarini xususiy va umumiy tarzda o'zaro bog'liqlikda, bir-biriga singib ketishida namoyish qila oladi. Musiqa «til»i barcha qismlarning uzviy birligini, asar shaklini ifodalaydi. Shakl - musiqa mazmunining moddiy ifodasidir. Bastakor fikri, tuyg'ulari, tasawurlari eshituvchilarga musiqiy shakl orqali yetib boradi. Shu bois musiqa «til»ini egallashga, uning mazmun-mohiyatini anglashga, musiqadagi fikrlar, tuyg'ular, kechinmalar boyligini o'zlashtirishga keng yo'l ochadi. O'sib kelayotgan avlod uchun musiqiy tarbiyaning ahamiyatini nihoyatda buyuk ekanligini qadimiy mutafakkirlar alohida urg'u bilan a'kidlashgan. Kelajak jamiyat a'zosining insoniy va ijobiy fazilatlarini aynan bolalikdan boshlab shakllana boradi. Aynan shu davrda musiqa ijobiy sifatlarni shakllantiruvchi vosita hisoblangan, Musiqa ashula va raqs tarkibida ham vujudga keladi va keyinchalik badiiy ijodning mustaqil turiga aylanadi, o'ta o'ziga xos badiiy ifoda «til»iga ega bo'lib, maxsus ishlab chiqilgan va tanlab olingan tovushlar ana shu «til»ning manbaidir. Albatta. musiqa Shaxsni shakllantirishning, uning ijobiy fazilatlarining yo'nalishlarini o'z-o'zidan belgilab bermaydi. Tarbiyaviy ta'sirning eng muhim tomonlari musiqiy asarning g'oyaviy mazmuniga bog'liqdir. Ana Shu bilan musiqiy-estetik tarbiyaning vazifalari belgilanadi. Mashxur polyak kompozitori K.Shimanovskiy o'zining «Jamiyatda musiqaning tarbiyaviy ahamiyati» nomli maqolasida, musiqaning tabiiy kuchi haqida gapirar ekan, - uning ikki qarama-qarshi yo'nalishda - yaratish va buzish uchun ishlatish mumkinligini - «kerakli ishga yo'naltirgan holda, tez o'qar daryoning suvlaridan foydalanib, foydali va unumli ishlar uchun, ya'ni tegirmonni aylantirish uchun ishlatgandek, musiqa kuchidan ham unumli foydalanish kerak», - degan. Musiqaning insonga ta'siri, shaxsning va jamiyating ruhiy hayotidagi o'rni kompleks muammo hisoblanadi. Ushbu murakkablik va serqirralik fanga darrov kelmadi. Shu o'rinda Asafevning «...musiqa - bu ham san'at, ham fan, ham til, ham o'yin» - degan so'zlarini eslash maqsadga muvofiqdir. Demak, bolalarning musiqiy hamda shaxsiy xususiyatlarini shakllantirishda musiqa san'atining o'rni beqiyosdir. Musiqa kishiga har tomonlama ta'sir ko'rsatar ekan: kuy va uning musiqiy ifodasi kishining hissiyotiga chuqur ta'sir qilib, unda har xil hislarni uyg'otadi, turlicha kayfiyatlarni hosil qiladi. qo'shiqning matni, g'oyaviy mazmuni faqat hissiyotga emas, balki tinglovchilarning ongiga ham ta'sir qilib, ularni hayajonlantiradi va fikrlashga majbur etadi. Kishilarda asarda aks etgan ma'naviy muammolarga nisbatan muayyan munosabat uyg'otadi. Bunday ta'sir g'oyat murakkab va kuchlidir. Musiqa qobiliyatini rivojlantirishning shart-sharoitlari Qobiliyat - ma'lum bir turdagi faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishning sub'ektiv sharti bo'lib hisoblanuvchi shaxsning individual xususiyatidir. Qobiliyat - faoliyat jarayonida namoyon bo'ladi. Psixologiya/anining ko'rsatishicha, inson bolasi tayyor qobiliyat bilan emas, balki biron-bir qobiliyatning ro'yobga chiqish va rivojlanish manbai' layoqat bilan tug'iladi. Layoqat o'z holicha rivojlana olmaydi, uning rivojlanishi uchun qulay muhit kerak. Bola musiqaga layoqat bilan tug'ilishi mumkin, lekin uning musiqiy xususiyatlari shakllanishi uchun qulay muhit yaratilmasa, musiqaga bo'lgan layoqati rivojlanmay qoladi. Insonning shaxs

sifatida shakllanishida yetakchi omillardan biri muhitdir. Muhit deganda kishiga ta'sir etadigan tashqi voqealar yig'indisi tushuriiladi. Muhit o'z navbatida - tabiiy muhit, ijtimoiy muhit, oiaa muhiti va boshqalarga bo'linadi. Insondagi musiqiy layoqatning rivojlanishi va shakllanishi uchun ijtimoiy va oila muhiti muhimdir. Inson bolasi, agar insoniy muhitga tushmay, hayvonlar muhitiga tushib qolsa, unda irsiy belgilarning ayrim biologik ko'rinishlari saqlanadi, lekin insoniy fikr, faoliyat, xatti-harakat shakllanmaydi. Odob, axloq, fe'l-atvor - shaxsning barcha ruhiy sifatleri faqat muhit va tarbiyaning o'zaro ta'siri asosida vujudga keladi. Bolalarning musiqa ijrochiligi malakalarini rivojlantirishdagi eng muhim shartlardan biri - ularning musiqiy qobiliyatlarini shakllantirishdir. Chunki musiqiy qobiliyatlar - musiqani ritmik his qilish, ladni his qilish, musiqiy eshitish, musiqiy xotira, musiqaga emotsional ta'sirchanlik bolalarda ijrochilik malakalarini rivojlantirish omili hisoblanadi. Pedagog N.V.Vetlugina «... musiqa kechinmalari aslini olganda doimo sensor qobiliyatga asoslanadi, chunki musiqa eng oddiy ohanglar, murakkab obrazlar va eng avvalo hissiyotlar orqali idrok etiladi va musiqiy qobiliyat rivojlanadi». - deb ta'kidlagan. Qobiliyatning eng yuqori darajasi - talantdir. Talant - insonga qaysidir murakkab faoliyatni muvaffaqiyatli, mustaqil va o'ziga xos ravishda amalga oshirish imkoni qobiliyatdir. Shu o'rinda bir narsani aytish kerak, musiqiy qobiliyati bo'lgan barcha insonlarning avlodlari ham. musiqiy qobiliyatga ega bo'ladi, degan fikrga qo'shilmaymiz. Ularning bolalarida musiqaga layoqat bo'lishi mumkin, lekin shu layoqat rivojlantirilmasa, layoqat qobiliyatga aylanmay, ya'ni shakllanmay qoladi. Zero, musiqa yosh avlodning ma'naviy, badiiy-axloqiy madaniyatini shakllantirishga, milliy g'ururi va vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishga, fikr doyrasini kengaytirishga, ijodiy mahorati va badiiy didi o'sishiga, mustaqilligi va tashabbuskorligini tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu sababli Respublikamizdagi har bir maktabda hozirgi kunda musiqiyestetik tarbiyaga pedagogikaning shaxsni shakllantiruvchi eng muhim omili sifatida qaralmoqda. Olimlardan Platon inson qobiliyatlari tug'ma ekanligini aytgan va inson bilgan barcha harsa uning ideal bilimlar dunyosida bo'lgan paytidan xotiralar bo'lib hisoblanadi, deb taxmin qilgan. Frensis Galton o'zining «talantning tug'maligi, uning qonuniyatlari va oqibatlari» (1869) nomli kitobida «... buyuklik va iste'dod avloddan avlodga o'tadi, muhit esa bunda ikkinchi darajali omildir...», - deb aytgan. Biroq ko'pgina mashxur ijrochilar buyuklikning sababi to'qson foiz mehnatdandir va qolgan foizlarigina qobiliyatga bog'liqligini ta'kidlashgan. Lekin faqat mehnat bilan ham qobiliyatni cheksiz darajada-rivojlantirib bo'lmaydi. Kishining qobiliyati ma'lum bir imkoniyat va shaxsiy xususiyatlari doyrasidagina shakllanadi. Estetik va emotsional muhit musiqa olamida bolaga emotsional qulayliklar yaratib, undagi ijodga bo'lgan qiziqishni shakllantiradi. Biroq, musiqiy muhitning samaradorligi faqat tashqi sharoitlargagina bog'liq bo'lmay, balki bola musiqiy rivojlanishini tartibga soluvchi muloqot, musiqiy-nazariy bilimlar, ijodiy usullarga ham bog'liq. O'quvchilarni musiqiy tarbiyalash jarayoni samarali kechishi uchun: qobiliyat yo'nalishlarida aks etuvchi insonning ijtimoiy-madaniy faolligi (E.A.Bodina) ijtimoiy va shaxsiy tajriba to'plash, madaniyatni saqlash yo'llari (A.L.Arnoldov, L.P.Bueva, E.S.Makaryan, V.M.Mejuev); belgilovchi faoliyat (L.S.Vigotskiy); hissiyot va obrazli

tafakkur bilan bog'liq estetik tajriba, badiiy ma'lumotlar bilan bog'liq tushunchalar (A.E.Lazar); insonlar va[narsalar dunyosi bilan aloqadorlik (V.S.Muxina); faoliyatlarni bilish va yanadarivojlanishga intilish (V.A.Petrovskiy) bo'iishi lozim. V.V.Bogoslovskiyning fikricha, qobiliyat faoliyat talablariga javob beruvchi va undagi yuqori natijalarni ta'minlovchi inson shaxsi xususiyatlarining sintezidir. Shuningdek, V.V.Bogoslovskiy qobiliyatlarni ularning yo'nalishi va sohasiga qarab turlarga ajratadi. Bu borada psixologiya asosan umumiy va maxsus qobiliyatlarni farqlaydi. Umumiy qobiliyatlar deganda, bilimlarni o'zlashtirganda va har xil faoliyat turlarini qo'llaganda nisbatan yengillik hamda sarmahsullikni ta'minlovchi shaxs xususiyatlarining tizimi tushuniladi, deb hisoblaydi psixolog. Qobiliyat - ko'nikma, malaka va bilim emas, balki ularni o'zlashtirish dinamikasidir. Qobiliyatlar - faoliyat davomida namoyon bo'ladigan imkoniyatdir. Musiqiy qobiliyat faqat musiqa amaliyoti, musiqa san'atiga xos bo'lgan musiqiy material, maxsus usullar orqaligina rivojlantirilishi mumkin. Faqat musiqagina insonning musiqiy hislarini uyg'otadi. V.N.Shatskaya o'quvchilarda musiqani his qilish va tushunish qobiliyatini tarbiyalash lozimligini ko'p marotaba uqtirgan. Musiqiy tarbiya berish, har bir bolada mavjud musiqiy qobiliyat va iste'dodni tarbiyalash, o'quvchining aqliy, fiziologik, mehnat va estetik xususiyatlarini shakllantirish aynan musiqa san'ati orqali, ma'lum bir tizimga solingan musiqiy ta'lim va tarbiya orqali amalga oshiriladi, deydi olim. Musiqiy ta'lim olmagan kishilarda, musiqiy qobiliyat bo'lmaydi. Chunki ular musiqiy bilimlarni o'zlashtirmaganlar. O'quvchilar maktabga kelgunga qadar musiqa bilan tanish bo'lganlar, lekin musiqiy bilimlarni o'zlashtirish uzluksiz ta'limning - umumiy o'rta ta'limning boshlang'ich sinflariga to'g'ri keladi. Chunki boshlang'ich sinf o'quvchisining ruhiy jihatlari - xotirasi, ongi, diqqat-e'tibori, tafakkuri bilimlarni o'zlashtirishga tayyor bo'ladi. B.M.Teplov o'zining «Musiqiy qobiliyatlar psixologiyasi» asarida musiqiy-pedagogik amaliyotdagi musiqiy qobiliyatlarni uch asosiy guruhga: musiqiy eshitish qobiliyatiga - kuydagi tovushlarning lad funksiyalarini, tovush ifodaliligini emotsional jihatdan ajrata olish. ritm hissiga – musiqiy ritm ifodasini his eta olish va musiqiy kechinmalarni faol (harakatlar bilan) aks ettirish, musiqiy xotiraga (musiqiy ma'lumotlarni eslab qolish va qayta tiklash) bo'ladi. «Musiqi madaniyati» o'quv dasturida darsdagi barcha «... faoliyatlar o'quvchilar musiqiy qobiliyatini, xususan, ritm-usul hissi va asar badiiyatini ifodalash malakalarini rivojlantirishi muhimdin», deyilgan. Qobiliyatning musiqiy ta'limdagi ahamiyatini ko'rib chiqar ekanmiz, Shum" alohida ta'kidlash joizki, bizning fikrimizcha, qobiliyat musiqani ijro etishda juda katta rol' o'ynasada, musiqiy-nazariy bilimlarni o'zlashtirishda (nota yozuvi, nazariy ma'lumotlarni egallash, musiqa ifoda vositalarini o'rganishda) musiqiy qobiliyat muhim emas. Lekin ayni vaqtda biz o'z fikrimizni qisman inkor etgan holda shuni aytishimiz kerakki, «Musiqi madaniyati» o'quv dasturida aytilishicha «... musiqa savodi boshqa musiqiy faoliyatlarni birlashtiruvchi jarayondir...», ya'ni nazariy bilimlarni o'zlashtirgandan keyin ularni amaliy qo'llash mumkindir. Buning uchun musiqiy xotira, musiqiy ritm hissi, musiqiy eshitish qobiliyati - bir so'z bilan aytganda musiqiy qobiliyatlar zarurdir. V.I.Kirienko, E.I.Ignatev va boshqa psixologlarning fikriga ko'ra, musiqiy qobiliyatlar o'z o'rnida murakkab ta'limiy kompleksga ham ega bo'lib, o'z tuzilishiga bir qator zarur

va maxsus qobiliyatlarni oladi. Qobiliyat kuch, harakat, jismoniy va aqliy jarayonlar, tabiiy iqtidor, iste'dod, shuningdek, tashqi muhit ta'sirida rivojlanadi. Odatda umumiy va maxsus qobiliyatlar farqlanadi. Odam umumiy qobiliyatlarga ega bo'lganda faoliyataing har xil turlari bilan aytarli qiynalmay shug'uiiana oladilar. Bunday o'quvchilar tabiat fanlarini ham, ijtimoiy fanlarni ham birdek yaxshi o'zlashtiradilar. Maxsus qobiliyatga ega bo'lgan odam qandaydir aniq narsa bilan muvaffaqiyatli Shug'uiiana oladi. Maxsus qobiliyatlardan biri – bu musiqiy qobiliyat hisoblanadi.

O'quvchilarda musiqiy qobiliyat juda erta rivojlanadi. Biroq ayrim hollarda musiqiy qobiliyat kech namoyon bo'lishi ham mumkin. Shuning uchun musiqiy qobiliyati sust bo'lgan bolalarda umuman musiqiy qobiliyat yo'q deb hisoblash noto'g'ridir. Bolalaming xotiralari juda yaxshi rivojlangan bo'-ladi, lekin dars davomida diqqatlari bir joyda turmaydi. Maktab yoshidagi bolalar ijodiy topshiriqlarni yaxshi bajaradilar. Ular turli ritmlardagi kichik kuylar o'ylab topishlari, qo'shiqlarni tahlil qilishlari, musiqani rasm orqali ifodalashlari va qobiliyatlarini namoyon qilishlari mumkin. Bu yoshdagi bolalarda ritmni his eta oladigan yuqori musiqiylik, ya'ni musiqaga emotsional javob qaytarish qobiliyati, shuningdek, musiqani nozik did bilan farqlash, ya'ni musiqani eshitish qobiliyati namoyon bo'ladi. O'quvchilarning musiqiy qobiliyatlari dars (mashg'ulotlar)dagi faoliyatlarda namoyon bo'ladi. Shu bilan birga ular asarlarni farqlash, qarama-qarshi hamda o'xshash tomonlarini ajratish, qismlarni taqqoslash, tovush, ritm, dinamikadagi o'zaro munosabatlarni bilishga o'rganadilar. Bu jarayonda esa uinarning musiqiy asami ijro etish, ritmni his qilish va ijrochilik qobiliyatlari o'sadi. Bolalar o'zlari eshitib idrok etgan kuy va qo'shiqlari asosida paydo bo'lgan tasavvurlarini aks ettirishga qodir bo'ladilar. Bularning barchasi musiqa dars (mashg'ulot) lari va musiqiy to'garaklarda amalga oshiriladi. Musiqiy qobiliyatning asosiy shakllarini tahlil eta turib kuy va garmoniya idrokini ajratib ko'rsatish mumkin. Ular asosida uchta qobiliyat yotadi:

1. Musiqiy eshitish qobiliyatining perceptiv va emotsional qismi deb ataluvchi lad hissi mavjud. Lad hissi, ya'ni kuy, tovushlarning lad vazifasini emotsional his qilish yoki tovushlarning yuqoriga-pastga harakatlanishining ifodalanishini emotsional his qilish qobiliyati. Bu qobiliyatni boshqacha qilib musiqiy eshitish qobiliyatining emotsional yoki perceptiv qismi deyiladi. Lad hissi musiqiy tovushlarning balandligini his etish va bevosita kuyning anglash va intonatsiyalarni his qilish jarayonida namoyon bo'ladi. U ritm hissi bilan bir qatorda musiqaga bo'lgan asosiy emotsional munosabatni tashkil qiladi.

2. Musiqiy ta'limning reproduktiv yoki idrok etish qismi bo'lib hisoblanuvchi musiqiy eshitish qobiliyati. U lad hissi bilan birgalikda uyg'unlikni his etishga yordam beradi. Bu qobiliyat musiqiy xotira va musiqiy tasavvurning asosiy negizidir.

Musiqiy eshitish qobiliyati - musiqani to'la-to'kis idrok etish qobiliyatidir. Musiqiy eshitish qobiliyati quyidagi turlarga bo'linadi: mutlaq, nisbiy va ichki qobiliyat. Mutlaq eshitish qobiliyati - musiqiy tovushlarning mutlaq balandligini etalonlari bilan solishtirmagan holda aniqlash qobiliyati. Nisbiy yoki interval eshitish qobiliyati - kuy,

intervallar, akkordlardagi tovushlar soni, ular orasidagi masofa va tovushlar balandligini sezish, aniqlash, ijro etish qobiliyatidir. Buning uchun kishiga hech bo'lmaganda bitta tovush ma'lum bo'lmog'i kerak. Ichki eshitish qobiliyati - musiqani butun tarkibiy qismini hayolan tasavvur qilish qobiliyatidir. Musiqiy eshitish qobiliyati musiqiy faoliyatlarda davomida rivojlanib boradi. Mutlaq eshitish bundan mustasno, negaki uni maxsus mashqlar orqali takomillashtirishning iloji yo'q. Musiqiy eshitish qobiliyatini rivojlantirish uchun ixtisoslashgan musiqa maktablarida solfejio darslari o'tiladi. Musiqiy ritm hissi - musiqani faol boshdan kechirish, musiqiy ritm ifodaviyligini emotsional his etish va uni aniq ijro eta olish qobiliyati. Ritmhissini rivojlantirish juda murakkab bo'lgan qobiliyatlardan biridir.

2-mavzu. Musiqa pedagogikasining predmeti.

Reja:

1. Musiqa pedagogikasining metodologik asoslari.
2. Musiqa pedagogikasi tarixidan O'zbek musiqa pedagogik madaniyati va uning boy an'analari.
3. Musiqa san'atini rivojlantirishda pedagogikaning o'rni.

Ma'lumki, uzoq va boy tarixga ega bo'lgan Markaziy Osiyo xalqlari o'zining ta'lim-tarbiyaga oid ulkan merosini yaratib, takomillashtirib, insoniyatning yuzlab avlodlarini insonparvarlik, ilmparvarlik, mehr-oqibat, mehnatsevarlik, do'stlik, saxovat kabi umuminsoniy fazilatlarini ruhida tarbiyalab kelgan, xalqimiz yaratgan ma'rifiy fikr sarchashmalari qadim-qadimlarga borib taqaladi. O'zbek xalqi tarixan ta'lim-tarbiya sohasida o'ziga xos dorilfunun yaratgan. Hatto hozirgi o'zbek xalqi yashab turgan zaminda zardushtiylik dini keng yoyilgan davrda ham pedagogik mafkura hukm surgan. Bu zardushtiylik dinining muqaddas kitobi «Avesto»ning bizgacha yetib kelgan ayrim sahifalarida o'z ifodasini topgan. Biroq islomgacha davr tarbiyashunosligi, fan va madaniyati tarixini yoritish imkoni chegaralangan. Chunki, dastlab Iskandar boshchiligidagi yunon-Makedon qo'shinlari, so'ngra Qutayba ibn Muslim rahbarligidagi arab istilochilari olib borgan talonchiliklar, vayronagarchiliklar tufayli o'sha davrga tegishli deyarli barcha asarlar, manbalar yo'qotib yuborilgan. Lekin islom va islomdan keyingi mavjud pedagogik qarashlarni, milliy ta'lim-tarbiyaga oid an'analarni, qadriyatlarni, xalq pedagogikasini ilmiy o'rganish, puxta taxlil qilish va hayotga tadbiiq etish bugungi kunning muhim va dolzarb muammosidir. Istiqloлга erishganimizga qadar biz tarbiya ishlarimizga Yevropa pedagogikasini asos qilib oldik va o'rgandik. Endigi vazifa Sharq pedagogikasi bilan G'arb pedagogikasining eng ilg'or an'alarini o'rganishga e'tiborni qaratishdan

iboratdir. Chunki ilmu-fan avval Sharqda taraqqiy etgan. Buyuk olmon olimi Xerler: «Sharq Yevropaning muallimidir» -deganda haq edi.¹ . Pedagogika jamiyat taraqqiyoti qonunlariga suyangan holda turli pedagogik nazariyalarni, ta'limtarbiyaning mazmuni va metodlarini o'rgatadi. O'tmishning pedagogik sistemalarida bo'lgan ilg'or va progressiv fikrlarning hammasidan ijodiy foydalanadi. Demak, pedagogika tarixi ijtimoiy fandır. U tarixiy pedagogika xodisalariga davr talabi asosida yondoshadi, tarbiya nazariyasi va amaliyotini turli bosqichlarda xilma-xil bo'lganligini ochib beradi, ilg'or qarashlarning taraqqiyot yo'lini ko'rsatib beradi. Musiqa pedagogika tarixi fani quyidagi fanlar, ya'ni, pedagogika, psixologiya, madaniyat tarixi, o'zbek cholg'uchilik sanat tarixi (umuman o'zbek musiqa tarixi), O'zbekiston tarixi, jahon xalqlari tarixi, falsafa, etnografiya, arxeologiya, ahloqshunoslik va boshqa bir qator fanlar bilan uzviy aloqadadir. Biz o'zbek musiqa pedagogikasini o'rganish va tahlil qilishda: qadimgi yozuvlar, bitiklar, qo'lyozma yodgorliklari, sharq mutafakkirlarining ilmiy – ma'naviy me'rosi, xalq og'zaki ijodi, muqaddas kitoblar, pandnomalarga oid asarlariga asoslanamiz. Eng qadimgi yodgorliklarda tarbiyaga oid fikrlar Hozirgi o'zbek xalqining ajdodlari bundan bir necha ming yillar oldin yashagan bo'lib, ular yuksak va o'ziga xos madaniyatni vujudga keltirishda juda katta va mashaqqatli yo'lni bosib o'tgan. Dastlabki tosh qurollaridan tirikchilik uchun foydalanish, ancha takomillashgan mehnat qurollarini yasash, urug'chilik davriga kelib, xo'jalik hayoti va madaniy taraqqiyotda erishilgan yutuqlarni o'z ichiga olgan davrgacha bo'lgan tariximiz otabobolarimizning boy qadimiy madaniyatga ega bo'lganligidan dalolat beradi. Eramizdan avvalgi birinchi ming yillikda Baqtriya, Xorazm, So'g'diyona, Marg'iyona, Parfiya hamda Parkana kabi davlatlarida turli qabila va elatlar yashagan. Ular saklar, massagetlar, so'g'diyonalar, xorazmiylar, boxtarlar, chochliklar, parkanaliklar kabi qabila va urug'lardan iborat bo'lib, hozirgi Markaziy Osiyo hududida yashovchi xalqlarning ajdodlari hisoblanadilar. Ushbu elatlar yashagan hududlarda o'ziga xos madaniy an'analar tarkib topa borgan. Masalan, eramizdan oldingi asrning birinchi yarmida qadimiy davlatlar: Baqtriya va So'g'diyona, Marg'iyona, Xorazm, Parkana, Parfiya kabi o'lkalarda xalq xo'jaligining turli sohalarida rivojlanish va taraqqiyot ro'y bergan. Eramizdan oldingi IX-VI asrlarda paydo bo'lgan Ahmoniylar, eramizdan avvalgi III asr o'rtalarida tashkil topgan Grek-Baqtriya, eramizning I asrida tashkil topgan Kushonlar, eramizning V asrda yuzaga kelgan Eftalitlar, so'ngra Sosoniylar va nihoyat Turk hoqonligi davlatlarida ijtimoiy madaniyat yuksala bordi. Ajdolarimiz tomonidan qo'lga kiritilgan qadimiy madaniyati tarkibidan ta'lim-tarbiyaga oid merosi ham alohida o'rin olgan. Zero, hozirgi turkiy va forsiyzabon xalqlarning bizgacha yetib kelgan muhim arxeologik topilmalari, tarixchilar, adabiyot va san'at namoyandalarining ijodiy merosi, san'at va adabiy asarlarning namunalari buning dalilidir. Bunday muhim manbalar sirasiga yunon olimlari Gerodot, Suqrot, Plutarx, Polienlarning tarixiy, geografik hamda axloqiy asarlari, allomalarimiz Abu Rayhon Beruniy,

Mahmud Qoshg'ariy, faylasuf, sharqshunos va tarixchi olimlar: Ye.E.Bertels, S.P.Tolstov, V.V.Braginskiy, I.M.Mo'minov, B.G'afurov, I.V.Stebleva, A.O.Makovelskiy, Y. Jumaboyev, M.Ishoqov, adabiyotshunoslar A.Qayumov, N. Mallayev, N.Rahmonov, pedagog-olimlar O'.Aleuov, M.Orifiy va boshqalar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar kiradi. Eng qadimgi tarbiya haqidagi yodgorliklar bizgacha bevosita yetib kelmagan. Turkiy va forsiyzabon xalqlarning hayot kechirish san'ati, donolik majmuasi sifatida yuzaga kelib, borliqqa amaliy munosabatda bo'lishning namunasi tarzida e'tirof etilgan ma'naviy madaniyat yodgorliklari qadimgi grek tarixchisi Gerodotning "Tarix", Strabonning "Geografiya" hamda Mahmud Qoshg'ariyning "Devonu lug'atit-turk" kabi asarlari, shuningdek, O'rxun-Yenisey bitiklari kabi adabiy-tarixiy manbalarda saqlangan va ular orqali bizgacha yetib kelgan. Ushbu yodgorliklar mohiyatini o'rganish insonning shakllanishida moddiy va ma'naviy madaniyat qay darajada katta rol o'ynaganligidan dalolat beradi. Xususan, tarbiya insonning aqliy va axloqiy jihatdan tarkib topa borishiga ta'sir etgan bo'lsa, insonning shakllana borishi ham o'z navbatida kishilik jamiyatining qaror topa borishiga yordam bergan. Xullas, tafakkur yurita olish qobiliyatiga ega bo'lgan inson kamolotining ta'minlanish jarayoni hamda jamiyatning ijtimoiy taraqqiyoti o'zaro uzviy aloqada shakllangan. Mazkur tarixiy jarayon mohiyatini bilish bizga inson tafakkurining juda uzoq davr va murakkab sharoitlarda shakllana borganligidan dalolat beradi. Ma'lumki, kishilik jamiyatining vujudga kelishi jarayonida inson ham biologik jihatdan, ham ijtimoiy jihatdan takomillashib borgan. Dastlabki diniy e'tiqodlar, eng oddiy ixtirolarning takomillashib borishi kabi holatlar inson ongining ham shakllanib borishiga turtki bo'ldi. Bu jarayon minglab yillarni o'z ichiga olgan bo'lib, ana shu davrda inson ongi shakllanishining asosi sifatida qabul qilingan xulq-odob qoidalari, ijtimoiy talablar yuzaga kelgan. Ushbu talablar muayyan davrda yaratilgan yodgorliklarining asosiy mazmuni va mohiyatini tashkil etadi. Eng qadimgi kishilarga xos bo'lgan xislatlar, ularning dastlabki, oddiy istaklari, orzu-umidlari qadimgi eposlarda aks etgan afsonaviy obrazlar hamda qahramonlar qiyofasida o'z ifodasini topgan. Ruhga sig'inish (onimizm), ajdodlar ruhiga sig'inish (totemizm), sehrgarlik kabi diniy e'tiqodlar va marosimlar yoritilgan afsona va rivoyatlarda eng qadimiy ajdodlarimizning tafakkur dunyosi aks etgan. Ammo bu rivoyat va afsonalar ham massaget, sak, xorazmiy, so'g'd hamda parfiyanlar yashagan davrlar ruhini ifoda etadi, xolos. Eng qadimgi madaniy boyliklarimizni o'rganishda quyidagi uch guruhga ajratilgan manbalarga tayanamiz: } Arxeologik qazilmalar natijasida topilgan ko'rgazmali ashyolar. } Xalq og'zaki ijodi materiallari hamda yozma manbalar. } Buyuk adiblar, allomalarning ijodiy merosi. Markaziy Osiyoning qadimiy musiqa madaniyati O'rta Osiyo xalqlari hayotida tarixiy chegaralanish bosqichi taxminan bizning eramizgacha bo'lgan birinchi ming yillikdan boshlanadi. Bular o'troq dehqonlar (sug'diylar, baqtriyaliklar, xorazmiylar) hamda ko'chmanchi (saklar, massagetlar va boshqa)

qabilalar edi. Ular haqidagi ma'lumotlar Avyestoda ham uchraydi. Xalq poetik va musiqa san'atining boshlanishi o'sha davrlarga borib taqaladi. Xalq poetik va musiqa san'ati dastlab sinkretik holatda bo'lgani to'g'risida "Avesto" kitobi va boshqa qadimgi yozma yodgorliklardan turmushi, ularning urfodatlarini, to'y-tomoshalarining elementlaridan guvohlik beradi. "Avesto"ning o'zi aslida ijro vositasida og'zaki tarqalib, faqat kyeyinchalik kitob shakliga keltirilgan arkonlar majmuasidir. Uning oyatlari va ayniqsa, madhiyalar qismini tashkil etuvchi - xatlar (bunda so'z oxiridagi "t" harfi juda yumshoq talaffuz etilib, so'nggi davrlarda "goh" shakliga aylanganligi ham ehtimoldan xoli emas: - yakgoh, dugoh, syegoh va h.k.) maxsus kuy tizimini tashkil etuvchi ohanglarda yoqimli ovoz bilan tarannum etilgan, dyeb topilmoqda. "Avesto"da "sruna" dyeb ataluvchi "sirli eshitish" tushunchasi bo'lgan ekan. Tinglash, quloq orqali vujudga ozuqa olishni zardushtiyalar muqaddas tuyg'u hisoblaganlar. Dini islomda esa eshituvchilik (some') hissi Allohning sifatlaridan biri. Qizig'i shundaki, zardushtiyalar faqat unli tovushlar go'zalligidan emas, balki olov hovri (kuyi), hattoki jimlikni eshitib lazzatlanishga odatlangan ekanlar. Musiqa badiiyat, san'at sifatida tom ma'noda ijro etish va uni eshitishdan boshlanadi. Sozanda kuyning yaratuvchisi bo'lsa, eshituvchi uning qabul qiluvchisidir. Xalqimizda "Sozandaga chinakam baho beruvchi, uning ustozini va talabgori - eshituvchi" dyegan gap bor. Bunda tushunib eshituvchi - xos shinavanda ko'zda tutiladi, albatta. Ularning hammasi qo'shimcha dalil sifatida ko'zlayotgan fikrimizning isbotiga xizmat etishi mumkin. O'zbek xalqi uzoq musiqiy tarixiy merosiga ega musiqiy pedagogik fikr, taraqqiyotida musiqaning ma'naviy tarbiyaviy omil sifatida keng qamrovda talqin etilishi uni pedagogik ilmlar bilan bir qatorda falsafa, tarix, musiqashunoslik va axloq ilmi asoslari bilan uzviy bog'liqlikni o'rganishni taqazo etadi musiqaning insoniyat kayfiyatiga badiiy estetik va tarbiyaviy ahamiyati haqida qator sharq mutafakirlari o'zlarining boshqa sohalarga bag'ishlagan asarlari ichida bayon qilganlar IX - XII - asrlarda movorunnahrda madaniyat ilm fan san'at va adabiyot islom madaniyati yo'nalishida rivojlandi va taraqqiy etdi bu davrda Farg'oniy, Farobiy, Beruniy, Xorazimiy, Termiziy, Rudakiy, Firdavsiy, Yassaviy, Qoshg'ariy kabi yuzlab fozillar yashab ijod qildilar. Kelajak avlod uchun musiqiy tarbiyaning ahamiyati nihoyatda buyuk ekanligi qadimiy mutaffakirlar alohida urg'u bilan takidlashgan. Aynan shu davrda musiqaning ijobiy sifatlarini shakillantiruvchi vazifa hisoblangan. Qadimgi risolalarida musiqani "Kimda kim musiqa san'atiga murojaat etsa, uning nomiga hech qanday dog' tushmaydi", musiqa ta'sirida o'ziga, vataniga katta foyda keltiradi, hech qayerda muvozanatini buzmay hamma yerda donolik va tartibga qat'iy rioya qiladi" deyilgan¹. Temuriylar davri madaniyati va san'ati taraqqiyotida Marog'iy boshchiligidagi Markaziy Osiyo musiqasi nazariyasi va ahamiyati maktabi alohida o'rin tutadi shuningdek bir qancha xususiy maktablar ham bo'lib, unda musiqachilar odatda muayyan miqdor shogirdlar o'qitganlar ular o'qituvchining butunlay moddiy ta'minotida

bo'lganlar bu maktabda muayyan darajada Italiyada XV - XVI asrlarda mavjud bo'lgan badiiy maktablarni eslatadi. O'zbekiston musiqa madaniyatini tarixiy jihatlar ko'rib chiqilar ekan, uning O'rta Osiyo teritoriyasida yashovchi qardosh xalqlar madaniyati bilan aloqasini qayd etmoq kerak. X - XI asrgacha bolgan O'rta Osiyo xalqlarining musiqa madaniyati o'rganilar ekan uni o'zbek, tojik musiqa madaniyati taraqqiyoti uchun asos bo'lib xizmat qilgan umumiy musiqa madaniyati deb qarash kerak². O'zbek xalqining musiqa madaniyati va profesional ijod maxsuli bolgan musiqa asarlari og'izdan og'izga o'tishi asosida an'analar zamirida rivojlangan u bizgacha xofizlar, musiqachilar va baxshilar orqali yetib keldi. Unda xalq ijodiyotining eng yangi namunalari xalq hamda uning professional ijrochilari tamonidan chalingan musiqalar qolgan. O'zbek xalqi ajdodlarning musiqa sarchashmalari O'rta Osiyo hududida yashagan qardosh xalqlar, birinchi navbatda tojik xalqi ijodi bilan mustahkam bog'langan. Bu musiqa asarlarning X-XI asrgacha (ya'ni, bu xalqlar faol chegaralanganlarigacha) o'zida bir butunlikni ifoda etdi, keyinchalik u o'zbek va tojik musiqa madaniyatlarining shakllanishi uchun umumiy asos bo'lib xizmat qildi. Mumtoz musiqamizning "zamzama", "taron" (eski shakli "taronik" —taronacha, "buxorcha", "farg'onacha"ga o'xshagan uslub tushunchasi), "suvora" ("asp ros") kabi iboralarining ildizlari ham "Avesto" davrining urf-odatlariga borib taqaladi Zikr etilgan eski musiqiy belgilar, keyingi davrlar mafkurasiga binoan yangicha ma'no va mazmunlar bilan to'ldirilgan, albatta, qanday bo'lmasin bu ramzlar zamonlar osha bizgacha moziydan yetib kelgan sadolarga aloqador so'zlardir. Buni arxeologiya, etnografiya va boshqa fanlar bergan ma'lumotlar ham tasdiqlaydi. Sinsiz jamiyat sharoitida O'rta Osiyoda musiqa asboblarining asosi, ya'ni, urib chalinadigan, puflab chalinadigan va torli sozlar turlari vujudga kelgan edi³. Urug'chilik jamiyatining yemirilishi va sinfiy jamiyatga o'tish, Baqtriya, Sug'diyona va Xorazmda davlatlarning paydo bo'lishi, ahmoniylarning harbiy-ma'muriy jihatdan birlashuvlari, Alyeksandr Makyedonskiy davlati, Gryek-baqtriya podsholigining vujudga kyelishi eramizdan oldingi VII asrdan to eramizning IV asrgacha bo'lgan juda katta tarixiy davrni o'z ichiga oladi. Bu davr epik xarakterli mifologik qahramonlik ustun bo'lgan qadimgi og'zaki musiqali poetik ijodning yuzaga kelishi bilan mashhurdir. Qahramonlik afsonalari, epik qo'shiqlar O'rta Osiyo xalqlarining o'z mustaqilliklari uchun olib borgan mardonavor kurashlarining bo'yoqdor tasvirlari bilan to'la. O'z xalqining ozodligi yo'lida jonini qurbon qilgan cho'pon Shiroqning mislsiz jasorati, vatanga bo'lgan muhabbati to'g'risida hikoya qiluvchi Sak afsonalaridan parchalar bizning kunlarimizgacha saqlanib kelgan.

3-mavzu. Shaxsni musiqiy rivojlantirish, tarbiyalash va shakllantirish

Reja:

1. Insonni musiqiy rivojlanishining fiziologik asoslari.
2. Musiqiy fazilatlar va qobiliyatlarining shakllantirishda irsiyat, muxitning ta'siri va tarbiyaning o'ri.
3. Musiqa tarbiyasida insonni kasbiy va shaxs fazilatlarini rivojlantirish.

Tayanch so'zlar: Inson, musiqiy fazilat, qobiliyat, irsiyat, tarbiya, kasb, shaxs.

Musiqa madaniy hayotimizda keng o'rin tutgan, inson shaxsiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadigan san'at turidir. Har bir insonni ma'naviy shakllanishida oilani, maktabni, jamiyatni ahamiyati katta. Chunki insonni insoniylik xususiyatlari jamiyatda tarkib topadi. Yosh avlodni kamolot sari yetaklashda tarbiyani ko'plab omillari qatori musiqa tarbiyasi alohida o'rin tutadi. Musiqa tarbiyasi nafosat tarbiyasining asosiy va murakkab qirralaridan biri bo'lib, insonni atrofdagi go'zal narsalarni to'g'ri idrok etishga va qadrlashga o'rgatadi. Musiqa inson ruhiyatiga kuchli ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lib, uni nafosat olamiga olib kirish va axloqiy g'oyaviy tarbiyalashni muhim vositasidir. Musiqa insonni yuksak did bilan qurollantiradi va unga ma'naviy ozuqa beradi. Maktabda musiqa o'qitishning asosiy maqsadi o'quvchilarda musiqa madaniyatini shakllantirish ulami zamon talabiga javob bera oladigan barkamol inson qilib voyaga yetkazish. Maktabda musiqa darslarini o'qitishning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: - o'quvchilarni musiqa san'atiga bo'lgan qiziqishi va mehr-muhabbatini oshirish; - musiqiy faoliyatlar jarayonida o'quvchilarni musiqiy qobiliyatlari musiqiy o'quvi, ovozi, diqqat-e'tibori va ijodkorlik his-tuyg'ularini o'stirish; - musiqiy asarini badiiy-g'oyaviy mazmuni vositasida axloqiy estetik ruhda tarbiyalash; - musiqa darslarida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish, mehnatga muhabbat, Vatanga muhabbat, kattalarga hurmat tuyg'ularini shakllantirish. Mazkur maqsad va vazifalarni amalga oshirish o'qituvchining kasbiy va pedagogik mahoratlariga bog'liq. Har qanday san'atkor ham, maktabda musiqa madaniyati darslarini olib borolmaydi. Buning uchun musiqa o'qituvchisi pedagogika, psixologiya, bo'liqlar fiziologiyasi, musiqa o'qitish va metodikasi hamda o'z musiqiy kasbiy fanlarini puxta o'zlashtirgan bo'lishi kerak. Musiqa o'qituvchisi o'z kasbiga va bolalarga mehr qo'ygan, yuksak madaniyatli, keng dunyoqarashga ega bo'lgan shaxs bo'lishi lozim. Donishmand xalqimiz azaldan kuy va qo'shiqni bola qalbiga tez yo'l topa olishi, uning ruhiyatga ijobiy ta'sir ko'rsatishi, yaxshi xulq va odob, mehr oqibat, sabr-toqat, kattalarga hurmat fazilatlarini musiqa orqali tarkib topishini azaldan anglab yetgan. Oilada farzandni qo'shiq aytishga, soz chalishga o'rgatish ota-ona orzusi hisoblangan. Bola musiqa bilan ona allasi orqali tanishib, musiqadan umrbod ozuqa oladi. Chunki bola hali yurishni, so'zlashni bilmay turib, musiqani eshitib, turli qo'l harakatlari bilan musiqaga munosabatini bildiradi. Shuning uchun azaldan har bir oilada musiqa cholg'u asboblardan dutor, doira, rubob saqlash urf-odat bo'lib qolgan. Musiqadan ozuqa olish uchun esa, inson sof qalb egasi, yuksak ma'naviyatli, go'zallikni his eta oladigan inson bo'lishi kerak. "Har qanday

jamiyatning kelajagi yoshlar ekan, kelajagi buyuk davlatni barpo etilishi, ulami qanday tarbiya olishiga bog'liq. Chunki ma'naviy jihatdan qudratli davlat, ijtimoiy jihatdan kuchli bo'ladi"!. deb takitlaydi o'z asarlarida yurtboshimiz I.A.Karimov. 1 I.A. Karimov "Yuksak ma'naviyat yengilm as kuch", - T.: "Ma'naviyat nashriyoti", 2008-yil. 6 Xalqimiz kelajagi mustaqil O'zbekistonning istiqboli ko'p jihatdan o'qituvchiga uning dunyoqarashiga, tayyorgarligi, fidoyiligiga, yosh avlodni o'qitish va tarbiyalash ishiga bo'lgan munosabatiga bog'liq. Bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini kuchaytirish, ixtisoslarga doir fanlarni o'qitish va pedagogik mahoratni egallash, nazariy bilim larni amaliyotda qo'llashga o'rgatish bugungi kun talabidir. Uzluksiz pedagogik ta'lim tizimini amalga oshirilishi munosabati bilan o'qituvchilarni malakasini oshirish va ulami qayta tayyorlash ishlari diqqat markazidadir. O'qituvchilik kasbi sharaflidir, lekin juda murakkab kasbdir, o'qituvchi musiqa nazariyasini egallashi bilan birga, bolalarni sevishi, pedagogik amaliyotni ham o'tgan bo'lishi kerak. Chunki, maktab hayotidagi pedagogik jarayon juda xilma-xildir. Bu esa musiqa o'qituvchisidan puxta bilim, amaliy tayyorgarlikni, yuksak pedagogik mahorat va ijodkorlikni talab etadi. Bo'lajak musiqa o'qituvchisi kiyinish madaniyati va nutq madaniyatiga ega bo'lishi kerak. U o'qituvchilik kasbini va bolalarni yaxshi ko'rishi hamda ularni barkamol inson sifatida kamol topishiga ko'maklashishi, har bir darsni o'qituvchilarni hayot tajribasiga bogiagan holda olib borishi, hilma-hil metodlar, innovatsion texnologiyalar, ko'rgazmali qurollar, kompyutnr slayd, tarqatma materiallaridan foydalanishi kerak. O'z kasbiy mutaxassisligini puxta egallagan bo'lishi, bolalar ovozigacha o'zining ovozi moslab kuylay olishi, ijrochilik mahoratiga ega bo'lishi, sinfdan tashqari to'g'araklarga o'qituvchilarni jalb etish bilan turli tanlovlarda, tadbirlarda o'qituvchi!ar faol ishtirok etishi kerak, O'qituvchi har bir darsini senariy muallifi, artisti, ijrochisi hamda rejissyori bo'lishi bilan birga zamon bilan hamnafas qadam tashlashi muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchilik kasbini egallash uchun albatta kasbiy qobiliyatlar bilan birga jismoniy va ruhiy sog'lom bo'lishi dardir. "Biz sog'lom avlodni tarbiyalab, voyaga yetkazishimiz kerak" deb ta'kidlaydi Yurtboshimiz I.A.Karimov1. Sog'Tom kishi deganda faqat jismoniy sog'lomlikni emas, balki sog'iom ruhiy xislatlarni, sharqona axloq odob va umumbashariy g'oyalar ruhida kamol topgan insonni tushunamiz" Buyuk pedagog A.Avioniy shunday degan edilar "Tarbiya qiluvchilar tabib kabi, tabib hastani badanidagi kasallikka davo qilgani kabi, o'qituvchi ham bolani musiqa orqali, aqliy rivojiga diqqat markaziga ta'sir etib, ularda poklik, vijdon, sadoqat, mehr, kattalarga hurmat, Vatanga muhabbat kabi tuyg'ularni tarbiyalaydi". "Tarbiya biz uchun yo hayot yo momot, yo najot-yo halokat. Yo saodat-yo falokat masalasidir" deb yozgan edi. Buyuk mutaffakkir shoir A.Navoiy o'z asarlarida musiqa tarbiyasining qirralarini chuqur o'rganib, shunday dedi: "Musiqa jamiyat hayotining muhim negizidir. Faqat musiqagina odamning qalbiga tiniqlik, mutanosiblik va o'z-o'zidan qanot tuyg'usini olib kiradi va uni baxtiyor qiladi" A1 Forobiy fikricha: "Musiqa - nodir san'at, ezgulikka yetaklovchi kuchdir" , "Kimki ilm xikmat o'rganmoqchi bo'lsa, avvalo o'zi ma'naviy barkamollikka erishmog'i lozim"- deydi Abu Rayxon Beruniy. "Har kimki hikmat o'rganman desa, yoshlikdan bolasini, ilmi va dono kishilardan saboq olsin, shundagina u komillik darajasiga yetadi"; Shunday ekan, hozirgi davrda, musiqa o'qituvchisidan mas'uliyat, fanga yangicha

yondashuv uning metodologiyasini chuqur o'rganish talab etadi. Umumta'lim maktablarida esa, musiqa madaniyati darslarning asosiy maqsadi, o'quvchilarda musiqaga qiziqish uyg'otish vositasida musiqiy madaniyatini tarkib toptirish. Zero kuy va ohang ta'sirida inson ezgulikka intilish, go'zallikni asrash, ona tabiatga, ona Vatanga muhabbat his tuyg'ularini shakllantirib, ma'naviy dunyosini boyitadi.

4-mavzu. Musiqiy-pedagogik jarayon

Reja:

1. Musiqiy-pedagogik jarayon haqida tushuncha.
2. Musiqiy pedagogik jarayon musiqa pedagogikasi fanining asosiy o'rganiladigan predmeti.
3. Musiqiy-pedagogik jarayoning asosiy tarkibiy qismlari, shakllari, bosqichlari, usullari.

Dars, musiqa tarbiyasi tizimida, yetakchi omil hisoblanadi. Chunki, bolalar yalpitarzda qamrab olinadi. Musiqa bolalami aqliy hamda axloqiy rivojlanishida katta ijobiy ta'sir ko'rsatadi. SHuning uchun musiqa darslari eng avvalo, tarbiya darsi deyiladi. Fanning nomi faqatgina musiqa o'qitish metodikasi emas, balki musiqa tarbiyasi metodikasi deyiladi. Yangi dastur mazmunida dars o'tish uchun musiqa o'qituvchisi o'zining musiqiy va nazariy bilimlarini takomillashtirishi lozim. Bugungi kunda musiqa insonni shakllanishida muhim rol o'ynaydi, uning hissiyoti va ruxiyatiga faol ta'sir ko'rsatadi. Umumtali maktablarining asosiy vazifalaridan biri, o'quvchilarni nafosat olamiga olib kirish va ma'naviy tarbiya berish. Bunda o'qituvchi bolalarni ma'lum bir musiqa asari bilan tanishtirib, uni ifodali, jonli qilib ijro etib, o'quvchilar diqqat e'tiborini asarga jalb etadi, ulaming nutqini ustirish, fikrlash qobiliyatini, dunyoqarashini kengaytiradi, elyutsional his -tuyg'ulariga ham faol ta'sir etadi. Musiqa darslarining mazmunida faqatgina o'zlashtirini emas, balki o'quvchilar ongini voqelikka munosabatini rivojlantirish, estetik madoniyatini tarkib toptirish va boshqa ichki his -tuyg'ularini shakllantirish nazarda tutiladi. O'qituvchining darsga ijodiy tarzda yondashishi muhim ahamiyat kasb etadi va bir qancha vazifalarni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi;

- musiqa tarbiyasida yangi metod va vositalar izlash;

- hayot va san'at o'rtasidagi o'zviy bog'likni ifodalash;

Ushbu maqsadlarni amalga oshirishda o'qituvchi jiddiy tayyorgarlik ko'rish, o'z ustida tinmay ishlashi, ya'ni bilim saviyasini oshirishi uchun ilmiy adabiyotlar, yangi dasturlar, badiiy adabiyotlar, teatr, muzeylarga borib (tinmay) ongini oshirish yo'larini takomillashtirib borishi zarur. Musiqa darslari olib boriladigan sinf xonaci did bilan namunali jihozlangan bo'lishi muhim rol o'ynaydi. Texnika vositalari, metodik ko'rganmali qurollar, pianino cholru asbobi va o'zbek xalq cholru asboblari bilan

jixozlangan boTishi, yangi dasturdan foydalanib, dars reja konspektalarini tuzib yangi texnologiyani qo ‘llab olib borilishi kerak. SHunday qilib, musiqa darslarining barcha faoliyatlarini maqsadi va mazmuni darsni mazmunlarini yoritib, hayot bilan bog ‘lab darsning hamma qismlarini bir - biri bilan uzviy olib borishini talab etiladi.

Musiqa darsi boshqa darslardan o ‘zining badiiyligi, qiziqarliligi va bolalargako ‘proq ijodiy zavq, emotsional tuyg ‘ular va obrazli kechinmalap uyg ‘otishi bilan ajralib turadi. Shuning uchun musiqa darsi eng avvalo, tarbiya darsidir. Musiqa darslari quyidagi spetsifik xususiyatlari bilan boshqa dars lar dan farq qiladi:

1) U musiqa nazariyasi va ijrochiligiga doir turli faoliyatlardan: vokal - xor mashg‘ulotlari, musiqa savodi, musiqa tinglash, bolalar cholg‘u asbobida chalish, ritmik harakatlar bajarish elementlaridan iboratdir.

2) Musiqa boshqa san’at turlaridan o‘zining ifoda vositalari, ya’ni tili (kuy, lad, dinamik belgilari, temp, alteratsiya belgilari, intervallar) bilan farq qiladi. Agar badiiy adabiyot so4z bilan tasviriy san’ at ranglar bilan, paqc san’ ati harakat bilan ifodalarka, musiqa esa musiqiy tovushlarda vujudga kelgan ohang vositasida ifodalanadi. Yuqoridagi

san’ at turlarim ko ‘rish va eshitish orqali idrok etsak, musiqani faqatgina diqqat bilan tinglabgina ifoda etamiz, shuning uchun ko ‘zi ojiz kishilardan ham yetuk musiqachilar yetishib chikqan.

3) Musiqa aniq vaqt oichovi bilan bog ‘langan san’ atdir. SHuning uchun, ijro etilayogan musiqa tempiga sozlanib, uning har bir elementnbiy diqqat bilan tinglamasak, asami mukammal idrok etolmaymiz. Mumtoz asami qayta - qayta tinglaganda, uning yangi - yangi badiiy qirralarini his etamiz.

4) Musiqa bolalarga faol emotsional ta’ sir ko ‘rsatadi, quvontiradi hamda ijodiy kechinmalar uygotadi. Yaxshi, mazmunli, qiziqarli musiqa darslaridan bolalar xordiq chiqarib, badiiy ozuqa oladilar, quvnoq, xursand bo ‘lib chiqadilar. Xullas musiqa darsi o ‘zining faol psixologik ta’ siri bilan boshqa fanlardan farq qiladi.

5) Musiqa aniq vaqt o ‘lchoviga ega. Shuningdek, musiqa darsi boshqa fanlar bilan chambarchas bog ‘iiqdir. Tasviriy

san’ at, adabiyot, ona tili, matematika, tarix, pedagogika, psixologiya, vokal, ritmika va boshqalar. Bular musiqa darsnii hayot bilan bog ‘lashga, mazmunli, qiziqarli qilib darsni

olib borishga yordam beradi. Musiqa darsi o ‘zining aralash dars tipi bilan ham boshqa fanlardan farq qiladi.

Boshlang ‘ich sinflarda musiqa darsi beshta faoliyat turidan tuziladi:

1. Xor bo ‘lib kuylash.
2. Musiqa savodi.
3. Musiqa tinlash.
4. Musiqaga mos harakatlami bajarish.
5. Bolalar cholg ‘u asboblarida jo ‘r bo ‘lishdan iborat.

Xor bo‘lib kuylash

Bolalarni musiqiy o‘quvini ijodiy rivojlantirishda ayniqsa, vokal -xor ishlarining ahamiyati katta. Bunda o‘quvchilarni kuylashga qiziqitira olish ko‘p jihatdan o‘rganadigan har bir mashq yoki qo‘shiq o‘quvchi tomonidan chiroyli qilib kuylab berishga bog‘liq. Chunki yosh bolalar bilan olib boriladigan vokal -xor ishi ko‘pincha o‘qituvchi ovozigacha taqlid qilib kuylashga asoslanadi. Shuning uchun o‘qituvchi yoqimli ovozi ustida muntazam ish olib borishi kerak. Vokal-xor ishlarini amalga oshirishda o‘qituvchi ovoz sozlash, qo‘shiq o‘rgatish jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning ovoz diapazoni (do, - do2), ishchr: diapazoni(mi, - fa, - so l) primar tovushlarida kuylash uchun qo‘lay bo‘lgan (sol, - lya,), tovushlarini aniq bilishi lozim.

Musiqaning madaniyati darslarida qo‘shiq o‘rgatish bir necha bosqich jarayonida amalga oshiriladi:

1. Bolalar diqqatini qo‘shiqqa jalb qilish.
 2. Qo‘shiq haqida o‘qituvchining kirish so‘zi (qo‘shiq mualliflari, asarining mazmuni, tarixiy xususiyatlari haqida qisqacha hikoya qilish).
 3. Qo‘shiqni tahlil qilinishi (musiqaning ifoda vositalari, xarakteri mazmunini suqbat yo‘li bilan belgilash).
 4. Qushiqni musiqiy jummalarga bo‘lib o‘rgatish (to‘g‘ri nafas olib, jumlaning oxirigacha tejab yetkazish, ijrochilik sifatlarini ustida ishlash).
 5. Qo‘shiqni badiiy ijrosiga erishish (qo‘shiq haqidagi bolalar taassurotlari yuzasidan qisqacha suqbat o‘tkazish ya‘ni umumlashtirish).
- Musiqaning savodi** Musiqaning madaniyati darslari jarayonida, musiqaning savodi mustaqil dars faoliyatlar jarayonida musiqaning asarlarini badiiy o‘rganish va ijro etish ishlarini savodxonlik asosida bajarish uchun qo‘llaniladi. Musiqaning savodi mazmuni o‘quvchilarni tobora shakllantiradi va ularni doirasini tobora kengaytirib, chuqurlashtirib boradi. Shunday qilib musiqaning savodi darsining ta‘limiy vazifasini bajaradi, Musiqaning savodi (faoliyatining) asosiy negizi va pedagogik maqsadi, yangi dastur bo‘yicha berilgan chorak mavzulari quylash vatinglashga doir asarlarini savodli tahlil qilish orqali amalga oshiriladi. Ular o‘quvchilarni kundalik hayotidan olinayotgan taassurotlari va musiqiy tajribalari asosida o‘rgatiladi.

Musiqaning savodi quyidagi bosqichlar bo‘yicha o‘rgatiladi.

1. Bolalar diqqatini musiqaning ifoda vositalari quy, registr, temp, ritm, dinamik belgilar o‘rgatish.
2. Ovoz sozlash va qo‘shiq ijro etish qoidalariga doir bilimlar, chapak va cholg‘u asboblarning chalish qoidalariga amal qilishga o‘rgatish.
3. Musiqaning ijodkorlari: kompozitor, ijrochi, tinglovchi mavzuning mazmuni va o‘rganiladigan asarning mualliflari haqidagi ma‘lumotlar, musiqaning savodi orqali amalga oshiriladi.

Musiqaning tinglash

Musiqaning tinglash, musiqaning madaniyati darslarining asosiy omimi hisoblanadi, chunki musiqaning yangrashi ongli ravishda idrok etilib, uning xarakteri, mazmuni ongli ravishda o‘zlashtiriladi. O‘quvchilarni hayotiy tajribalariga tayangan holda har bir musiqaning asari zamirida ma‘lum, his - tungu va fikr aks ettiriladi. Biz musiqaning darsining qaysi

faoliyatini olmaylik u avval musiqani tinglab, musiqani idrok etishdan boshlanadi va o'quvchilarning ruhiyatiga ta'sir etadi, shuning uchun musiqa tinglash darsining yetakchi faoliyati bo'lib hisoblanadi. Darsda tinglanadigan har bir musiqiy asar, badiiy - g'oyaviy mazmuni jiqatdan choraq dars mazmuniga bog-liq bo'ladi va ilmiylik davomiylik, izchillik tamoyillariga amai qiladi. Musiqa tinglash bir necha bosqichlar orqali amalga oshiriladi:

1. O'quvchilar e'tiborini musiqiy asargajalb qilish va o'qituvchining kirish so'zi.
2. O'qituvchi ijrosida yoki magnit yozuvda asarni tinglash.
3. Asami suhbat yuli bilan musiqiy va badiiyg'oyaviy jixatdan oddiy tahiil qilish.
4. Asami bir butunligicha qayta tinglash va asarhakida o'quvchilarni umumiy taassurotlariyuzasida yakuniy suhbat o'tkazish.

Musiqa tinglash metodlari:

1. Ko'rgazmaii metoli:

- O'qituvchining jonli ijrosi, rasmlar vositalariorqali bolalar cholg'u asbobi, torli, ritmli harakatlar.

2. Amaliy metod:

- o'quvchilar musiqiy asarga qiziqishini oshirib,ulami hayotiy tajribasiga bog'lab tushuntirish vamusiqiy asarga munosabatini faollashtirish.

3. Taqqoslash metodi:

- bunda asarlarning janrlariijrochilikhususiyatlari templari, mazmunlari taqqoslanadi,musiqiy didini o'stirishga yordam beradi. Musiqa darsini 5 ta faoliyati turlari (xor bo'lib kuylash, musiqa savodi, musiqa tinglash, musiqaga mos harakatlar bajarish va bolalar cholg'u asboblarida jo 'r boiish) uzviy bog'lab boriladi va mantiqiy bir butunlikka erishish maqsadga muvofiqdir.

4. Og'zaki metodlar:

- O'qituvchi tinlanadigan asar mazmunini boialar hayotiga bog'lab yoritadi. Asar mazmuniga qarab mualliflari, kelib chiqish tarixi haqida qiziqarli xikoya qilib beradi.

Bolalar cholg'u asboblarida Jo'r bo'lish

Boialar cholg'u asboblarida jo'r boiish. Bu faoliyat turi eng qiziqarli mashg'ulotdir, chunki boialar cholg'u asboblari jonli, tovushli o'yinchoqlar sifatida har bir o'quvchining qiziqtiradi. Bolalar cholg'u asboblari birinchi navbatda o'quvchilarda ijrolik elementlari orqali ijodkorlik, musiqiy o'quv qobiliyatlarini rivojlantiradi. Musiqa madaniyati darslarida boialar cholg'u asboblaridan foydalanish yaxshi natijalar berish bilan birga o'quvchilarni darsga intiiuvchanligini, qiziqishini, musiqiy o'quvini oshiradi. Musiqa darslarida qoilaniladigan boialar cholg'u asboblari ikki turga boiinadi.

Kuvchang va kuvchanff boimagan (shovqinli) cholg'u asboblar kiradi.

1. Kuychang cholg'u asboblarga metalafon va kselafon kiradi.

2.Kuychang boimagan cholg'u asboblariga: doirachalar, oddiy cho'p qoshiqlar, kichik shiqildoklar, barabanchalar, uchburchaq markassa va rumbalar kiradi. Bolalar cholg'u asboblarida jo'r bo'lish turli metodlar amalga oshiriladi;

1. Avval bolalar kuyni tinglab, chapak chalish, ritmik jo'r boiish.

2. Musiqaga ritmikjo'r boiishni aniq bajarganlar, bolalarcholg'u asboblarida jo'r

boiadigan.

3. Keyinchalikesa, passivbolalar, to'g'ri ijroetishga intilish maqsadida, ular ham jo'r boiadilar.

4. Boialar cholg'u asboblarida jo'r boiish har gal, har xil cholg'u asboblarida bajariladi.

5. Sinfni 2 guruxga boiib. 1 - gurux chapak vacholg'uda, 2 - gurux esa ovoz usul berish (bum - ba, baka -baka -bum) bilan amalga oshirish mumkin.

6. Boialar choig'u asboblarida ritmiq jo'r boiish grafik koi'satilgan ritmik tuzilmalarga qarab, chalish ham o'quvchilar ijodkorligini oshiradi, faollashtiradi, ijrochilik malakalarini va musiqiy qobiliyatlarini har tomonlama rivojlantiradi.

Musiqaga xos harakatiar bajarish.

Boshlang'ich sinflarda ritmik harakatlarni bajarish, o'quvchilarni jismoniy rivojlantirish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlangich sinf o'quvchilari, ovoz apparatlari noziq diqqat e'tibori tarqoq serharakat, o'ynqaroq xotirasi, nutqi, toiiq rivojlanmagan boiganligi

sababli musiqa darsida faoliyat turlari tez - tez almashib turishi lozim. Musiqaga mos raqs, o'yin harakatlarini bajarish, o'quvchilarni diqqatini jamlashda, xotirasini mustaxkamlashda va jismonan o'sishga yordam beradi. Dars davomida quyidagi harakat turlaridan foydalanish tavsiya etiladi: marsh musiqalariga qadam tashlash, yugurish, raksi elementlarini bajarish, mustaqil o'yinlar o'tkazish, musiqaning harakteriga mos, turli q o i va tanaharakatlari bilan ifodalanadi. Maiumki, milliy musiqamiz madaniyatida raqs muhim o'rin tutadi va unga har bir bola qiziqadi. Har bir harakat turini o'qituvchi oldindan belgilaydi va o'zi uni aniq go'zal va ifodali qilib ko'rsatib beradi. Har bir harakatni bajarishdan oldin, unga doir musiqani mazmunini avval ongli ravishda tinglab yoki kuylab, so'ngra harakatiar bajarish yaxshi natija beradi. Boialar musiqali o'yinlarga ham juda qizikadilar. Ko'p musiqiy asarlar mazmunida o'yin metodlaridan foydalanish mumkin. Dars jarayoni bajarilgan har bir musiqiy harakat turi, musiqali o'yinlar, o'quvchilarni xotirasini mustaxkamlaydi, nutqinio'stiradi, jismoniy cogiom boiishiga ko'maklashadi va ularni ruxlantirib, musiqa darsiga qiziqishini oshiradi. CHunki, boshlangich sinf o'quvchilarini diqqat e'tiborini tarqoq ovoz apparatlari, kuchsiz, musiqiy o'quv qobiliyatlari to'ia shakllanmagan, serharakat, o'yinga moyil boiadilar. Bunda darsning tuzilishi pedagogik maqsadlarga qarab darsni xoxlagan dars faoliyatidan boshiash mumkin. Bundan maqsad, o'quvchilarni musiqaga qiziqitira olish, musiqiy qobiliyatlarini ustirish, dars faoliyatlarini bir - biri bilan chamber- chas bog'lab mazmunjixatdai mantiqiy bir butunlikka erishdir. Demak, yangi dastur mazmunida dars o'tish uchun, musiqa o'qituvchisi ijodkor bo'lishi, musiqadan zarur bilimlarga hamda ashulachilik malakalariga ega bo'lishi lozim.

5-mavzu. Musiqiy ta'lim berish va o'qitish nazariyasi

Reja:

1. Musiqaviy didaktikaning predmeti va vazifalari.
2. Musiqaviy didaktikaning asosiy kategoriyalari.
3. Musiqa ta'limining mazmuni, jarayoni, prinsiplari, metodlari, shakllari.

Musiqa ta'lim-tarbiyasining maqsadi yosh avlodni milliy musiqa merosimizga vorislik qila oladigan hamda umumbashariy musiqiy qadriyatlarni idrok eta oladigan madaniyatli inson darajasida voyaga yetkazishdan iboratdir. Buning uchun kamolga yetishib kelayotgan yosh avlodni musiqiy iqtidorini rivojlantirib, musiqa san'atiga mehr ishtiyoqini oshirish, musiqadan bilim va amaliy malakalar doiralarini tarkib toptirish, iqtidorli bolalarni musiqiy qobiliyatlarini rivojlanishlari uchun zaruriy shartsharoitlar yaratib berish, maktabgacha ta'lim muassasalarining musiqa mashg'ulotlarining asosiy vazifalaridan biridir. Mazkur oliy maqsad va vazifalarni amalga oshirish musiqaga jamiyatni madaniy - ahloqiy rivojlantiruvchi omil sifatida qarash, predmet muammolarini xalq etishda keng o'qituvchilar ijodkorligiga tayanish, musiqa o'qitish uslubiyotini ilg'or tajribalar va kompleks ilmiy-metodik izlanishlar natijasi asosida takomillashtirish talab etiladi. Bu borada didaktik o'yinli mashg'ulotlarning ahamiyati uzgachadir. Didaktika ta'lim jarayonining umumiy qonuniyatlarini o'rganuvchi qismidir. Didaktika grekcha so'z bo'lib, «didayko» - o'qitish. «didaskoya» - o'rgatuvchi degan so'zlardan kelib chiqqan. «Didaktika» - ning so'zma-so'z tarjimasini ta'lim nazariyasini anglatadi. Ta'lim nazariyasi ta'lim jarayonining tushunchasi va mohiyatini, ta'lim qoidalarini, uslublari hamda tashkiliy formalarini o'z ichiga oladi. Didaktika o'z oldiga o'qitishning o'quvchilarni har tomonlama tarbiyalash maqsadlariga javob beruvchi umumiy qonuniyatlarini bilib olish vazifasini qo'yadi. Ta'limning asosiy vazifasi yosh avlodni ilmiy bilimlar, ko'nikma va malakalar tizimi bilan qurollantirishdan iborat. Demak, didaktika «nimaga o'qitish». «nimani o'qitish» va «qanday o'qitish» kabi savollariga javob izlaydi. Umumiy didaktika esa o'z navbatida, ayrim o'quv fanlariga oid usullar bilan juda mustahkam bog'lanadi. Shu usullar ma'lumotiga tayanib, o'qitishning umumiy qonuniyatlarini yechib boradi va ayni vaqtda har bir o'quv fanini o'qitish usullari uchun umumiy asos bo'lib xizmat qiladi. Musiqaviy didaktika, uning birlashtiruvchi vazifasi hamda uning xususiy didaktikalar va musiqiy ta'limning mavzuli metodikalari bilan bog'liqdir. Musiqaviy didaktikaning asosiy kategoriyalari: musiqiy ta'limning jarayoni, prinsiplari, mazmuni, usullari, shakllari. Musiqiy ta'lim mazmuni umumiy madaniyatning rivojlanishiga va jamiyatning musiqa san'atiga bo'lgan ehtiyojiga bog'liq. Shuning uchun musiqiy ta'lim mazmuniga kiruvchi musiqiy bilimlar, malakalar, ko'nikmalar, musiqa materiali, ta'lim usullari va shakllarini sistemalashtirish lozim. Musiqa sabog'i tarbiyalovchi shaxsning badiiy tafakkurini shakllantiruvchi ta'lim

sifatida muhimdir. Uning vositasida nafosat tuyg'ularini tarbiyalash bilan birga yosh avlodda oliy insoniy fazilatlar tarkib toptirish nazarda tutiladi. Kupchilik holatlarda musiqa mashg'ulotlarda utkazish oddiy an'anaviy holatlarda olib boriladi, shu sababli ham tarbiyalanuvchilarni qo'shiq yoki musiqani uzlashtirishi qiyin kechadi. Ushbu holatlarda didaktik o'yinli mashg'ulotlardan foydalanish mashg'ulot sifatini oshiradi. Maktabda bosh lang'ich sinf musiqa darslarida didaktik o'yinli texnologiyalar didaktik o'yinli mashg'ulotlar shaklida qo'llaniladi. Ushbu mashg'ulotlarda tarbiyalanuvchilarning bilim olish jarayoni o'yin faoliyati orqali uyg'unlashtiriladi. Shu sababli tarbiyalanuvchilarning musiqani anglashi, o'yin faoliyati bilan uyg'unlashgan didaktik o'yinli mashg'ulotlar deb ataladi. Inson hayotida o'yin faoliyati orqali quyidagi vazifalar amalga oshiriladi: - o'yin faoliyati orqali shaxsning o'qishga, mehnatga bo'lgan qiziqishi ortadi; - o'yin davomida shaxsning muloqotga kirishishi ya'ni, kommunikativ – muloqot madaniyatini egallashi uchun yordam beriladi; - shaxsning o'z iqtidori, qiziqishi, bilimi va o'zligini namoyon etishiga imkon yaratiladi; - hayotda va o'yin jarayonida yuz beradigan turli qiyinchiliklarni yengish va mo'ljalni to'g'ri olish ko'nikmalarining tarkib topishiga yordam beradi; - o'yin jarayonida ijtimoiy normalarga mos xulq-atvorni egallash, kamchiliklarga barham berish imkoniyati yaratiladi; - shaxsning ijobiy fazilatlarini shakllantirishga zamin tayyorlaydi; - insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan qadriyatlar tizimi, ayniqsa, ijtimoiy, ma'naviy-madaniy, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni o'rganishga e'tibor qaratiladi; - o'yin ishtirokchilarida jamoaviy muloqot madaniyatini rivojlantirish ko'zda tutiladi. [2,33- b] Didaktik o'yinli mashg'ulotlarni tarbiyalanuvchilarning bilim olish va o'yin faoliyatining uyg'unligiga qarab: syujetli-rolli o'yinlar, ijodiy o'yinlar, ishbilarmonlar o'yini, o'yin-mashqlarga ajratish mumkin. Musiqiy mashg'ulot olib boruvchi pedagog avval tarbiyalanuvchilarni individual (yakka tartibdagi), so'ngra guruhli o'yinlarga tayyorlashi va uni o'tkazishi, o'yin muvaffaqiyatli chiqqandan so'ng esa, ularni ommaviy o'yinlarga tayyorlashi lozim. Chunki tarbiyalanuvchilar didaktik o'yinli mashg'ulotlarda faol ishtirok etishlari uchun zaruriy bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishlari, bundan tashqari, guruh jamoasi o'rtasida hamkorlik, o'zaro yordam vujudga kelishi lozim.

Tamoyillar" - ta'lim maqsadi va vazifalarining mohiyatini, uning mazmuni va jarayonining mohiyatini ochib beradigan dastlabki qoidalar.

Printsiplar musiqiy ta'limning tarkibiy qismidir. Musiqiy ta'limda ular musiqa o'qituvchisining falsafiy-estetik, musiqiy, psixologik va musiqiy-pedagogik yo'nalishdagi mavqeini tasdiqlaydilar. "Musiqiy ta'lim nazariyasi" darsligi mualliflari E.B. Abdullin va E.V. Nikolaev ushbu sohalarni quyidagicha tavsiflaydi.

1. Gumanistik, estetik, axloqiy yo'nalish musiqa ta'limi quyidagi tamoyillarga ega:

Musiqiy san'atning ma'naviy hayot bilan turli xil aloqalarini ochib berish;

Musiqaning estetik ahamiyatini ochib berish;

Bolaning estetik, axloqiy va badiiy rivojlanishida musiqaning noyob imkoniyatlarini tan olish;

Musiqiy san'atni umumiy tarixiy sharoitda va boshqa san'at turlari bilan bog'liq holda o'rganish;

Musiqiy san'atning yuqori badiiy namunalariga (durdonalariga) yo'naltirish;

Bolaning shaxsiyatining ichki qiymatini uning san'at bilan muloqotida tan olish.

2. Musiqashunoslikka e'tibor ta'lim quyidagi tamoyillarda namoyon bo'ladi:

Xalq, akademik (klassik va zamonaviy), ma'naviy (diniy) musiqa birligi asosida talabalar tomonidan musiqiy san'atni o'rganish;

Musiqani o'rganishda intonatsiya, janr, uslubiy yondashuvlarga tayanish;

Musiqa san'atida shaxsiy "yashash" usullari sifatida musiqa tinglash, ijro etish va yaratish jarayonini talabalarga ochib berish.

3. Musiqiy va psixologik yo'nalish musiqiy ta'lim quyidagi printsiplarda mujassam:

Musiqiy ta'lim jarayoni o'quvchining shaxsiyati, uning musiqiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilganligi;

Turli xil talabalarni o'zlashtirishga e'tibor berib musiqiy faoliyat;

Musiqiy ta'limda intuitiv va ongli boshlanishlarni rivojlantirish birligiga tayanish;

Bolaning rivojlanishidagi eng muhim stimullardan biri sifatida musiqiy ijodkorlikni turli ko'rinishlarida tan olish;

Musiqiy ta'limda musiqaning art-terapevtik imkoniyatlarini amalga oshirish.

4. Pedagogik yo'nalish musiqiy ta'lim quyidagi tamoyillarda namoyon bo'ladi:

Talabalarni musiqiy tarbiyalash, o'qitish va rivojlantirishning birligi;

Tashkilotdagi hayrat, izchillik, izchillik, ilmiy xarakter musiqa darslari;

Musiqiy-pedagogik maqsad va vositalarning dialektik aloqasi;

Musiqiy tadqiqotlar mohiyatini musiqiy va ijodiy jarayonga singdirish.

Shubhasiz, zamonaviy musiqa ta'limi belgilangan tamoyillarning to'liqligi va to'ldirilishi uning mazmuni va musiqa darslarini tashkil etishga yaxlit yondashuvni ta'minlaydi. Biroq, musiqa ta'limi tamoyillarini aniqlash, rivojlantirish va tizimlashtirish muammosi hanuzgacha dolzarb va dolzarb bo'lib qolmoqda, shuning uchun ko'pgina nazariyotchilar, didaktiklar, psixologlar va musiqa o'qituvchilari unga murojaat qilishadi. Bu, avvalo, mohiyatni anglash bilan bog'liq zamonaviy dars musiqa.

Musiqa darsi va musiqaning o'zi ko'pchilik mualliflar tomonidan ko'rib chiqilgan metodologiya va o'quv qo'llanmalari, bir tomondan, maktab predmeti sifatidava boshqa tomondan - badiiy dars sifatida... Bu erda musiqa darsining har ikki tomoniga xos xususiyatlarini ta'kidlash zarur bo'ladi, o'xshashlik va farqlar ularni o'zlari va boshqa maktab sub'ektlari o'rtasida - bu dolzarb muammoga aylanib bormoqda.

O. A. Apraksina o'zining "Maktabda musiqiy ta'lim metodikasi" kitobida musiqa darslarining boshqa maktab fanlari bilan o'xshashligini umumiy maqsad - har tomonlama rivojlangan barkamol shaxsni shakllantirishda topadi; talabalar rivojlanishining umumiy psixologik va pedagogik qonuniyatlarini hisobga olish; darsni tashkil etish shakllarida - sinfning bir xil tarkibi, o'quvchilarning ma'lumotlari, qiziqishlari, darsning davomiyligi, yangisining xabari, konsolidatsiya, takrorlash, o'zlashtirilishini tekshirish, darsning majburiyati. Darslik muallifining so'zlariga ko'ra, umumiy "... o'qitishning asosiy usullari: namoyish qilish-tushuntirish, suhbat, har qanday vazifani bajarish uchun muammoli vaziyatlarni yaratish va boshqalar."

Muallifning o'xshashliklarini quyidagi narsalardan ko'rishi biz uchun juda muhimdir: «... maktabdagi barcha o'qitishlarga asoslanadi umumiy didaktik tamoyillar, yana har bir narsaning xususiyatlariga mos ravishda har xil usullar bilan amalga oshiriladi. Printsipal: ta'limiy tayyorgarlik, muntazamlik, mavjudlik, ko'rinadiganlikva boshqalar - har qanday boshqa mavzuni o'qitish bilan bir qatorda musiqa darsiga ham xosdir. " Men ham ta'kidlamoqchi bo'lgan farqlar, tabiiyki, "... musiqa darsining asosiy xususiyatidan kelib chiqadi: bu san'at darsidir ... Musiqani o'rgatish jarayonida yuzaga keladigan bilimning o'zi o'ziga xosdir, uni faqat fikr faoliyati bilan qisqartirish mumkin emas, balki hissiyotlar va aqlning birligini anglatishi kerak. , ong va hissiyotlar "deb nomlangan.

Bundan tashqari hissiy va ongli birligiham ajralib turadi badiiy va texnik jihatdan birligi... «San'atning psixikaga, vosita mahoratiga, organizmdagi fiziologik jarayonlarga kompleks ta'siri san'at darsining yana bir xususiyatiga aylanib bormoqda. Va oxirgi farqlovchi xususiyat bu asosan mehnatning kollektiv shakli. "

Musiqa darslarining asosiy printsiplari - san'at darslari haqida mulohaza yuritib, ko'plab mualliflar musiqaning maktab mavzulariga rasmiy ravishda tegishli bo'lishi va asosiy o'qitish usullarining bir xil rasmiy umumiyliigi musiqani faqat umumiy didaktikaga asoslangan holda o'qitish uchun jiddiy sabab bo'lishi mumkin emas degan fikrga kelishmoqda. maktabda o'qitish uchun "aloqa, konsolidatsiya, takrorlash va tekshirish"

uchun majburiy bo'lgan printsiplar. O. Apraksinaning printsiplarning "har bir predmetning xususiyatlariga mos ravishda" turli yo'llar bilan amalga oshirilishini ko'rsatishi bu pozitsiyaga konkretlik va ravshanlik keltirmaydi, chunki badiiy darsning alohida xususiyatlari (farqlari) bir qator e'tirozlarni keltirib chiqaradi.

Birinchi, "asosiy xususiyat" - san'at darsi - bu musiqa nafaqat maktab predmeti sifatida, shu bilan birga musiqa san'at sifatida bu xususiyat emas, balki uning tabiati. Shuning uchun biz ilm-fan va san'at uchun umumiy idrok strategiyasi haqida va uning doirasida (ya'ni "hissiy va aql-idrokning birligi" sifatida bilish nazariyasi doirasida - falsafiy darajada), badiiy hissiyotlar kabi badiiy hissiyotlarning o'ziga xos xususiyatlari to'g'risida gaplashishimiz kerak. boshqa tabiat va shu sababli ilmiy va kundalikdan bir qator farqlar. Gap musiqiy ta'limda didaktikaning umume'tirof etilgan printsiplarini to'liq chiqarib tashlash haqida emas, balki musiqiy san'atni anglash xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni maqbul talqin qilish haqida ketmoqda. Shuning uchun quyidagi savolga javob berish kerak: Musiqa darsining badiiy dars sifatida umumiy didaktik tamoyillari va ochib berilgan xususiyatlari qanday o'zaro ta'sir qiladi?

90-yillarda jamiyatning keskin o'zgargan ijtimoiy asoslari bilan bog'liq holda musiqiy ta'lim mazmunini yangilash masalasi paydo bo'ldi. Bu D.B.ning sheriklari va izdoshlariga aylandi. Kabalevskiy odatdagi maktab o'quv dasturining asl nusxasini qayta ko'rib chiqishga bir qator urinishlar qildi. Ushbu davrda musiqani maktab predmeti sifatida o'qitish yondashuvi tarafdorlari yangi dasturlar bilan chiqishib, an'anaviy g'oyalarni himoya qilishni va rivojlantirishni davom ettirdilar, ammo, ular aytganidek, "zamon ruhini" inobatga oldilar. Dasturning yangi versiyalari uchun bu xarakterli bo'ldi: uning kontseptual qismini buzilmasdan qoldirish, repertuarni qayta ko'rib chiqish va rad etish uslubi ishlanmalar, lekin asosiy uslubi pozitsiyalarni saqlab qolish bilan.

Bu borada qiziqishni Yu.B. tahrir qilgan "Musiqa 1-8 sinflar" dasturlari uyg'otmoqda. Aliev, "Musiqa 1-3, 5-8 sinflar" tahriri E.B. Abdullina, "1-4 musiqa sinflari" G.S. Rigina va boshqalar. 90-yillarda nashr etilgan ba'zi mualliflik dasturlari D. Kabalevskiy, B. Nemenskiy, L. Predtechenskaya, B. Yusov tomonidan badiiy ta'limning progressiv kontseptsiyalariga havolalar bilan boshlanadi, bu esa taniqli rus o'qituvchilari va o'qituvchilarining kontseptsiyalari va dasturlarining dolzarbligini yana bir bor tasdiqlaydi.

So'nggi o'n yillikda turli xil faoliyat turlarini, san'atni bilishning turli usullarini birlashtirish jarayoni jadal rivojlanmoqda. Ushbu jarayonda san'atlarning murakkab o'zaro ta'siri g'oyalari (B. Yusov) alohida dolzarblikka ega bo'ladi. Masalan, uning dasturida "Musiqa (musiqiy va estetik tarbiya). 1-4 sinflar "tomonidan tuzilgan N.A. Terentyev va R.G. Shitikova musiqiy va estetik rivojlanish maqsadini shakllantirdi umumiy maktab: "... Haqiqatning ijodiy bilishning har xil turlari sharoitida talabalarning badiiy madaniyatini shakllantirish va shaxsning ijodiy fazilatlarini optimallashtirish."

Ushbu dastur bog'liq bo'lgan printsipga asoslanadi o'quv jarayonida turli xil san'at turlari integratsiyasining obrazli va tematik birligi: «... Butun estetik ta'lim tizimining tashkil etuvchi yadrosi yaxlit badiiy idrok bo'lishi kerak, chunki bu tinglash, takror ishlab chiqarish va hukm qilish (hissiy va baholash bilan tushunish) jarayonini tavsiflovchi umumiy belgidir. Shu bilan birga, estetik tarbiyadagi maktab darsi hayotni barcha boyligi va xilma-xilligi bilan anglash san'ati darsiga aylanadi. " Bizni qiziqtirgan muammo doirasida uning yangi istiqbolini - "hayotni anglash san'ati" darsini qayd etamiz.

Mualliflarning yana bir pozitsiyasi ayniqsa ahamiyatlidir: «... Sinfda o'rganish ob'ekti san'at bo'lishi kerak, ammo tor predmet-faoliyat yo'nalishidan tashqarida bo'lishi kerak. Malaka va bilim o'z-o'zidan maqsad bo'lmasligi kerak. Ular bolaning shaxsiyatini rivojlantirish uchun vosita va shartdir va san'at uning hayotining namoyon bo'lish shaklidir". "... Musiqa darslari san'at darslari, ijodkorlik darslari sifatida bolalarning yaxlit tafakkuri, tanlangan badiiy ehtiyojlari va qiziqishlari, ma'lum qadriyat yo'nalishlari va qarashlarini optimallashtirishga yordam berishi kerak.

"Ushbu munosabatlarning qiymati musiqa darsi tasvirining san'at darsining obrazi sifatida talqin qilinishi va ta'limni rivojlantirish nazariyasiga muvofiqligi bilan belgilanadi. Bu ma'naviy muloqotga va shaxsiy eksperimentlar asosida ijodiy anglash tajribasini asta-sekin to'plash va ijodiy vazifalarni anglash va his qilish va uslubiy printsipga qaratilgan. hayot va san'at, san'at va hayot o'rtasidagi dialektik munosabatlari, va boshqalar.

6-mavzu. Musiqa o'qitish jarayoni. Musiqa o'qitish prinsiplari va metodlari

Reja:

1. Musiqa o'qitish prinsiplari musiqiy-pedagogik jarayonining asosi va sifati.
2. Mashhur musiqa maktablari, buyuk pedagog, novator o'qituvchilarning o'qitish uslublari.
3. Musiqa o'qitish metodlari.

Musiqa madaniyati mashg'ulotlari pedagogikaning didaktik nazariyasi va prinsiplari asosida tuziladi. Mazkur prinsiplar musiqa rahbari hamda bola tomonidan bajariladigan barcha ta'lim asoslari - mashg'ulotlar mazmunining metodlari va mashg'ulotlarning tuzilishidagi asosiy talablar va uning yo'nalishlarini belgilab beradi. Mazkur prinsiplar asosan, o'quv materiallarini qo'llash, musiqa mashg'ulotlari (darslari) mazmuni va rejasini tuzish jarayonida qo'llanadi. Yuqoridagi qayd etilgan umumdidaktik prinsiplari bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, musiqa mashg'ulotlarini davlat ta'lim standartiga muvofiq milliy xususiyatlarini asos qilib musiqa faoliyati izchilligini ta'minlaydi.

«Musiqqa madaniyati» darslarining didaktik prinsiplari bir necha turdan iborat:

1. Musiqqa ta'limi va tarbiyasida tizimlilik, ilmiylik va davomiylik prinsipi.

Musiqqa ta'limi va tarbiyasida tizimlilik, ilmiylik va davomiylik prinsipi har bir mashg'ulotlarda o'zining tuzilishi va mazmuni bilan ilmiy asosda tashkil topishi lozim. Musiqqa haqidagi bilimlar doyrasi, musiqqa ta'limi va tarbiyasining asosiy omilidir. Unda insoniyat yaratgan musiqqa o'ld qoidalar, xulosalar, umumlashgan musiqiy tajribalar o'z aksini topgan. Ularni o'zlashtirish - musiqqa amaliyoti yo'lida bilim va ko'nikmalar hosil qilish ? demakdir. Mashg'ulotlar (darslar) jarayonida o'quv materiallarini bolalarning ; bilim tajribasiga mosligi, bolalar ovozi qonuniyatlarini hisobga olish, nota qonuniyatlarini to'g'ri o'rgatish, asoslarini bolalarning fikriy qobiliyatiga mos ravishda tahlil etish mashg'ulotlarining ilmiylik prinsiplarini tashkil etadi. Ilmiylikni, tizimliliksiz amalga oshirish qiyin. Mashg'ulot (dars)larning barcha o'quv faoliyatini hamda keyingi mashg'ulot f

(dars)larning o'zaro mantiqiy bog'lanishi tizimlilik asosini tashkil etadi. Kuylash va tinglash uchun asarlarni bilim va malaka darajasiga ko'tarib, soddadan murakkabga, nomaTumdan ma'lumga qarab o'zlashtirib borish prinsiplari muayyan tartibga mos bo'lib, tizimlilik demakdir. Mashg'ulotlarning har bir faoliyati o'z navbatida, har bir mashg'ulot, darslarning mantiqiy davomi bo'lib, pedagogik maqsadlarni tobora amalga oshirishi davomiylik prinsipi demakdir.

Musiqqa darslarida musiqiy bilimlarni o'zlashtirish mukammal o'ylangan va asoslangan tizim bo'yicha o'tilishi o'ta muhim ahamiyatga ega. Beriladigan bilimlar soddadan murakkabga qarab yo'naltirilgan bo'lmog'i darkor. Ushbu prinsipning buzilishi bolalarning o'quv materialini o'zlashtirishlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi, ularning musiqqa madaniyati mashg'ulot (dars)lariga bo'lgan qiziqishlarini so'ndiradi. Musiqiy bilimlarni tushuntirishda musiqqa rahbari (o'qituvchisi), avvalo, o'tilgan mavzularga tayanmog'i lozim. Musiqqa savodi, jumladan, musiqiy bilimlarni o'zlashtirish jarayonida beriladigan bilimlar aniq tizimga solingan bo'lmog'i kerak. Yangi tushuncha va bilimlar avval o'zlashtirilgan bilimlarga asoslangan bo'lishi, asta-sekin kengaytirilib va huqurlashtirib borilishi lozim. « ... oddiydan murakkabga va chuqurroqqa qarab borgan holda o'z didimizni mumtoz musiqaning eng yaxshi namunalari, zamonaviy kompozitorlarning eng yaxshi asarlari asosida tarbiyalashimiz kerak»

(D. Shostakovich). «Musiqqa madaniyati»-darslarini tizimlilikka asoslangan holda tashkil etish, musiqiy bilimlarni o'zlashtirish va ko'nikma-malakalarni shakllantirish jarayonida bolalarda o'zlariga ishonch paydo qiladi, ruhlarini ko'taradi va musiqqa mashg'ulotlarlariga bo'lgan qiziqishlarini orttiradi. Tizimlilik buzilsa, bolalar tez charchaydilar. mashg'ulotlarga nisbatan diqqat va qiziqishlari bo'shahib boradi, mashg'ulotlar materialini o'zlashtirish pasayib ketadi. Ta'limda izchillikka rioya qilish lozim, toki bugun olingan bilimlar kechagisini mustahkamlasin, ertaga o'rganiladiganiga zamin yaratsin. Shu ma'noda barcha guruhlarda musiqiy bilimlarni berish tizimi (mazmuni)ning tahlil qilish hamda uni tartibga solish katta ahamiyatga ega.

2. Mashg'ulot (darslarda bolalarni onglilik va faolligi prinsipi.

Mazkur prinsip didaktikaning yetakchi prinsiplaridandir. Chunki, bilimni o'zlashtirish bolaning aqliy faoliyatiga asos bo'lgan bilish jarayoniga bog'liqdir. Musiqa idroki kishining hayotiy tajribasini boyitadi, real voqealarni badiiy his etib, bilish, fikrlash qobiliyatini o'stiradi. Mazkur malaka va ko'nikmaning shakllanishi bola ongining uzoq rivqjlanish jarayonini talab etadi. Buning uchun, bolaning o'quv materiallarini ongli ravishda bilib o'zlashtirish bilim jarayonlarini faolligini vujudga keltirishi lozim. Ma'lum musiqa asarini kuylab yoki tinglab o'zlashtirish va undan badiiy-estetik, zavqlanib, idrok etishda, bolaning eng awalo, diqqat e'tiborini jalb eta bilish unda qiziqish uyg'ota bilish, onglilik va faollikni vujudga

keltiradi. Musiqani ongli idrok etish va o'z navbatida badiiy ohang va mantiqiy jihatdan xotirada turg'un saqlanishni talab etadi. Musiqa mashg'ulotlarida onglilik va faollik ayniqsa, vokal-xor malakalarini shakllantirilishi uchun zarurdir. Xor bo'lib qo'shiq kuylash, musiqa tinglash, musiqa savodi, faoliyatlarida ham onglilik va faollik musiqani nazariy va amaliy jihatlarini to'g'ri bilish va o'zlashtirishni osonlashtiradi.

3. Musiqa mashg'ulot (dars uarida ko'rgazmalilik prinsipi.

Musiqa ta'limida ko'rgazmali idrok etish katta imkoniyatlarga egadir. Eslab qolishda ko'rgazmalilikning o'zi emas, balki uning nutq va amaliy faoliyat bilan biriktirilishi muhimdir. Shuning uchun ham boshlang'ich guruh bolalari Shaxsini shakllantirishda qo'llaniladigan musiqiy bilimlar ko'lami. mazmunini tanlashda mazkur pririsipga mosligiga alohida e'tibor qaratiladi. Ko'pincha ko'rgazmalilik prinsipini o'quv-bilish faoliyatidagi jonli mushohada va mavhum tafakkurning uzviy bog'liqligini ta'kidlab. aniq va mavhumning birligi sifatida, ya'ni xususiydan-umumiyga, aniqdan mavhumga o'tish; boshqa hollarda esa mavhumdan muayyan tushuncha va faktlarga o'tish tarzida talqin qilinadi. **K.D.Ushinskiy** ko'rgazmalilik prinsipining pedagogik samarasi haqida shunday degan: «...bu shunday ta'-limki, u mavhum tasavvur va so'ziarga emas, balki bolalar bevosita idrok qiladigan ma'lum obrazlarga asoslanadi,..». Mazkur prinsip ko'rgazmali metodni tanlashda uning ilmiy-didaktik vazifalarini nazarda tutib, e'tiborni maqsadga muvotiqligiga qaratadi. Musiqa tarbiyasida musiqaning o'zi ko'rgazmali vositadir. Chunki, u

ko'z bilan emas, balki quloq bilan idrok etiladi. Musiqa tinglashda ham, asar tahlilida ham, ohang ko'rgazma sifatida chalib ko'rsatiladi. Musiqa rahbarining o'zi, nutqi, ijrosi ham asosiy ko'rgazma bo'lib xizmat qiladi. Bundan tashqari, turli tajriba-sinov materiallarini: metodik tavsiyalar, mashg'ulotlar ishlanmalari, sxema, jadvallar, boshqotirmalar, texnik vositalar, ko'rgazmali kartochkalar, grafik yozuvlar, rasmlar, nota yozuvlari, nazorat va boshqa didaktik materiallar va qo'llanmalarni tayyorlashda ham ushbu prinsipga suyaniladi.

4. O'quv materiallarining bolalar bilim va malakalariga mosligi prinsipi.

Mazkur prinsip, dasturdan tanlab olingan o'quv materiallari va mazkuf metodik materiallar asosida mashg'ulotlar mazmunini tuzish jarayonida qo'llaniladi. Bunda har bir guruhning umumiy bilim va malaka darajasi hisobiga olinishi shart. Dastur asosida har bir guruhning bilim va malakalari hisobiga olingan holda, musiqa mashg'ulotlarining

yillik kalendar-mavzuli rejasi tuziladi. Kalendar-mavzuli ish rejasining tuzganda, uning mazmunida bolalarning yosh xususiyati, musiqiy o'quvi, yangi qo'shiqlar, musiqa tinglash uchun asarlar, musiqa savodidagi o'quv materiallari, mashg'ulotlar faoliyatlari hisobga olinadi.

5. Musiqa mashg'ulot (dars)larida bilim va malakalarining mustahkamligi prinsipi.

Mazkur prinsipni amalga oshirishning eng asosiy sharti, yuqorida bayon etilgan to'rtta prinsipga jiddiy amal qilishdan iboratdir. **Birinchidan**, bilim va malakalarning chuqurligi, mustahkamligi va hayotiyligini ta'minlash lozim, ya'ni mazkur asarni va uning ijro uslubini, madaniy hayotimiz uchun zamr ekanligi haqida bolalarda ishonch hosil qilinishi lozim. **Ikkinchidan**, asarlarni tanlashda quyidagilarga amal qilish kerak:

a) Asarning bolalarni badiiy va axloqiy tarbiyasi uchun mosligi.

b) Musiqa ta'limining xususiyati.

s) Guruhdagi barcha bolalarni mazkur asarga qiziqтира olish va to'la

o'zlashtirishga erishish. **Uchinchidan**, mashg'ulotlarda olinadigan bilimlar doyrasi va malakalarini amaliyotda takrorlash va mustahkamlash. Masalan: qo'shiqlarni jummalarga bo'lib o'rgatish va keying! mashg'ulotlarlarda mustahkamlab takrorlash.

To'rtinchidan- musiqa mashg'ulot (dars)larida har bir yangi- bilim elementi mashg'ulotlar faoliyatida to'liq o'zlashtiriladi va keyingi mashg'ulot (dars)larda keng qo'llanilib, doimiy bilimga aylantiriladi.

6. Ta'lim va tarbiyaning birligi prinsipi.

Maktab bolalariga ta'lim berish bilan birga tarbiyalash, ya'ni ularning aqliy va axloqiy shakllanishlarini bir butunlikda amalga oshirish zarur. Musiqa mashg'ulotlari bolalarga musiqiy bilimlarni berish bilan birga ularning axloqiy sifatlarini ham shakllantirib boradi. qanday faoliyat turi bo'lmasin, xoh musiqa tinglash, xoh qo'shiq kuylash, xoh musiqa savodi, xoh musiqa ostida ritmik harakatlar bajarish va musiqiy asboblarda jo'r bo'lish – bularning barchasi bolalarning axloqiy fazilatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, musiqiy did, musiqiy qobiliyat, musiqiy tafakkur, musiqiy idrok, musiqiy dunyoqarash va musiqa madaniyatini shakllantiradi.

H.N.Nurmatov bolalarni musiqiy-estetik tarbiyalashning quyidagi shartsharoitlari sifatida quyidagilarni tavsiya etadi:

- darslarning maqsadga yo'naltirilganligi (estetik tarbiya borasida);

- musiqa darslarining aniq tuzilishi va o'tilayotgan materialga muvofiqligi;

- o'rgatiladigan materialni to'g'ri tanlash (katta bo'lmagan, lekin yorqin asarlar) va ta'limga mos usul va uslublarni tanlash;

- musiqa o'qituvchisining har bir sinf (guruh) va har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlarini bilishi;

- musiqa o'qituvchisining maxsus yo'naltirilgan ishi bolalarning musiqiy-estetik tarbiyasining asosi sifatida bo'lishi;

- musiqa o'qituvchisining bolalarga musiqiy-estetik tarbiya berishida uzviylik va tizimlilikka erishish;

- butun dars (mashg'ulot)lar davomida musiqa o'qituvchisi tomonidan ma'lum bir psixologik muhitning yaratilishi;

- estetik xarakterdagi kechinmalarni hosil qilishi;
- musiqa o'qituvchisining estetik, metodik, psixologik va pedagogic jihatdan tayyor bo'lishi;
- ota-onalarning bolalari estetik didi, qiziqishi va hissiyotlariga e'tibor berishi.

7. Musiqa ta'limiga tabaqalashtirilgan tarzda vondashish prinsipi.

Bolalarning qobiliyati, imkoniyatlariga muvofiq ravishda musiqaga qiziqishlarini oshirish va musiqa bilan Shug'ullanishning o'ziga xos yo'llarini tanlash, ularning musiqiy didi, musiqiy idroki, musiqiy dunyoqarashi va musiqiy madaniyatlari shakllanishini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Bolalarning bilim olishga bo'lgan ehtiyojlarini yanada to'laroq qondirishga yo'naltirilgan didaktik choralardan yana biri musiqa ta'limi mazmunini tabaqalashtirishdir. Tabaqalashtirilgan yondashuv asosida bolalar musiqiy bilimlarning uzviyligini ta'minlash uchun bosqichlararo bog'lanishga oid amaliy topshiriqlarni bajarishda turli tayyorgarlikka ega bo'lgan bolalarning har birida mavjud bo'lgan o'quv imkoniyatlarini hisobga olgan holda o'z bilimlarini qo'llashlari va individual yutuqlarga erishishlarini ta'minlash ko'zda tutilishi lozim. Bu sohada musiqiy bilimlarni o'zlashtirishda guruhdan tashqari olib

boriladigan ko'rinishlari ham o'qishni tabaqalashtirish uchun katta imkoniyatlarni ochib beradi. **Q.M.Mamirov** musiqa ta'limini tabaqalashtirish uchun bolalarning bilim darajalarini tekshirib chiqib, ularni uch guruhga ajratadi:

1-guruhga - musiqani sevadigan, musiqashunos bo'lish istagidagi, mashg'ulotlarda o'ta faolligi bilan ajralib turuvchi bolalar.

2-guruhga - musiqiy rahbarning barcha talablarini o'z vaqtida bajaruvchi, lekin musiqiy to'garaklarga qatnashmaydigan, o'zlari mustaqil vazifa bajarmaydigan, biroq mashg'ulotlar vazifalarini o'z vaqtida bajaradigan bolalar.

3-guruhga - uyida musiqaga kam e'tibor beriladigan, berilgan vazifalarni o'z vaqtida bajarmaydigan, past o'zlashtiruvchi bolalar.

Q.M.Mamirov bolalarni yana ovoz diapazoniga qarab ham tabaqalashtirish mumkinligini ko'rsatib bergan. U ovozga qarab tabaqalashtirishda faqat ovozni hisobga olmasdan, bolalar musiqiy bilimlarini qay darajada o'zlashtirganliklarini ham hisobga olishni ta'kidlab o'tgan. Musiqiy bilimlarni o'zlashtirishni ham bolalarning Shaxsiy xususiyatlaridan kelib chiqqan holda amalga oshirish maqsadga muvofiq. Musiqiy bilimlar majmuasi (mazmuni) va metodikasini belgilashda Shaxsiy xususiyatlarini inobatga olish ham muhim ta'limiy-tarbiyaviy shart hisoblanadi.

8. Ta'lim jarayonida bolalarning voshi va shaxsiy xususiyatlarini hisobga olish prinsipi. Ushbu prinsip o'quv materialining mazmuni, uning hajmi, xarakteri u yoki bu guruh bolalarining jismoniy rivoji, umumiy tayyorgarlik saviyasi va imkoniyatlariga mos bo'lishini taqozo etadi. Ushbu prinsip musiqiy ta'limning ikki tomonini nazarda tutadi:

- 1) Musiqa ta'limida ma'lum guruh uchun belgilangan o'quv materiallarining xarakteri, mazmuni va hajmi shu guruh bolalarining yosh xususiyatlariga mos bo'lmog'i lozim;
- 2) Har bir guruh uchun belgilangan musiqiy bilim hajmi Shu guruh bolalarining saviyasiga mos bo'lishi kerak.

Bu prinsip musiqiy bilimlarni o'zlashtirish jarayonida o'ta muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki musiqiy bilimlarni bolalarga sodda, lo'nda qilib tushuntirilmasa, ularni o'zlashtirish yaxshi natija bermaydi. Ko'pincha o'zlashtirilgan bilimlar sodda, o'zlashtirilmagan mavzular murakkabdek ko'rinadi. Ta'limning sodda bo'lishi u yoki bu o'quv materialini ortiqcha urinmay tushunib olinishidir. Bolalar yaxshi tushungan, o'zlashtirgan bilimlarini yangi (murakkab) tushunchalar bilan aniq va ravshan bog'lash natijasida sodda vazifalarni bajarib, murakkab vazifalarni o'zlashtirishga hozirlanib boradilar. Musiqiy bilimlar tizimini shakllantirishda aynan shu prinsipga amal qilinadi.

9. Bilim beruvchi. tarbiyalovchi. rivojlantiruvchi ta'lim prinsipi.

Musiqiy bilimlarni o'zlashtirish jarayonida bola shaxsim shakllantirishda bu prinsipdan maqsadga muvofiq, muntazam foydalanish lozim. U o'qitishning bilim beruvchi, tarbiyalovchi va rivojlantiruvchi vazifalarini chambarchas bog'liq holda olib borishga xizmat qiladi. O'qitishning bilim beruvchi vazifalari boialarning fakt, hodisa, tushuncha va xulosalarni o'zlashtirishlari zarurligini belgilasa, tarbiyalovchi vazifalari bola Shaxsining ma'lum e'tiqod hamda axloqiy sifatlarini shakllantirishga qaratilgan. Rivojlantiruvchi ta'lim esa musiqiy materialni o'rganish bolalarda qanday ko'nikma va malakalarni shakllantirishga umumiy va musiqiy tafakkurning qaysi jihatlarini rivojlantirish lozimligiga e'tibor beradi. Shuningdek, bilim berish va bolalarni har tomonlama kamol toptirish jarayonlari orasida

uzluksiz aloqa o'rnatilishini talab qiladi. O'zlashtiriladigan bilimlar hosil qilinadigan ko'nikma va malakalar uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Yuqorida qayd qilingan mashg'ulot(dars)lar bolalarda mustaqil fikr yuritish, musiqiy materialni zamon va makonda tahlil qilish, musiqa asarlarini o'xshashlik va farq qiluvchi xususiyatlariga qarab taqqoslash, musiqiy faktlar o'rtasida mavjud bo'lgan sabab - oqibatli aloqani aniqlash kabi ko'nikma va malakalarni hosil qilishga ko'maklashadi. Musiqiy bilimlarni o'zlashtirish jarayonida o'quvchi shaxsini shakllantirishning mazmuni va metodikasi, shakl va usullari, bir so'z bilan aytganda uning pedagogik tizimini yaratish - musiqiy pedagogikaning hozirgi davrdagi eng dolzarb muammolaridan biri. Bu tizim musiqa san'atining vositalari orqali Shaxsni shakllantirishning umumiy pedagogik prinsiplaridan iborat bo'lmog'i lozim. Shuningdek, u ma'lum usullar va shakllarni hamda ilmiy-metodik tavsiyalarni o'zida mujassam etishi kerak. **E.B.Abdullin:** - «...musiqiy ta'limning mohiyati, maqsad va vazifalari, yo'nalishi, mazmim va jarayonining xarakterini ochib berishda prinsiplar asosiy o'rin egallaydi», deydi. U musiqiy ta'limdagi bir nechta prinsiplarni yo'nalishlarga ajratadi:

1. Falsafiy-estetik yo'nalish (... musiqiy ta'limda insonparvarlik ?arashi: bola Shaxsini san'at bilan muloqotda o'z-o'zini baholashi...).
2. Musiqashunosiik yo'nalishi (... xalq, milliy va zamonaviy musiqa birligiga tayanish; musiqa janrlari va uarning hayot bilan bog'liqligiga tayanish; tinglash ijro etish, ijod etish faoliyat asosi sifatida..).
3. Badiiy-psixologik yo'nalish (... musiqiy ta'limda ong va tafakkur birligiga tayanish...).
4. Badiiy-didaktik yo'nalish (... musiqiy ta'lim-tarbiya birligi, izchillik va tizimlilik, ilmiylik, musiqiy ta'lim natijalari mustahkamligi...).

5. Musiqiy pedagogik yo'nalish (... obrazlilik va butunlik, musiqiy pedagogik maqsad va vositalar aloqadorligi, badiiylik va texnologiya birligi...).

Ayni vaqtda shuni ta'kidlash joizki, bola shaxsini shakllantirishda amal qiladigan ilmiy asoslangan mazmun va metodika, shakl va usullar muayyan pedagogik prinsiplarga amal qilishi lozim. Bu prinsiplar ta'lim-tarbiyaning davr talabiga, ya'ni zamonaviy ijtimoiy buyurtmaga mosligi, pedagogic jarayonda ob'ektiv-sub'ektiv jarayordarning uyg'uniigi, ta'lim-tarbiyada maqsad, mazmun, metod va vositalarning bir-biri bilan bog'liqligi kabi pedagogikaning umumiy qonuniyatlariga asoslanadi. Natijada, musiqiy bilimlarni o'zlashtirish jarayonida bola shaxsini shakllantirish uchun quyidagi prinsiplar muhim va ular nafaqat musiqiy ta'lim strategiyasini, balki ta'lim va tarbiyaning boshqa masalalarini ham muvaffaqiyatli hal etish imkonini beradi. Musiqiy bilimlarga oid mazmuni belgilash, unga monand metodika, ta'lim shakli va usullarini tanlashda, pedagogik shart-sharoitlarini ishlab chiqishda bu prinsiplarga amal qilish pirovard pedagogik ijobiy natijaning samarasidir.

10. Nazariyaning amalivot bilan uzviyligini ta'minlash prinsipi.

Musiqiy bilimlarni o'zlashtirishda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lagan holda mashg'ulotlar o'tish o'zlashtirish samaradorligini oshiradi.

Umuman, yuqorida qayd etilgan prinsiplar musiqiy bilimlarni o'zlashtirishda, bolalarning shaxsiy xususiyatlarini shakllantirish va uni amaliyotga joriy qilish uchun metodik sharoitlarni ishlab chiqishda asos bo'ladi. Xulosa qilib aytganda, pedagogikaning umumdidaktik prinsiplari, musiqa madaniyati mashg'ulotlarida muhim ahamiyatga ega bo'lib, musiqani hayot bilan bog'lashda katta ahamiyat kasb etadi.

Musiqa o'qitish metodlari

Musiqa o'qitish metodikasi - bu pedagogikaning bir qismi hisoblanib, pedagogika fani sifatida tajribada sinalgan ishlar nazariy qismlarini - usul, uslub, vositalarini umumlashtirib, amaliyotda samarali natijalar bergan o'qitish metodlarini taqdim etadi. Ushbu metodlar o'quv-tarbiyaviy jarayonning tuzilishini umumlashtirib, unga kiruvchi alohida va bir butun vazifalarni hal etish bilan shug'ullanadi. «Metod» yunon tilidan olingan bo'lib, «yo'l», «usul» degan ma'nolarni anglatadi. «Metodika» so'zi grekcha so'z bo'lib, «tadqiqot yo'li», «bilish usuli» degan ma'noni anglatadi va ta'lim-tarbiyaning alohida qismlari bo'lib hisoblanadi, ularning yig'indisi musiqa o'qitish metodlari deyiladi. Musiqaning o'qitish metodlari deganda, maktab bolalarining bilim, mahorat va malakalarini egallashda, ularning

ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda va dunyoqarashini tarkib toptirishda musiqa rahbarilarning qo'llagan ish usullari tushuniladi. Metodika asosan, Pedagogika, psixologiya, estetika va san'atshunoslikning tadqiqot natijalariga asoslanadi. U musiqa o'qitishning qonun-qoidalarini ta'riflab beradi, kelajak yosh avlodni tarbiyalashda qo'llanadigan zamonaviy metodlarni belgilaydi. Metodika, ta'lim-tarbiya jarayonida musiqa rahbarining bolalar bilan ishlash usullarining, mazmunini anglatadi. Musiqa o'qitish metodikasi musiqa rahbaridan iste'dod, qobiliyatlar va ishtiyoqlar mavjud bo'lishini talab etadi, chunki, san'at pedagogikasi mashaqqatli va juda mas'uliyatli

sohadir. Musiqani o'qitish metodikasi, yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, musiqa mashg'ulotlarining tashkil etish usullari va yo'llarini o'rgatadi. Hozirgi kunda musiqa o'qitish metodikasi birdaniga kelib shakllangan fan emas, balki bunga qadar mazkur fanni shakllanishi ijodiy va murakkab taraqqiyot yo'lini bosib o'tgan. Respublikamizda musiqa o'qitish metodikasini shakllantirishda mahalliy olimlar, metodistlar, tajribali musiqa rahbarilarning qator izlanishlari, o'quv qo'llanmalarining ahamiyati katta bo'ladi. Pedagogikaning metodika sohasidagi so'nggi yutuqlari talabalarni pedagogika faoliyatiga tayyorlash, ularni metodik bilim va mahoratlar bilan qurollantirish, musiqa o'qitish metodikasini bu maqsadga erishish uchun amaliy mashg'ulotlar mobaynida uzoq mehnat qilishni talab etadi. Ma'lumki, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarning yosh fiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda, ko'nikma va malakalariga muvofiq musiqa o'qitish metodikasi qo'llaniladi. Bu erda ta'lim usuli, o'quv materiallarining (o'quv reja, dastur, darslik) ta'lim prinsiplari, o'quv-tarbiyaviy ishlarning umumiy maqsad va vazifalari eng muhim ahamiyatga egadir. Demak, musiqa o'qitish metodikasi talabalarning musiqa san'atiga o'rgatishning mazmuni, vazifalari, metodlarini o'rgatuvchi va o'quv jarayonlarini tashkil etuvchi shakl va yo'llarini tadbiiq etuvchi fanidir. Musiqa o'qitish metodikasi vazifalarini amalga oshirishda, musiqa o'qitishning qator metodlari bilan birgalikda, pedagogikaning amaliy yo'nalishini umumli metodlar egallab, musiqa mashg'ulotlarida qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi. Musiqa o'qitish metodikasi vazifalarini amalga oshirishda, musiqa mashg'ulotlarida o'qitishning umumli metodlaridan umumli foydalanishga bog'liq. Yetuk olimlarimizning tadqiqotlarida maktab musiqa o'qituvchisining shaxsiyati va unga bo'lgan kasbiy talablar va bolalar munosabatini, xususiyl metodlardan foydalanish jarayonida hal qilish lozimligini ilmiy asosda ta'riflab berganlar. Umumli metod - biror bir fanning amaliy va ijodiy ishlari mazmunini va mavzusini keng yoritib berish va mustahkamlashda, musiqa rahbari va bola faoliyatida o'zaro aloqadorligini va bolalarni bilish jarayonida izlanishga undovchi metoddir. Umumli metodlar o'qitish faoliyati va maqsadiga qarab to'rtga bo'linadi:

1. Mashg'ulot (dars)larning musiqiy umumlashtiruvchi metodi.

2. O'tilajak mashg'ulot(darslar)ga oldindan «yugurib», bog'lab o'tish va ilgari o'tilganlarga qaytish metodi.

3. Mashg'ulot (dars)lar mazmunining emotsional dramaturgiyasi metodi.

4. Mashg'ulot (dars)larning pedagogik jihatdan kuzatilishi va bilimlarning baholanishi metodi.

Endi har bir metodni alohida ko'rib chiqamiz.

1. Mashg'ulot (dars)larni musiqiy umumlashtiruvchi metodi yetakchi metodlardan biri bo'lib, bolalarni musiqa idroki, mantiqiy badiiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgandir:

a) Musiqa rahbari (o'qituvchisi) mashg'ulot (dars)larda hal qilinishi lozim bo'lgan konkret vazifalarni vujudga keltiradi;

b) Musiqa rahbari (o'qituvchisi) va bola o'zaro hamkoriikda masalani echadi;

v) Bolalar tomonidan yakuniyl xulosalar chiqariladi.

2. Oldinga «yugurib o'tish», ya'ni ilgari o'tilgan materialdan foydalanib, bolalarni yangi material o'zlashtirishga tayyorligini sinab ko'rish va bunda oldin egallagan bilimlarga suyanish uchun foydalaniladi.

3. Emotsional dramaturgiya metodi bilan mashg'ulotlarning mantiqiy yaxlitligiga erishiladi.

Bunda chorak mavzusi asosida mashg'ulotlar rejasi uchun asarlar tanlanadi. Tanlangan mavzular ham maqsadga muvofiq bo'lib, boshlanishi va yakunlanishiga bog'liqdir. Musiqa rahbari mashg'ulotlarni ijrochilik mahorati, so'z ustaligi bilan qiziqarli qilib o'tishi kerak va bolalarni mashg'ulotlarga faol qiziqtirib, mashg'ulotlarning emotsional dramaturgiyasi, ya'ni avjiga erishishi lozim. Musiqa madaniyati o'qituvchisi maktabda musiqa darslaridan tashqari konsertlar, badiiy kechalar, uchrashuvlar o'tkazishi talab etiladi. Mashg'ulot (dars)larni pedagogik kuzatilishi va bilimlarni baholash maqsadga qarab bir necha turlarga bo'linadi:

a) Bolalarni bilish faoliyatini tashkil etuvchi va amalga oshiruvchi turi.

b) Bilim faoliyatini rag'batlantirish va tanbehlash talablarini qo'yish.

v) O'qish, bilish faoliyatini samaradorligini boshqarish va nazorat qilish.

Baholashda shunday ehtiyotkor bo'lish kerakki, bolalarning kayfiyati tushib ketmasin, mashg'ulotlarga, qo'shiq kuylashga qiziqishi so'nmasin. Rag'batlantirishda esa, aksincha. Musiqa rahbari va bola munosabatlari me'yordan chiqib ketmasligi kerak. Balki, rag'batlantirish, guruhda boshqa bolalarga namuna bo'lib xizmat qilsin va ular odobli, aqlli bo'lishga intilsinlar.

Shunday qilib, musiqa o'qitishning xususiy metodlaridan tashqari boshqa turlari ham mavjud:

1. Musiqa o'qitishning og'zaki metodlari.

2. Ko'rgazmali o'qitish metodlari.

3. Amaliy o'qitish metodlari.

4. O'yin metodlari.

5. Taqqoslash metodlari. .

6. Musiqiy o'quvi, musiqiy eshitish qobiliyati bo'sh bo'lgan bolalar bilan ishlash metodlari.

1. Musiqa o'qitishning og'zaki metodlari.

Musiqa mashg'ulotlarida musiqa rahbarining so'z mahoratiga alohida talab qo'yiladi. Musiqa rahbari o'zining asar haqidagi badiiy kirish so'zi bilan bolalarni ajoyib va sehrli musiqa olamiga olib kiradi hamda qiziqarli hikoya" yoki suhbat yo'li bilan bolalar diqqatini jalb qilib, musiqani badiiy idrok etishlariga egrishadi.

Hikoya - bu musiqa rahbarining musiqa asari haqida jonli, emotsional yorqin bayoni. hikoya qisqa, obrazli, jonli, qiziqarli bo'lib, uning maqsadi bolalarni asarni badiiy idrok etishga o'rgatish.

Suhbat - musiqa rahbari va bolalar orasidagi dialog shaklidagi faoliyatidan iborat bo'lib, bolalarni mustaqil fikrlashga undaydi. Ularning nutqini o'stiradi, fikriy faoliyatini kuchaytiradi, bilish qobiliyatini faollashtiradi hamda dunyoqarashini kengaytiradi.

Tushuntirish-ilmiy isbotlash metodi sifatida musiqa mashg'ulotlarida qo'llaniladi. Bu asosan, musiqa savodi faoliyatida qo'llaniladi.

2.Ko'rgazmali o'qitish metodlari.

Ma'lumki, musiqa harakatlanuvchi kuy va garmonik tovushlaridan iborat bo'lgan san'atdir. Uni faqat eshitish organi orqali tinglab idrok etish mumkin. Ko'rgazmali o'qitishni esa, nota yozuvlarini, plakatlar, rasmlar, musiqa rahbarining so'zi, dirijyorlik ifodalari, raqs harakatlari, bolalar cholg'u asboblari, musiqani jonli va aniq ijrosi, 4exnik vositalaridan foydalaniladi. Demak, musiqaning jonli yangrashi mashg'ulotlarda asosiy ko'rgazma bo'lib xizmat qiladi.

Musiqa ta'limidagi ko'rgazmalilik turlari:

1. Tabiiy ko'rgazmalar (tabiatdan olingan).
2. Grafik ko'rgazmali qo'llanmalar (chizma, sxema, jadvallar).
3. Tasviriy ko'rgazmalar (suratlar, fotosurat, videofil'mlar).
4. Muayyan belgilarni ifodalaydigan ramziy ko'rgazmalar.
5. Eshittirishga doir ko'rgazmalar (grammplastinkalar, magnit lentalar, komp'yuterning eshittirish moslamalari).

Musiqa ta'limida illyustraciya metodi asosan plakatlar, cholg'u asboblari, stend, chizmalar, kompozitorlarning suratlarini, jadvallar kabilarni ko'rsatishni o'z ichiga olsa; namoyish etish metodlariga asl holdagi tabiiy ob'ektlarni ko'rsatish, mashg'ulotlar jarayonida esa texnik namoyish, ya'ni zamonaviy komp'yuter, axborot kommunikaciya tarmoqlari yordamida, kompakt disk elektron kitoblaridagi mavzularni ehkranda yoritish, mavzuga oid kino va diafil'mlar, audio va videomateriallar kiradi.

3. Amaliy o'qitish metodlari.

Amaliy metodlar vositasida bolalar vokal-xor malakalarini, musiqaning tuzilishi hamda ifoda vositalarini tahlil etish, uning janr va shakllarini aniqlash va no'ta yozuvini o'rganish malaka-ko'nikmalarining shakllantirishi uchun foydalaniladi. Amaliy metodlar, vokal-xor malakalarini rivojlantirishda muhim vosita bo'lib hisoblanadi.

4.O'yin metodi - asosan boshlang'ich guruhlarda ko'proc yaxshi natija beradi. Yangi dastur asosida yaratilayotgan qo'llanma va mashg'ulotlarliklarda o'yin va uning eiementlari keng ioriy etiladi. Boshlang'ich guruh bolalari serharakat va o'yinga moyil bo'ladilar. Mashg'ulotlarda qo'llaniladigan musiqali o'yinlar boialarning musiqiy o'quvini o'stiradi, musiqiy qobiliyatinni rivojlantiradi, xotirasini mustahkamlaydi va musiqa mashg'ulotlariga qiziqish uyg'otadi.

5. Taqqoslash metodi. Musiqa mashg'ulotlari jarayonida taqqoslash metodi keng qo'llaniladi. U vokal-xor ishlarida musiqa rahbari, bolalar va gramyozuvdagi ijrolarini taqqoslashda musiqa asarining tahlili va janrlarini belgilashda keng qo'llaniladi. Masalan, raqs, marsh, janrlarining templarini, turli cholg'ulardagi ijrolar farqini aniqlashda foydalaniladi. ..,

6. Musiqa o'quvi, musiqiy eshitish qobiliyati bo'sh bo'lgan bolalar bilan ishjash metodi. Musiqa o'quvi bo'sh bo'lgan bolalar bilan mashg'ulotlar jarayonida

differential guruhlarga bo'lib va mashg'ulotlardan keyin vaqt ajratib, yakka (individual) tarzda ish olib boriladi. Differential guruh - deganda bolalarning musiqiy qobiliyati, o'quvi va ovozigga qarab tabaqalashtirish yoki guruhlarga bo'lish tushuniladi.

1-guruhga ovozi jarangli, yaxshi musiqiy qobiliyatga ega bo'lgan bolalar kiradi.

2-guruhga ovozi, musiqiy qobiliyati o'rtacha bo'lgan. ya'ni musiqa rahbarining ovozigga ergashib, tayanib kuylaydigan bolalar kiradi.

3-guruhga esa ovozi uncha yaxshi bo'lmagan, musiqiy qobiliyati bo'sh bo'lgan bolalar kiradi.

Musiqa mashg'ulotlari jarayonida bu bolalarni quyidagicha o'tkazish kerak: birinchi qatorga musiqa rahbarining ovozigga tushunolmaydiganlar, ikkinchi qatorga musiqiy o'quvi bo'sh, yaxshi mos qobiliyatga ega bo'lmagan bolalar, uchinchi qatorga qobiliyatli, jarangdor bo'lgan bolalar o'tiradilar. Bunda ikkinchi qatordagi bolalar ohanglarini atrofda gilardan eshitib ularning ovozlari ergashib,

to'g'ri kuylashga harakat qiladilar. Shu uslub bilan bolalarni musiqiy o'quvini o'stirish mumkin. Musiqiy o'quvi bo'sh bolalar bilan, mashg'ulotlardan keyin alohida yakka tartibda Shug'ullanib, topshiriqlar beriladi va ovozlari soz

qo'shiqlar alohida o'rgatiladi.' Shu tariqa, bolalarda musiqaga **qiziq** qo'shiq kuylash, musiqa tinglash ishtiyoqi, musiqiy qobiliyat, musiqiy qo'shiq kuylash malakalari hosil bo'ladi.

7. Musiqa bilan ta'sir

ko'rsatish metodi. Bu metod musiqa tint faoliyatida qo'llaniladi. Bolalar musiqani turlicha tushunadilar. Mas **P.I.Chaykovskiy**ning «To'rgag» kuyini tinglab, uni nomini bilmay turlicha fikr yuritadilar. Ayrımlari tabiat manzarasiga, boshqalari kuylashini, qolganlari esa boshqacha xarakter his etib aytadilar. Boshqalarida esa yaxshi kayfiyat tug'iladi. Shuning uchun musiqa rahbari (o'qituvchisi) bolalarga asarni tushuntirib beradi. Bolalar diqqatini musiqaning ifoda vositalariga qaratadi. . ." Ular kuylovchi qush obrazini yaratadilar. Bu musiqa bilan ta'sir qilish metodidir. Bolalarning musiqaga qiziqish, musiqa tinglashda taqqoslash o'rganish, kuylashda, raqsda, turli cholg'ular ijrosida o'rgatiladi. Mus

rahbari ushbu faoliyatlarini ketma-ket olib boranda aniq maqsadga erishish Musiqa o'qitish metodikasi fanining maqsadi ta'lim maqsadidan chiqib, musiqa madaniyati o'qituvchisini dars (mashg'ulot) berish jarayoni nazariy va amaliy tayyorlash. Bu maqsad quyidagi vazifalarni hal etish ko'zda tutadi.

1. Maktabda musiqa ta'limini va tarbiyasini mazmunini tashkil qilishni turli shakl va metodlari haqida asosiy ma'lumotlar berish.

2. Musiqa ta'limi va tarbiyasi shaxsning ilg'or tajribalar umumlashtirish.

3. Musiqa ta'limi va tarbiyasi jarayonida pedagogik amaliyot bo'yicha metodik dabiyoatlarni mustaqil o'rganishga tayyorlash.

4. Musiqa asoslarining badiiy pedagogik tahlili metodikasi asosini bilis

5. Ilmiy tadqiqot ishlari masalalarini hamda bolalarni musiqa vositasi o'qitish va tarbiyalash masalalariga to'g'ri yondashuvni shakllantiri!

Musiqa o'qitish metodikasi musiqa rahbarining musiqa ta'limi kasb

mukammal bilguvchi musiqachi pedagogni tayyorlaydi. Musiqa o'qitish metodikasini o'zlashtirishda pedagogika, psixologiya, musiqiy pedagogika tarixi, musiqiy ta'limda innovation texnologiyalar, musiqiy pedagogika va boshqa musiqiy, psixologik va pedagogik fanlarga asoslanadi. Ajdodlarimiz barkamol insonni voyaga yetkazishda badiiy estetik tarbiya vositalari, jumladan, musiqa san'atining ahamiyatini chuqur anglab, yoshlarning ichki : dunyosini boyitishga, ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirish va kamol toptirishga uning ta'siri jihatlariga diqqat-e'tibor bilan qarashgan. Musiqani kattalar, bolalar va qariyalar ham sevib tinglashadi. Xoh u mumtoz bo'lsin, xoh xalq musiqasi, xoh yengil yoki vazmin musiqa bo'lsin, barchamiz uni bajonudil tinglaymiz. Lekin musiqiy yo'nalishlarni anglash, ayniqsa bolalarga juda qiyin. hayotda hamma ham musiqa tilini tushunavermaydi. Ko'pchilik mumtoz musiqamizga nisbatan o'ta befarq. Buning sababi bolalikda musiqiy tarbiyaga kerakli e'tibor berilmaganligidadir.

7-mavzu. Musiqa o'qitish shakllari, musiqa tarbiyasi prinsiplari va metodlari

Reja:

1. Dars-musiqani o'qitish asosiy shakli va uning talablari.
2. Musiqiy tarbiyaning jamiyatda tutgan o'mi va psixo-fiziologik asoslari.
3. Musiqa tarbiyasi metodlari haqida tushuncha ularning maqsadi va vazifalari.

Musiqa madaniyati o'quv predmeti o'quvchilarning ma'naviy, badiiy va axloqiy madaniyatini shakllantirishga, milliy g'urur va vatanparvarlik tarbiyasini amalga oshirishga mahorat, nafosat, badiiy didni o'stirishga, fikr doirasini kengaytirishga, mustaqillik va tashabbuskorlikni tarbiyalashga xizmat qiladi. Musiqa madaniyati o'quv predmeti umumiy ta'lim maktablarida o'qitiladigan barcha o'quv predmetlari, jumladan adabiyot, tasviriy san'at, jismoniy tarbiya, mehnat va boshqa fanlar bilan bog'lanadi. Barcha o'quv fanlari qatori musiqiy ta'limda ham davlat ta'lim standartining joriy etilishi milliy musiqiy meroslardan to'laqonli foydalanish imkonini beradi. Bular ommaviy xalq kuy va qo'shiqlarida, xonanda va sozandalarning ijodiy faoliyatlari, maqom, shashmaqom, dostonlar hamda bugungi zamonaviy musiqiy faoliyatda o'z aksini topadi. Musiqa san'atining bu kabi imkoniyatlari yangi avlodni tarbiyalashda, ularning barkamol bo'lib yetishishlarida o'ziga xos va takrorlanmas manba bo'lib xizmat qiladi. Musiqa ta'limidan davlat ta'lim standartlari asosida yangi ta'lim mazmuni o'quvchilarning musiqiy bilim va malakalari bilan birga ularda kuzatuvchanlik, xotirani

mustahkamlash, obrazli tasavvur qilish, ijodkorlik, mustaqillik, tashabbuskorlik, badiiy va musiqiy did kabi xislatlarni rivojlantirishni ta'minlaydi. O'quvchilarning musiqiy-estetik rivojlanishlari uchun o'qituvchi o'zining ish faoliyatida sidqidil tayyorlanib, darslarni yuksak metodik darajada o'tilishini ta'minlashi lozim. Zero, dars o'qituvchidan katta irodaviy kuch, izlanish, hozirjavoblik hamda turli pedagogik vaziyatlarga tezda munosabat bildirishini talab etadi. Samarasiz, omadsiz dars, kamchiliklar uzoq vaqt o'qituvchiga orom, halovat bermaydi, ortga nazar solib uning sabablarini qidirishga ehtiyoj sezadi. Musiqa madaniyati darsi – maktabda musiqa tarbiyasini tashkil etishning asosiy shaklidir. Musiqiy to'garaklar, fakultativ mashg'ulotlar ham amaliyotda bo'lsa-da, dars hech qachon o'z ahamiyatini yuqotmaydi. Musiqa madaniyati darslari musiqiy faoliyatning turli shakllarini o'z ichiga oladi. Bular- ommaviy jamoaviy aytim, musiqiy ritmik harakatlarni bajarish, musiqa tinglash, savodxonlik, musiqa ijodkorligi, bolalar cholg'u asboblari chalish faoliyatidir. Dars musiqa tarbiyasi sistemasida etakchi omil hisoblanadi, zero, unda bolalar yalpi tarzda qamrab olinadi. Musiqa darslari boshqa fanlar darslaridan o'zining badiiyliigi, qiziqarliligi va bolalarda ko'proq ijodiy zavq, emotsional tuyg'ular va obrazli kechinmalar uyg'otishi bilan ajralib turadi. Musiqa, ayniqsa, bolalarning aqliy va axloqiy rivojlanishiga katta ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Zero, «Musiqa tarbiyasiz bolalarga aqliy tarbiyani etarli darajada bajarib bo'lmaydi». Shuning uchun musiqa darslari, eng avvalo, tarbiya darsidir. Badiiy tarbiya uning mantiqiy mazmunidir. Shu boisdan predmetimiz «musiqa o'qitish metodikasi» emas, balki «musiqa tarbiyasi metodikasi» deb ataladi. Musiqa darslari quyidagi spetsifik xususiyatlari bilan farq qiladi:

Birinchidan, u musiqa tarixi, nazariyasi va ijrochiligiga doir turli namunalardan-xor mashg'ulotlari, musiqa savodi, musiqa tinglash, musiqa tahlili va adabiyoti, bolalar cholg'u asboblari chalish, ritmik harakatlar bajarish elementlaridan iboratdir. Shuning uchun u aralash dars tipiga kiradi. Ikkinchidan, musiqa boshqa san'at turlaridan o'zining ifoda vositalari, «tili» bilan farq qiladi. Agar badiiy adabiyot, badiiy so'z, tasviriy san'at ranglar va grafik chiziqlar, raqs, badiiy harakatlar bilan ifodalansa, musiqa musiqiy tovushlarda vujudga kelgan ohang vositasida ifodalanadi. Agar tasviriy san'at va haykaltaroshlik asarlarini ko'rish orqali, badiiy adabiyotni o'qish va eshitish vositasida, kino va teatrni ko'rish va eshitish orqali idrok etsak, musiqani faqatgina diqqat bilan tinglabgina idrok eta olamiz. Buning uchun hatto ko'zi ojiz kishilardan ham yetuk musiqa ijrochilarining yetishib chiqishlari bejiz emas. «Faqat musiqiy quloqqina musiqaviy hissiyotni uyg'ota oladi». Musiqa aniq vaqt o'lchovi bilan bog'layotgan san'atdir. Ijro etilayotgan musiqa tempiga sozlanib, uning har bir elementini ilib olib tinglamasa, asar mukammal idrok etilmaydi. Shuning uchun klassik asarlarni ham bir qayta tinglaganda uning yangi badiiy qirralarini his etamiz. Musiqa vositasida ifodalanadigan his-tuyg'ularni so'z bilan ifodalash qiyin. «Qachonki so'z ojizlik qilsa, musiqa yordamga keladi». Uchinchidan, musiqa bolalarga faol emotsional ta'sir ko'rsatadi, quvontiradi, ijobiy kechinmalar uyg'otadi. Yahshi, mazmunli, qiziqarli musiqa darsidan bolalar quvnoq, xursand bo'lib, xordiq chiqaradilar.

Demak, agar musiqa darsi oxirgi darsda qo'yilgan bo'lganda ham, bolalar hordiq chiqarib, charchoqlari tarqaladi. Bugungi kunda musiqa fanining yangi sohasi-funksional musiqa orqali musiqaning kishi psixikasi va fiziologiyasiga ta'sirini o'rganilishi buning boisidir. Xulosa, musiqa darsi o'zining aralash dars tipi (tuzilmasiga ega), ifoda vositasi (tili) va aktiv psixologik ta'siri bilan farq qiladi. Demak, musiqa darslari bolalarning shaxsiyati va dunyoqarashining shakllanishida muhim rol o'ynaydi. Musiqa madaniyati darslar uchun alohida emotsional muhit xarakterlidir. Bu tabiiy hol, albatta, chunki musiqa «hissiyotlar tili». Musiqa to'liqlantiradi, bolalarning ruxiyatiga ta'sir ko'rsatib, muayyan kayfiyat uyg'otadi. SHakllangan badiiy taassurotlar o'qituvchi ta'sirida nafaqat ifodali ijro, balki «so'z» san'ati, yuz ifodasi, turli harakatlar yordamida yanada kuchaytiriladi. O'quvchilar diqqati yangrayotgan musiqaga jalb etilib, ularning xayoloti rivojlantiriladi. Musiqiy obrazlar olamiga kirishishlari, ifodalilikni aniq his etishlariga erishiladi. Umumiy jihatlariga qaramay har bir dars o'ziga xos va takrorlanmasligi bilan farq ham qiladi. Ma'lumki, hojlagan ishning yahshi tashkil etilishi uning yarim yutug'i va bu to'liq ma'noda musiqa madaniyati darslariga ham taaluqlidir. Darsda barchasi o'ylangan bo'lishi kerak- maqsad va vazifalar, mazmun va tuzilma, vosita hamda metodlar. Aks holda hech qanday ijobiy natijalarga erishib bo'lmaydi. Darsga tayyorgarlik o'qituvchining pedagogik malakasi, mahoratiga bog'liq. Bu esa musiqa materialining tarbiyaviy, ta'limiy va rivojlantiruvchi imkoniyatlarini, shuningdek ularni tadbiiq etish yo'llarini ta'minlaydi. Darhaqiqat, musiqiy tarbiya vazifalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish- asarni chuqur o'ganishni talab etadi. Ularni tanlab olish esa o'quvchilar musiqiy tayyorgarligi hamda yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshirilishi maqsadga muvofiq sanaladi. Dars mazmunida turli xil tabiatdagi, kayfiyatdagi musiqa asarlari bo'ladi. Ularning yaxlitligini ta'minlash uchun dars tuzilmasini aniqlab olish zarur. Bunda turli musiqiy faoliyatlarning birin-ketinligiga e'tibor berish muhim ahamiyat kasb etadi. Darsning emotsional tuzilmasini o'ylab o'qituvchi bir asardan boshqasiga o'tish jarayoniga o'quvchilardagi muhim hissiy holatni saqlab qolishi va ularning diqqatini jalb etish usullarini tadbiiq etishi lozim. Shuningdek, dars tuzilmasini tuzishda bolalar jismoniy, aqliy va emotsional holatlarini, sinfning o'ziga xosligini inobatga olish maqsadga muvofiq bo'lib hisoblanadi. Masalan, boshlang'ich sinflarda kichik yoshdagi o'quvchilar diqqatini uzoq vaqt barqaror saqlay olishmaydi, shu bois ularning faoliyatini o'z vaqtida almashtirib turish maqsadga muvofiq. Bu bolalarning qiziqishlarini so'nishidan saqlaydi. Murakkab qo'shiqni, raqsni bir necha dars davomida o'rgatish samarali kechadi; murakkab musiqiy –ritmik harakatlar o'rganilishidan so'ng qo'shiq kuylashga o'tish maqsadga muvofiq emas. Shuningdek jadvalda musiqa darsining o'rnini ham, ya'ni o'sha kunda bu mashg'ulot nechanchi soatda o'tilishini ham hisobga olish lozim. Kunning so'ngi soat darslarida bolalarning charchab qolish holatlari ro'y beradi, shuning uchun turli hil ishlarni almashtirib, qiziqishni uyg'otuvchi metodlardan foydalanish tavsiya etiladi. Qaysi darsdan so'ng musiqa madaniyati mashg'uloti bo'lishi ham ahamiyat kasb etadi. Musiqa madaniyati mashg'ulotlari mehnat ta'limi va ayniqsa jismoniy tarbiya darslaridan keyin o'tiladigan bo'lsa, o'quvchilarni fikrlashga, idrok etishga undovchi faoliyatlardan

boshlash lozim. Har bir muayyan holatda o'qituvchi sinfning o'ziga xoslik jihatlarini, o'quvchilarning u yoki bu musiqiy faoliyatga qiziqishlarini, ularning tayyorgarlik darajalarini hisobga olishi maqsadga muvofiqdir. Shunday qilib, to'liq shart-sharoitlar hisobga olingan dars tuzilmasini amalga oshirish uchun o'qituvchining ijodiy yondashuvi talab etiladi. Bu esa har bir darsni takrorlanmas bo'lishiga yordam beradi. Axir bir mashg'ulotdan ikkinchisigacha bo'lgan davrda boshqa fanlar o'tilib, taassurotlar sayozlashishi mumkin. O'qituvchi hafta davomida musiqa darslarida yaxlit taassurotlar va qiziqishlarni saqlab qolishlariga erishmog'i kerak. Dars oldindan rejalashtirilsa, o'ylab qo'yilgan reja asosida bo'lmog'i, o'qituvchi va o'quvchilarning hamkorlik faoliyati doimiy jonli jarayon asosida amalga oshirilishi lozim. Biroq ayrim kutilmagan holatlar bo'lishi mumkin va muayyan har bir holatga maslahat berib bo'lmaydi. Ba'zan ko'zda tutilmagan holatlar yo'l- yo'lakay dars tuzilishida ham amalga oshirishga to'g'ri kelib qoladi. O'qituvchining kasb mahorati o'zini yo'qotmasdan har bir holatga tegishli xulosa chiqarishni taqozo etadi. Natijada dars maqsadiga erishilib, belgilangan tuzilmada amalga oshiriladi. Tajribali o'qituvchilar yaxlit dars tuzilmasiga alohida ahamiyat berishadi. Zero darsning turli elementlari: bosqichlari o'zaro uygun va bir-biri bilan bog'liq bo'ladi. Turli metodlar (asarni taqqoslash, muammoli izlanish, o'yin holatlari) asosida o'qituvchi bolalarni ijodiy topshiriqlar orqali faolligini oshiradi va istagan natijalarga erishishlariga harakat qiladi. Ma'lumki, zamonaviy musiqa madaniyati darslarining sifati o'quvchilar faolligi bilan belgilanadi. Faollik muammosi nafaqat darsning qiziqarli tuzilmasi, bolalarga qiziqishni shakllantiruvchi metodlarni qo'llash orqali hal etiladi. Ko'pincha o'qituvchining har bir o'quvchiga yakka-individual yondashuviga ham bog'liq bo'ladi. Shubhasiz, bu o'qituvchi oldidagi muhim vazifalardan biridir. O'qituvchi bolalar bilan hammasi bo'lib haftasida bir marotaba uchrashadi, musiqa madaniyati darsi sinf bilan keng ko'lamli ishlarni amalga oshirishni talab etadi. Shu bois, o'qituvchi o'z o'quvchilarini yahshi bilmog'i, ularning kuchli va zaif tomonlarini, qiziqish va ehtiyojlarini to'g'ri anglab, bolalar dunyosiga kirishib har bir o'quvchi imkoniyatlarini baholashi kerak. Darsda bevosita muloqot o'rnatishga harakat qilish, savollarga undovchi, so'rovli nigoh, yuz ifodasida bayon etish vosita va usullaridan keng foydalanish maqsadga muvofiq. Har bir musiqiy faoliyat bolalarga individual yondashish imkonini beradi. Ayniqsa, bu ikki, uch ovozli asarlarni o'rganishda bolalar musiqa cholg'u asboblariida jo'r bo'lish, o'quvchilar imkoniyatiga ko'ra ijodiy xarakterdagi topshiriqlar berishda va h.k.larda buni yaqqol kuzatish mumkin. Differentsial topshiriqlar o'quvchilarda qiziqish uyg'otadi, ularning muvaffaqiyatli bajaruvi esa o'quvchilar musiqiy rivojlanishlarini faollashtiradi. Natijalarni baholash, toza kuylashga erishish yoki ritmik jo'rovozlikni bajarish orqali o'qituvchi bolalikda o'z-o'zini nazorat qilish hissini rivojlantiradi. Shuningdek, bolalarga individual yondashuv ularda jamoatchilik hissini ham tarbiyalaydi. Bolalarning bajariladigan ijodiy topshiriqlarning sifatiga mas'ullik oshadi. Bu esa barcha o'quvchilarga quvonch qiziqish tuyg'ularini uyg'otadi. Zamonaviy musiqa madaniyati darslarini maxsus jihozlangan sharoitsiz amalga oshirish murakkab. Musiqa xonasining estetik jihozlanishi bolalarga ruh bag'ishlab, darsga o'ziga

xos kayfiyat uyg'otish kerak. Darsda bolalar musiqa cholg'u asboblari, texnik, ko'rgazmali vositalar juda ham muhim. Ularning sifatligidan, o'z vaqtida tayyorlanganligidan va unumli tadbiiq etilishidan darsning muvaffaqiyatli o'tishi ta'minlanadi. Bugungi kunda o'qituvchi darslarda musiqa asarlarining turli ijrolarini (orkestr, ansambl ijrosida) sadolanishi texnik vosita, yozuvlarsiz tasavvur qilish qiyin. Bu vositalar o'quvchilarning har bir musiqa cholg'ularining jaranglashini va ovozning ifodaliligini idrok etish tasavvurlarini kengaytiradi, Fonoxrestomatiya esa o'qituvchida qo'shiq o'rgatishni yanada qiziqarli qilishga yordam beradi. Gramezuvlarda jo'r qismlari, Bolalar xor jamoalarining ijrolari o'z aksini topgan. Magnitafonda o'qituvchi dars davomida qo'shiq ijrosini yozib olib, o'quvchilarning o'ziga qaytib eshitirishi va ijroga nisbatan bolalarning munosabat hamda baholarini berishni taklif etadi. Keyingi paytlarda musiqa darslarida turli hil ko'rgazmali vositalardan keng foydalanilmoqda. Bular illyustratsiya, turli tasviriy manzaralar va boshqalar. Bu esa darsda tasviriy san'at, so'z san'ati namunalaridan ham unumli foydalanishni nazarda tutadi. Musiqa madaniyati darslarida o'quvchilar musiqiy qobiliyatlarini rivojlantiruvchi ko'rgazmali vositalardan foydalanish muhim. Nota tablitsalari yordamida bolalarda nota asosida kuylash malakalari egallanadi. Qo'shiq kuylashni tezroq o'zlashtirilishiga erishiladi. Tovushlarni to'g'ri va toza kuylash, eslab qolishlariga yordam beradi. Darsda texnik va ko'rgazmali vositalarini tadbiiq etish chuqur o'ylangan bo'lishi kerak. Ulardan unumli foydalanish musiqa tarbiyasi vazifalarini hal etishda muhim rol o'ynashini ta'kidlash lozim. Shunday qilib, umumta'lim maktabida musiqa madaniyati darslariga puhta tayyorgarlik ko'rish va uni samarali o'tkazish o'qituvchidan doimo ijodiy yondashuvni, kasbiy tajribalarni, bilim, malaka va ko'nikmalarni faol tadbiiq etishni taqozo etadi. O'qituvchi ijodining natijasi bo'lgan dars g'oyaviy-emotsional ta'sir kuchiga ega bo'lib, o'quvchi ichki dunyosini zabt etib, musiqa san'atiga qiziqish va ehtiyojni tarbiyalaydi. Musiqa madaniyati darslarining muvaffaqiyati savodxon, chuqur bilimli, o'z kasbiga fidoiy bo'lgan o'qituvchi shaxsiga bog'liq. Shu bois, musiqadan bilim va malakalari yetarli bo'lmagan o'qituvchilarga musiqa darslarini mutaxassis mualliflardan zaruriy saboqlar olib, magnit yozuvlardan keng foydalanib, musiqa o'qitish jarayonida yangi pedagogik texnologiya usullaridan unumli foydalangan holda dars o'tishlari maslahat beriladi. Aks holda o'quvchilarning belgilangan dastur talablarini o'zlashtirishlari mushkullashib, musiqa madaniyati darslari oldiga qo'yiladigan talablarga erishilmay qoladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun musiqiy ta'limning maqsadi, vazifalari va mazmuni musiqa ta'limi usullarini tanlashni aniqlash. Yunon tilidan tarjima qilingan usul - yo'l, haqiqat sari harakat qilish, yo'l har qanday maqsadga erishish; fokuslar to'plami. An'anaviy ravishda pedagogikada usul erishish uchun narsalarni qilishning tartibli usuli sifatida aniqlanadi ta'lim maqsadlari. Usul quyidagi ususiyatlarni o'z ichiga oladi o'rganish yo'nalishi (maqsad), assimilyatsiya qilish usuli (ketma-ketlik harakatlar), sub'ektlarning o'zaro ta'sirining tabiati (o'qitish va o'qitish). Musiqa pedagogikasida musiqa o'qitish metodikasi mavzu mazmunini o'zlashtirishni tashkil etish usullari sifatida qaraladi; ta'lim jarayonining maqsad va etakchi vazifalariga javob berish Musiqiy

ta'limning asosiy vazifalarining o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda maktabgacha yoshdagi bolalar, musiqiy ta'lim usullari va usullari sifatida belgilanadi qaratilgan o'qituvchi va bolalarning o'zaro bog'liq faoliyati usullari musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish, musiqiy asoslarni shakllantirish madaniyat. Ushbu yondashuvlarni tahlil qilish asosida sohada usullarni aniqlash musiqa pedagogikasi, musiqa ta'limi metodlari bo'lishi mumkin o'qituvchi va bolaning o'zaro bog'liq harakatlari tizimi sifatida belgilanadi; musiqaning ma'naviy-axloqiy imkoniyatlarini o'zlashtirishga qaratilgan va musiqa ta'limi maqsadlariga erishish.

VERBAL USULLAR

Suhbat musiqa pedagogikasida og'zaki usulning bir turi, bolaning tinglanganlarga hissiy munosabatini aniqlashga qaratilgan musiqiy asar yoki musiqiy asar mazmunining spetsifikatsiyasi ularni tinglashdan oldin ishlaydi. Odatda bolalar bilan suhbat quriladi savol va javoblar shakli. Suhbatni o'tkazishda saqlash tavsiya etiladi quyidagi savollar ketma-ketligi:

1. Musiqa qanday tuyg'ularni ifodalaydi? (Musiqaning hissiy mazmunini tavsiflash);
2. Musiqa nima deydi? (Musiqiy asar dasturi, uning tasviriy daqiqalar);
3. Musiqa qanday aytadi? (Musiqaning ifodali vositalari va ularning tahlili musiqiy obraz yaratishdagi roli).

Hikoya, qoida tariqasida, kichik va o'rta yoshdagi bolalar bilan ishlashda qo'llaniladi musiqiy dasturni idrok etishdan oldin maktabgacha yosh asarlar va syujetli musiqiy o'yinlarni o'tkazish. Bu og'zaki usulning bir turi assotsiativ va ijodiy aktuallashtiradi bolalarni fikrlash, ularning tasavvurlarini rivojlantiradi, bolaning tushunchasini chuqurlashtiradi musiqiy tasvir Og'zaki usulning bir turi sifatida tushuntirish jarayonda qo'llaniladi yangi musiqa bilan tanishtirish. Tushuntirish bo'lishi kerak ixcham, aniq va ixcham, bu esa oldida turgan vazifani tushunishga yordam beradi musiqa bilan muloqot qilish jarayonida bolaning oldida. Tushuntirish mumkin muayyan harakatlarning namoyishi bilan birga bo'lishi mumkin. Og'zaki usulning turlarini qo'llashda buni esga olish kerak ta'lim jarayonini haddan tashqari og'zakilashtirishga olib kelishi mumkin aloqa vositasi sifatida musiqaning o'ziga xos qiymatini kamaytirish va ahamiyatini kamaytirish bolaning haqiqiy musiqiy faoliyati.

MUSIQIK-ESTETIK TARBIYA USULLARI

Musiqiy uslubda umumiy didaktik usullar bilan bir qatorda estetik tufayli bolalarni tarbiyalash, usullar qo'llaniladi musiqa san'atining mohiyati va intonatsion tabiati. N. A. Vetlugina, musiqiy va estetikaning vazifalari va mohiyatiga asoslanib. ta'lim to'rtta pedagogik usulni ishlab chiqdi:

- Empatiya va emotsional javob berishni rag'batlantirish usuli bolaning hissiy va hissiy tajribasini boyitishga qaratilgan atrofdagi dunyoda o'zallik;
- Estetik idrokni shakllantirish jarayonida ishontirish usuli;
- Amaliy harakatlarda mashq qilish usuli;
- Ijodiy va amaliylikka undaydigan vaziyatlarni qidirish usuli harakatlar.

MUSIQA MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

O. P. Radinova, maktabgacha yoshdagi bolalarning musiqiy madaniyatini o'rganib, ta'kidlaydi uni shakllantirishning quyidagi usullari:

- Asarlarni kontrastli taqqoslash usuli (ichida kontrast bir janr, bir kayfiyat, bir xil yoki bilan asarlar orasida o'xshash nomlar va boshqalar);
- Musiqa tovushining tabiatiga singdirish, faollashtirish usuli musiqiy asarni tushunishga qaratilgan bolaning ijodiy ko'rinishlari tasvir.

O'zlashtirish turlari:

- motor-motor (harakatdagi musiqa tabiatini uzatish);
- taktil (musiqa tabiatiga ko'ra teginish);
- og'zaki (musiqa haqidagi bilimlarni og'zaki uzatish);
- vokal (qo'shiq kuylash);
- mimik (musiqa tabiatini yuz ifodalarida uzatish);
- tembr-instrumental (musiqiy asarlar orkestri);
- intonatsiya (musiqaning hissiy rangini aniqlash uning intonatsion tilining xilma-xilligi);
- rang ("rang - kayfiyat" texnikasi asosida);
- poliartistik (har xil turdagi asarlarni taqqoslash asosida). san'at).

8-mavzu. Musiqa vositalari bilan axloqiy, ma'naviy, mehnat, jismoniy tarbiyalash. Estetik, badiiy, musiqiy tarbiyalash

Reja:

1. Musiqa olamining boyligi. Musiqachining dunyoqarashi.
2. Musiqa tarbiyasining fiziologik asoslari.
3. Estetik, badiiy, musiqiy tarbiyalash haqida tushuncha va qoidalar.

Maktabgacha ta'lim muassasalari bolalari uchun musiqiy bilimlar mazmunini belgilash **bir** qator psixologik xususiyatlarni e'tiborga olishni talab etadi. **Zero**, musiqiy bilimlarni egallash avvalo shaxsning ruhiy olami bilan chambarchas **bog'**liq. Shuning uchun ham B.M.Teplov tomonidan berilgan tezislar bu jarayonda yo'naltiruvchi deb idrok etish mumkin. Unda quyidagilarga e'tibor qaratilgan:

1. Musiqiy kechinmalar tabiatdan olingan kechinmalardir... Musiqani tushunish, agarda musiqiy asarning ichki tuzilishini nazarda tutmasak, doimo his-hayajon tushunchalaridir.

2. Musiqiy kechinmalar faqat his-hayajondan iborat bo'lishi kerak emas. V his-hayajondan boshlanadi, lekin tugamaydi. his-tuyg'ular orqali biz hayotni anglaymiz. Musiqa - dunyoni his-tuyg'ular orqali anglashdir.

3. Musiqaning asl mazmunini chuqur anglash qiyin. Uni bilishning boshqa vositalari orqali o'rganish mumkin. Musiqiy obrazlar olami «o'zo'zidan oxirigacha tushunarli bo'lmaydi». B.M.Teplovning nuqtai-nazari insonning estetik ongi shakllanishini ilk bora o'rgangan buyuk olim Arastuning fikri bilan hamohangdir: «Paydo bo'lgan narsalarning biri oddiy yo'l bilan paydo bo'lsa, boshqasi san'at orqali yuzaga keladi. uchinchi o'z-o'zidan yaraladi... San'at orqali inson ruhidagi mavjud hissiyot shakllanadi». Inson ruhiyatida mavjud bo'lgan **narsalarga** Arastu quyidagilarni kiritadi: «o'sish qobiliyati», «intilish qobiliyati», «**his** qilish qobiliyati», «harakatlanish qobiliyati», «fikrlash qobiliyati».Shaxsning estetik ongi tarkibiy qismlari ko'rinishini **V.G.Mozgot** o'zining ilmiy ishida sodda va tushunarli qilib bergan: - «...zamonaviy yoshlarning estetik ongini muvaffaqiyatli shakllantirish jarayoni, mamlakatdagi ijtimoiy-psixologik muhit, siyosiy va madaniy sharoitga bog'liqdir..»

1. Qo'shiq kuylash faoliyatida musiqiy dunyoqarash, musiqiy did shakllanadi. Bu faoliyat turida bolalar musiqiybilimlarga asoslangan holda qo'shiq kuylaydilar. Buning uchun ular musiqiy asarga taalluqli bo'lgan ma'lumotlarni o'zlashtiradilar. Shu jarayonda ularda musiqiy dunyoqarash va musiqiy did shakllanadi.

Musiqa savodi faoliyatida musiqiy tafakkur, tasavur va musiqiy dunyoqarash shakllanadi. Bu faoliyat turida bolalar musiqaning yaratilish tarixi, musiqaning ifoda vositalari - ritm, metr, registr, o'lchov, lad, temp, nota yo'li va yozuvi, tovushlar uzunligi va balandligi, musiqa ijodkorlari, ijrechilari haqida bilimga ega bo'lish bilan birga, ulaming musiqiy tafakkurlari shakllana boradi. Bu o'z navbatida bolalarni musiqa olamiga olib kiradi va musiqiy dunyoqarashlarini shakllantiradi.

2. Musiqa tinglash faoliyatida musiqiy idrok, musiqiy dunyoqarash shakllanadi. Bu faoliyatda bolalar musiqa tinglab, uni bevosita idrok eta boshlaydilar. Bu esa uinarning musiqiy tafakkurlarini shakllantiradi shuningdek, ularda musiqiy dunyoqarash ham shakllanib boradi. Tinglangan musiqiy asar haqida mulohaza yurita boshlaydilar.

3. Musiqa ostida ritmik harakat bajarish faoliyatida musiqiy dunyoqarash, musiqiy did, musiqiy tafakkur, musiqiy idrok. musiqiy ritm hissi va musiqiy xotira shakllanadi. Bu faoliyat turida o'quvchilarda deyarli barcha musiqiy psixologik xususiyatlar shakllanadi. Chunki bu faoliyatda ular o'zlari bevosita.musiqiy asargajo'r bo'ladilar. Avval ular musiqiy asarni tinglab ko'radiar (musiqiy idrok), bu esa musiqaning ritmik ko'rinishini eslab qolishni (musiqiy xotira), qaysi asbobda jo'r bo'lsa yaxshiroq jaranglashini (musiqiy did) tanlashni taqozo etadi. O'quvchi bu faoliyatda mustaqil fikrlavrii (musiqiy tafakkur), natijada uning musiqiy dunyoqarashi shakllanib boradi.

4. Bolalar cholg'u asboblari jo'r bo'lish faoliyatida musiqiy dunyoqarash, musiqiy did, musiqiy tafakkur, musiqiy idrok, musiqiy ritm hissi va musiqiy xotira shakllanadi. Bu faoliyat turida bolalarda deyarli barcha musiqiy psixologik xususiyatlar shakllanadi. Chunki bu faoliyatda ular o'zlari bevosita musiqiy asargajo'r bo'ladilar. Awal ular musiqiy asarni tinglab ko'radilfr (musiqiy idrok), bu esa musiqaning ritmik ko'rinishini

eslab qolishni (musiqiy xotira), qaysi asbobda jo'r bo'lsa yaxshiroq jaranglashini (musiqiy did) tanlashni taqozo etadi. Bola bu faoliyatda mustaqil fikrlaydi (musiqiy tafakkur), natijada uning musiqiy dunyoqarashi shakllanib boradi.

Ayni vaqtda shuni aytish joizki, musiqaning qanday faoliyat turi bo'lmasin, u Shaxsning barcha psixologik jihatlari shakllanishiga yordam beradi. Shuni ta'kidlashimiz kerakki, musiqiy faoliyatlarning har biri barcha sanab o'tilgan psixologik xususiyatlarni shakllanishiga qisman bo'lsa ham o'z ta'sirini o'tkazmay qo'ymaydi. Jumladan, musiqiy his-tuyg'ular, musiqiy dunyoqarash, musiqiy idrok, musiqiy tafakkur, musiqiy tasavur va musiqiy qobiliyatni shakllantiradi. Demak, ular boialarning umumiy musiqiy madaniyati, estetik dunyoqarashining shakllanishiga ham o'z ta'sirini,, ko'rsatadi. **Musiqa** bolalarning estetik qiyofasini **shakilantiruvchi vosita sifatida** Musiqa boialarning his-tuyg'ulariga bevosita ta'sir qilishi orqali uarning ma'naviy qiyofasini shakllantiradi. Musiqa san'atining ta'sir kuchi boshqa - ta'kid va uqtirishiarga nisbatan kuchliroq bo'ladi. Bolalarni har xil emotsional-obrazli mazmundagi asarlar bilan tanishtirar ekanmiz, biz beixtiyor ularni hissiyotlariga ta'sir qilamiz va ularni kechinmalar olamiga olib kiramiz. Musiqa janrlari qahramonlik ruhidagi, lirik ohangdagi, quvnoq yumorni **va** jo'shqin raqsona kuylarni o'ta jiloli tovushlar hamda boy tembri bilan idrok etishga ko'mak beradi. qo'shiq, raqs va musiqa tinglash faoliyatlari jarayonida bolalar ruhan birlashadilar hamda jamoada tarbiyalanadilar. Bolalar individual shakllanishlari uchun ham ularga jamoada yaxshi muhit yaralilgan bo'lmog'i lozim. Ijrosi yaxshi bo'lmagan, tortinchoq bolalar o'z tengdoshlarining ijrosini ko'rib ruhan tetiklashadilar va faollashadilar, ularga ergashadilar va yaxshi ijroga intiladilar. O'ziga haddan ziyod bino qo'ygan bolalarga ijrosi sust bo'lgan o'rtoqlariga yordam berishni taklif qilib, ularni kamtarinlikka o'rgatish hamda uarning qobiliyatlarini rivojlantirish kerak. Musiqa mashg'ulotlari boialarning umumiy madaniyatiga ham ta'sir qilmay qolmaydi. Har xil faoliyatlar bilan shug'ullanish (musiqa tinglash,

qo'shiq aytish, musiqiy-ritmik harakatlar bajarish, bolalar musiqiy cholg'ularida ijro-etish) bolalardan diqqatni, uyushqoqlikni, Lodaviylikni, zukkolikni talab qiladi. Bu faoliyatlar davomida bolalarda irodaviylik shakllanib, tortinchoqlik yo'qola boradi. Shu tarzda musiqiy faoliyatlar bolalar shaxsining ma'naviy-madaniy sifatlarini shakllantirish uchun kerakli bo'lgan shart-sharoitlarni ta'minlaydi va ularning umumiy madaniy saviyasiga asos soladi. **Bolalarni jismoniy tarbiyalashda** musiqaning o'rni Musiqa eshitish organi orqali idrok etilsada, u kishi orpanizmining umumiy ahvoliga - qon aylanish tizimi, nafas olishga va boshqa jihatlarga ta'sir qiladi. Qo'shiq kuylash ovoz apparatini rivojlantiradi, ovoz apparatini mustahkamlaydi, nutqni yaxshilaydi (Jogoped vrachlar kuylashni nutq talafiuzini davolovchi vosita sifatida qo'llaydilar), ovoz-eshitish koordinatsiyasini yaxshilaydi. Kuylash jarayonida to'g'ri o'tirish nafas olish tizimiga ijobiy ta'sir qiladi. Musiqiy ritmik harakatlar bajarish jarayonida bolalar musiqa bilan birgalikda har xil harakatlar bajaradi. Bu esa o'z navbatida bola qomatini to'g'ri rivojlanishiga, uning koordinatsiyasini, to'g'ri qadam qo'yish, yurishini to'g'ri va yengil bo'lishiga imkon beradi. Musiqadagi barcha dinamik, ritmik va sur'atga daxldor ifoda vositalari bolalarni bir holatdan boshqa holatga o'tishlariga. .harchoqlarini yozishlariga,

kayfiyatlarini ko'tarishlari uchun muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Buyuk mutafakkirlarimizdan Ibn Sino musiqa ovozlarning kishi ruhiga ta'siri haqida ham o'z fikrlarini bayon etgan. Bu borada buyuk alloma mashxur «Qonun-fit-tib» asarida quyidagilarni ta'kidlaydi: «Tanani chiniqtirishda chaqaloqlar uchun juda foydali vositalar qatoriga, birinchidan yengil tebratish, ikkinchidan, odatda uxlatish uchun aytiladigan qo'shiqlar - ailalar kiradi. Bolaning ushbu ikki narsani idrok etish darajasiga muvofiq uning jismoniy mashqlarga va musiqaga moyilligini aniqlaydilar. Ularning birinchisi tanaga, ikkinchisi esa ruhiyatga tegishlidir»³. Bunda Ibn Sino ma'naviy tarbiya bolaning chaqaloq yoshidan belanchagini tebratish davomida (jismoniy tarbiya) alia (qo'shiq) aytish vositalari bilan mushtarak tarzda olib borilishi lozimligini aytib o'tgan. Ibn Sinoning musiqaga oid asariari u yashagan davr musiqa ilmidan juda muhim ma'lumotlar berishi bilan hate qlmasatiidir.

9-mavzu. Musiqiy tarbiya va ta'lim tizimida boshqarish va tashkil etish. Musiqachining pedagogik faoliyati va vazifalari.

Reja:

1. Musiqiy tarbiya va talimni boshqarish hamda tashkil etishning umumiy asoslari.
2. Umumiy maktab va maktabdan tashqari muassasalarda musiqiy tarbiyani tashkil etish.
3. O'zbekiston respublikasida musiqiy tarbiya va ta'limining hozirgi ahvoli hamda uning rivojlanish istiqboli.

O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi qonuni, Kadrlar tayyorlash milliy dasturi talablari asosida ta'lim tizimida ro'y berayotgan o'zgarishlarga ko'ra, 9 yillik umumiy o'rta ta'lim joriy etildi. Musiqa predmetiga davlat ta'lim standartini joriy etilishi, milliy, musiqiy merosimizdan foydalanishni hamda xududiy voxalarni san'ati va madaniyati, u yerdagi maxalliy xalq an'analari o'z ifodasini topgan. SHuningdek ta'lim standard o'zining tuzilishiga va mazmuniga kura, davlat, xudud, maktab manfaatlari va vositalari muvozanatini aks ettiradi, o'quvchi shaxsi, uning intilishlari, qobiliyati va qiziqishini hisobga olgan holda yangi (1-7) sinflar uchun yangi dastur tuzildi. Dastur asosida darsliklarmetodik qo'llanmalar, tavsiyanomalar yaratilmoqda. Yetti yillik musiqa o'qitish davrida o'quvchilarni go'zallikni his eta oladigan, musiqaga mehr va xavas bilan qaraydigan, milliy musiqa merosimizga vorislik qila oladigan barkamol inson qilib tarbiyalash asosiy maqsad qilib quyiladi. Yangi dastur asosida musiqa madaniyati darslarini sifatli, pedagogik va metodik jixatdan yuqori talab darajasida olib borish uchun o'qituvchi, ijodkor, o'z kasbini va o'quvchilarni sevuvchi, yaxshi cholg'uchi,

metodikani puxta o'zlashtirgan inson bo'lishi kerak. Musiqa ta'limining milliy asosini tarkib topishida, foitepiano asbobi bilan birgalikda, o'zbek xalq cholg'u asboblariidan ham foydalana olishi zarur. SHuningdeq o'zbek xalq musiqa merosimizni tarixi va hozirgi kun talablariii kuzatib o'rganib borishi shart. CHunki, maktabda musiqa ta'limining asosiy maqsadi o'quvchilarda <<Musiqa madaniyatini>> tarkib toptirishdir. Musiqa o'qituvchisi darslarga mavzularni tanlab, rejalashtirishda ko'rgazmali qurollardan. texnika vositalaridan ham foydalanishi kerak.

Umumiy ta'lim maktablarida jumladan, boshlang'ich (1 - IV) sinf musiqa fani buyicha, quyidagi vazifalarni amalga oshirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Chunki, boshlang'ich sinflarda musiqa ta'limi poydevori quyiladi va shakllanadi.

Yuqoridagilardan ko'rinib turibdiki, har bir darsga ijodiy yondoshib, yangi dastur talablariga muvofik dars o'tish lozim. Musiqa fanidan bir yilda 2 marta yarim yillik taxminiy – mavzuli ish rejasi va shunga qarab, har bir dars uchun reja -konspekt tuziladi. Yarim yillik ish rejasi boshlang'ich va o'rta sinflar uchun alohida - alohida tuziladi. Bunda o'quvchilarni Yoshi (sinf), ovoz diapazoni, musiqaga qiziqishi va qobiliyati, yil fasllari. bayramlar, yil, choraq dars mavzulari hisobga olinib, yangi dasturdan foydalanib dars strukturasi asosida tuziladi. Ba'zi qo'shiqlarni, tinglash uchun asarlarni, o'qituvchi o'quvchilar istagi va yangi zamonaviy qo'shiqlar bilan dars rejasiga mos keladigan asarlarga o'zgartirishi mumkin. Musiqa darslari asosan bir haftada bir soat o'tiladi. O'quv yili davomida esa quyidagi tartibda;

I chorak 9 soat

II chorak 7 soat

III chorak 10 soat

IV chorak 8 soat

Jami bir yilda 34-35 soat dars o'tiladi. SHuningdek, har bir o'quv yilida 12-14 ta qo'shiq o'rgatiladi, shunga qarab, musiqa savodi va musiqa tinglash jarayonida 12-14 asarlar tinglanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari asosan, bir ovozli qo'shiqlari sof unisonda kuylash malakalarini puxta o'zlashtiradi va ayrim hollarda ko'p ovozlikka j'itishga tayyorgarlik ko'riadi.

Ikkinchi sinfning ikkinchi yarmidan boshlab, ikki ovozlik elementi bor qo'shiqlar kiritilgan.

- IV sinflarda o'quvchilarni ovoz apparatlari shakllangan bo'lib, ikki ovozli qo'shiqlarni kuylash, ko'nikma va malakalarga ega bo'ladi. SHunga ko'ra oddiydan murakkabga printsipli asosida musiqaviy asarlar tanlanadi. Boshlang'ich sinfda dars strukturasi beshta faoliyat turidan iborat bo'ladi:

1. Xor bo'lib kuylash

2. Musiqa savodi

3. Musiqa tinglash

4. Musiqa harakteriga mos harakatlar bajarish

5. Bolalar cholg'u asboblardan jo'r bo'lish

O'rta (V-VII) sinflarda esa, dars faoliyati bir muncha kamayadi. Chunki, o'rta sinf o'quvchilari ko'nikma va malakalarga ega bo'lmadilar. Dars mazmuni chuqurlashib,

O'quvchilar bilim va malakalarini kengayishiga xizmat qiladi. Musiqa darsi uchta faoliyat asosida olib boriladi:

1. Xor bo'lib kuylash
2. Musiqa savodi
3. Musiqa tinglash

Bunda bolalarning ovoz apparatlari shakllangan musiqiy qobiliyatlari rivojlangan, musiqaning tuzilishi, shakli musiqi ifoda vositalari haqida bilimga ega bo'ladilar va musiqi tinglash qobiliyati rivojlangan bo'ladi. O'rta sinfdagi o'quvchilar uchun (V - VII sinf) musiqi dasturi asosida darslar rejalashtirib, ikki ovozli, ovoz mashqlari, ikki ovozli qo'shiqlar, musiqi savodi va musiqi tinglashdan, shunga qarab murakkabroq asarlar tinglanadi. Har bir faoliyat bir - biri bilan bog'liq bo'lib, dars mazmunini, ya'ni bir butunlikni ta'minlaydi. Chorak mavzulari, yil mavzulariga buysunadi. Dars samaradorligini oshirishda o'quvchilarni bilim va malakalarini baholash muhim pedagogik ahamiyatga egadir. Qo'shiq kuylash bilan birga, ularni ko'proq fikr bildirish, baxsga tortish va amaliy faoliyatiga ko'proq jalb etish va odilona baholash lozim bo'ladi. Shunday qilib, musiqi darslari, yangi dastur asosida rejalashtirilib, o'quvchilarni milliy musiqamizga mehr - muhabbat va qiziqish uygotishi lozim.

2-modul. Musiqi psixologiyasi

10-mavzu. Musiqi psixologiyasining umumiy asoslari. . Musiqachini shaxsiy fazilatlarini va faoliyatini.

Reja:

1. Musiqi psixologiyasining umumiy asoslari.
2. Musiqachi shaxs sifatida. Musiqachini shaxsiy fazilatlarini.
3. Musiqachining faoliyatini.

Musiqi psixologiyasi juda qadim davrlardan buyon o'rganib kelinmoqda. Musiqi psixologiyasi bo'yicha ilk izlanishlar kurtaklarini antik davr faylasuflari asarlarida ko'rishimiz mumkin. Darhaqiqat, Pifagor (er. avv. VI asr) asarlarida, uning evritmiya ta'limotida shu haqda gap boradi. Evritmiya deganda olim insonning barcha hayotiy hodisalardan munosib ritm, usul topa olish qobiliyatini tushungan. Ijtimoiy hayotni ladga, orkestrga qiyoslash Pifagordan qolgan. Bu orkestrda har bir ijrochi ma'lum bir cholg'uni chalganidek, hayotda har bir insonning o'z vazifasi bor. Pifagor kuy va ritm inson qalbiga muayyan ta'sir ko'rsatishini ham aniqlagan. Umidsizlik, ruhiy iztiroblar, asabiylashish, g'azab va boshqa noxushliklarga qarshi musiqi farq qilingan.

Boshqa bir Yunon faylasufi Platonning (er. avv. V asr) fikricha, davlatning kuch-qudrati unda qanday musiqi, qaysi ohang va qay ritmda yangrayotganligiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liqdir. Platon va uning izdoshlari davlat uchun insonni Yuksaklikka ko'tarishga yordam beruvchi musiqi kerak deb hisoblaganlar.

Aristotel' (er. avv. IV asr) ham musiqani individning ijtimoiy hayot bilan uyg'unlashish vositasi deb hisoblagan. Aristotel' insonning ichki olami va unga san'at yordamida ta'sir o'tkazish usullarini ochib bergan mimesis ta'limotini ishlab chiqdi. Mimesis nazariyasida «katarsis» konsepsiyasi ishlab chiqilgan. Unga ko'ra, qadim Yunon tragediyalari tomoshabin ko'nglini xastalik jazavalaridan tozalagan. CHuqur kechinmalar jarayonida inson ruhan poklanadi, uning qalbi o'zining xususiyligi, yagonaligidan umumiylikka ko'tariladi.

Aristotel' psixikani o'zgartiradigan musiqiy lادلarni batafsil tasvirlab bergan. Bir laddagi musiqa kishini rahmdil va muloyim qilib qo'yadi, boshqa biri esa asabiylashish yoki hayajonlanishga olib kelishi mumkin. SHunday qilib, doriy, frigi, lidiy lادلaridagi musiqa kishining ruhi va sog'lig'iga ijobiy ta'sir ko'rsatgan, boshqa lادلarda yozilgan musiqani esa yosh avlod qulog'iga etkazmaslik tavsiya etilgan. SHunday tavsiyalar musiqa cholg'ulari bo'yicha ham ishlab chiqilgan.

Qadimgi Yunonlar savodsiz odamni «axareutos» deyishgan, bu kuylash, raqs tushish, cholg'u chalishni, demakki, «xorey»da ishtirok etishga yaroqsiz bo'lgan odamni anglatgan. Qadimgi YUnoniston shahridagi aholini yaxlit birlashtiruvchi musiqiy-xoreografik harakat «xorey» deb nomlangan.

Demokrit, Platon kabi antik davr mualliflarining ko'pchiligi musiqaning inson ruhiy holatiga ta'sir qilishi haqida ko'plab dalillar keltirgan: Odisseya haqidagi eposda musiqa ta'sirida qontalash yaraning bitib ketishi tasvirlangan, hayotda juda qahrli bo'lgan Sparta hukmdori Likurg o'z qo'shinlari uchun musiqa yaratgan.

Qadimgi Xitoyda musiqa tartib va sivilizasiya ramzi hisoblangan, u tarbiyaning eng muhim vositasi hisoblangan va o'rganilishi shart bo'lgan fanlar qatoriga kiritilgan. Ma'lumki, Konfusiyning o'zi (er. avv. VI asr) sin degan musiqa cholg'usida chala olgan. ²indistonda qadimgi shifokorlar musiqadan davolash vositasi sifatida foydalanishgan. (Qarang: Petrushin V.I. «Muzo'kal'naya psixologiya» M., 1997, s.10).

O'rta asrlarda YAqin va O'rta SHarqda musiqa psixologiyasi Forobiy, Ibn Sino, Jomiy, Marog'iy, Kavkabi kabi buYuk mutaffakkirlar ijodida o'z rivojini topdi. Masalan, Forobiy (873-950) «Musiqha haqida katta kitob»ida musiqaning inson psixologiyasi va ruhiy olamidagi ulkan ahamiyati haqida yozgan. Musiqha kishilarni xursand qilishi, quvontirishi, tinchlantirishi, o'ylantirib qo'yishi, xotirjamlik baxsh etishi, sergaklantirishi va bir vaqtning o'zida uxlatib qo'yishi ham mumkin.

Ibn Sino (980-1037) musiqaning ruh bilan birgalikda tanaga ham shifobaxsh ta'sir ko'rsatishi haqida aytib o'tgan. U musiqani ham fiziologik, ham psixologik nuqtai nazardan o'rgangan. Abdurahmon Jomiy (1414-1492) «Risolai musiqha»sida, shuningdek, interval oraliqlarining his etilishi, ularning melodik va garmonik tuzilishlari konsonans (yoqimli) va dissonans (yoqimsiz) bo'lishlari haqida fikr Yuritgan.

O'rta asrlarda G'arbda bu sohani Boesiy, Gvido Aretinskiy, Sarlino (XVII-XVIII asrlar) kabi nazariyotchi musiqachilar hamda Kunau, Kirxer, Matteson va boshqa musiqachi faylasuflar taraqqiy ettirdi.

Umuman olganda, ilmiy musiqa psixologiyasi nemis tabiatshunosi German Gel'mgol'sning (1821-1894) «Uchenie o sluxovo'x ohuheniyax kak fiziologicheskaya

osnova teorii muzo‘ki» asaridan boshlangan. Gelmgol’s eshitish rezonansi nazariyasini ishlab chiqdi. Unga ko‘ra, eshitish sezgilari ichki eshitish organlarining tashqi ta’sirga javoban aks-sado berishi tufayli Yuzaga keladi.

Musiqa psixologiyasining fiziologik asoslari fiziolog-olimlar I.M.Sechenovning (1829-1905) «Reflekso‘ golovnogo mozga» («Bosh miya reflekslari») va I.P.Pavlovning oliy nerv faoliyati, ikkinchi signal sistemasi haqidagi asarlarida bayon qilingan.

Fan taraqqiyotiga psixolog musiqashunoslar Karl SHtumpf (1848-1936) («O psixologicheskoy proisxojdenniy prostranstvenno‘x predstavleniy», «Psixologiya muzo‘kal’no‘x vospriyatiy», Kurt Zaks (1881-1959), shuningdek, ularning izdoshlari M.Mayer, G.Revesh, V.Kyoler katta hissa qo‘shishgan.

San’at ustalari shaxsining xususiyatlarini odatda rus tilida «t» harfi bilan boshlanadigan beshta so‘zga bog‘lashadi. Bular: «talant» – iste’dod, «tvorchestvo» – ijod, «trudolyubie»– mehnatsevarlik, «terpenie» – sabr, «trebovatel’nost’» – talabchanlik. Bu erda musiqachining iste’dodi katta ahamiyatga ega. Masalan, yosh Mosart Vatikanda xor ijrosidagi murakkab asarni (Italiya kompozitori Grigorio Allegrining «Mizerere») atigi ikki marotaba eshitib, ikki kundan so‘ng o‘z xotirasida saqlab qolgan o‘sha to‘liq partituraning qo‘lyozmasini Rim Papasiga topshirgan.

16-mavzu. Musiqa san’atida bilish jarayonlari. Musiqa san’atida shaxsiy psixologik farqlar.

Reja:

1. Diqqat, Sezgi, Idrok , Tafakkur, Xayol, Xis-tuygular, Iroda.haqida tushuncha.
2. Temperament haqida tushuncha.
3. Qobiliyatlar haqida tushuncha.

Inson faoliyatining boshqa turlarida bo‘lgani kabi, musiqa san’atida diqqat insonning barcha sensor (hissiy), intellektual (aqliy), harakatga keltiruvchi jarayonlardagi faoliyat samaradorligining muhim va zarur shartidir.

Diqqat –ma’lum paytda faoliyatning bir narsaga qaratilishidir.

Asosan ikki tur: ixtiyorsiz va ixtiyoriy diqqat mavjud. Lekin yana bir o‘ziga xos turni ham ajratish mumkin – u ixtiyoriy diqqatdan keyin kelib, uzoq muddat davom etishi bilan xarakterlanadi. Bu ancha tig‘iz va samarali aqliy faoliyat bo‘lib, barcha turdagi mehnatga Yuqori samaradorlik bag‘ishlaydi.

Musiqqa san'atida musiqiy faoliyatning barcha turlari diqqat bilan bog'liqdir. Ayniqsa, ommaviy ijrochilikda diqqat juda muhim. Namoyishdan avval dirijyorning ko'tarilgan qo'llari, auftakt, yakkaxon va jo'rnavoz o'rtasidagi ishora va harakatlar – bularning hammasi musiqqa terminologiyasida diqqat deb ataladi.

Zamonaviy psixologiyada diqqat tarkibida uning sifat xususiyatlari o'rganiladi. Bunga diqqat barqarorligi, ko'chishi, taqsimlanishi va hajmi kiradi. SHuningdek, bu sanoqqa diqqat parokandaligini, buzilishini ham kiritish mumkin.

Diqqat – bu o'quv jarayonidagi eng muhim tarkibiy bo'laklardan biridir. Barcha buYuk musiqachilar favqulodda diqqat egasi bo'lgan. Masalan, Mosart ko'pchilik bo'lgan xonada hamda begona ovozlari eshitilib turganda ham xotirjamlik bilan musiqqa yoza olgan. Pol'shalik pianinochi va kompozitor I.Gofman maqsadga muvofiq yagona ish uslubi haqidagi savolga: diqqatni jamlash – omad alifbosidagi birinchi harf, deb javob bergan. Rus kompozitori va pianinochisi N.Metner bo'lsa: «Ish boshlashdan avval yaxshilab diqqatni jamlash hamda nima va qanday qilishni bilish zarur, shunda musiqachi kamroq toliqadi va charchaydi»,- degan edi.

I.Gofman shunday degan: «Ish to'la aqliy diqqat jamligida bajarilgandagina serunum bo'ladi». Biroq «shu narsani esda tutish kerakki, mashg'ulotlarda miqdoriy tomon faqat sifat tomoni bilan qo'shilgandagina ma'no kasb etadi».

E'tiborlilik, diqqatni jamlash qancha muddat ishlash kerak, degan savolga chek qo'yadi. I.Gofman har yarim soatdan so'ng tanaffus qilishni va hech qachon tanaffussiz bir yoki ikki soat ishlamaslikni tavsiya qilgan.

L.Barenboym tomonidan (V.I.Petrushinning «Muzo'kal'naya psixologiya». M. 1997, 121-122-betlar) musiqachilar uchun diqqatni takomillashtirish mashqlari taklif etilgan edi. S.Stanislavskiyning ta'kidlashicha, aktyor diqqati, agar u o'zining kundalik ishida iloji boricha e'tiborli va intizomli bo'lsa, o'z professional ishiga tushunib va mas'uliyat bilan yondoshsa, maxsus mashqlarsiz ham takomillashishi mumkin. SHuningdek, barcha musiqachilar diqqatning shakllanishida o'zini tashqaridan turib eshita olish qobiliyati g'oyat muhim hisoblanishini ta'kidlashgan. SHuning uchun ham musiqachining chalayotgan narsasini nazorat qila olishi, o'zini tashqaridan eshita olishi – musiqqa san'atining asoslaridan biridir.

SEZGI

Biz o'zimizni o'rab turgan olamni sezgi organlarimiz va his qilish orqali bilamiz va kerakli axborotni olamiz.

Sezgi – narsa va hodisalarni sezgi a'zolari orqali his qilishning oddiy psixik jarayonidir. Sezgi organlari bilan muvofiq tarzda sezgining ko'rish, eshitish, hid, ta'm, teri, mushaklarni harakatga keltiruvchi va organik sezgi turlari mavjud. Musiqqa san'atida eshitish, taktil (paypaslab), ya'ni qo'l tegizib his etish, harakat va ritmik sezgilar katta ahamiyatga ega. Xonandalar, damli (puflama) va torli musiqqa cholg'ulari sozandalari uchun ovozga o'ziga xos to'lalilik va ohang bo'yoqdorligini ta'minlovchi vibrasion sezgi ham katta ahamiyatga ega. Sezgi qonuniyatiga ularning sifati, tezligi, davomiyligi va fazoviy lokalizasiya kabi xususiyatlarini ham kiritish mumkin. Eshitish sezgisi asosida musiqachilarda ichki eshitish va musiqiy eshitish xususiyatlari rivojlanadi. Bizning

analizatorlarimiz moslashuvchanlik qobiliyatiga ega, ya'ni qo'zg'atuvchi ta'sirga ko'nika oladi. Uzoq muddat baland ovozda musiqani tinglagandan so'ng biz «piano» yoki «messo-forte» ovoz kuchidagi nozik o'zgarishlarni kam his etamiz. Uzoq vaqt sukunatda bo'lgach esa, biz hatto o'rta kuchdagi ovozni ham baland ovozdek qabul qilamiz. Masalan, SHopen kuyni hech qachon baland chalmagan. Lekin u piano, pianissimo, messo-forte bobida tengsiz ijrochiligi hisobiga ohangdorlikka erishgan.

IDROK

Idrok – narsalar yoki hodisalarning sezgi a'zolariga bevosita ta'siri orqali ongimizda etishidir.

Psixologiyada idrok predmetlilik, yaxlitlik, strukturalilik, barqarorlik, anglangan bo'lishi kabi o'ziga xos jihatlarga ajratiladi.

Sezgida predmetning alohida qismlari, idrokda predmetning barcha tarkibiy qismlari bir butunlikda his qilinadi. Masalan, musiqiy asarni eshitib, biz uning kuyi, ritmi, tembr, garmoniyasini alohida qabul qilmaymiz, aksincha, bu musiqani obrazli, umumlashgan holda yaxlitligicha anglab, idrok etamiz.

«Musika ensiklopediyasi»da musiqiy idrok musiqaning inson tuyg'ularida aynan muvofiq ravishda aks etishi va musiqiy materialni shaxsan idrok etish (persepsiya) hamda insonning musiqiy va hayotiy tajribalari (appersepsiya), bilimi, emosional kechinmalari va asar qiymatini birlashtirishga yo'naltirilgan murakkab faoliyat ekanligi ko'rsatilgan.

Qabul qilish jarayonida qaysi analizator ustunlik qilishiga qarab, idrokni tasniflab chiqish mumkin. Ko'rish, eshitish, sezish, kinestetik (fazoviy, vaqtga bog'liq), hid va ta'm bilish idroklari farqlanadi. Musika san'ati uchun hid va ta'm bilishdan boshqa hamma analizatorlar katta ahamiyatga ega. Eshitish idroki bo'lishi o'z-o'zidan shart.

Musika psixologiyasida ritm, tembr, lad, kuy, garmoniya, polifoniya, shakl, janr idroki masalalarini ko'rib chiqish muhimdir. Musiqiy idrokning to'laqonliligi musiqiy qobiliyatning

XOTIRA

Xotira – eslab qolish, to'plangan tajribaning saqlanishi va tiklanishidir. SHuningdek, xotiraning unutish xususiyatini ham nazarda tutish kerak. Bu jarayon to'qimalar va ularning xossalari biximik o'zgarishlari bilan birga amalga oshadi. DNK-genetik, avloddan-avlodga o'tuvchi xotira tashuvchisi, RNK esa ontogenik, individual va hayotiy xotira asosi ekanligi olimlar tomonidan aniqlangan.

Xotirani uch turga bo'lish mumkin: 1) faoliyat bilan bog'liq-harakat, emosional-obrazli va og'zaki-mantiqiy xotira, 2) xususiyatga ko'ra – ixtiyoriy va ixtiyorsiz, 3) vaqtga ko'ra – qisqa muddatli, uzoq muddatli va operativ xotira.

Xotira mashqi muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, musika san'atida ba'zan turli hamda katta hajmdagi musiqiy asarlarini eslab qolishga to'g'ri keladi.

Yaxshi musiqiy xotira – bu musiqiy asarning tezda va uzoq muddatga yodda saqlanib qolishidir.

Mosart, List, Anton Rubinshteyn, Raxmaninov, Toskaninilarning musiqiy xotirasi kuchli bo'lgan. Ular asosiy musiqiy adabiyotlarni yod bilgan. O'zbek musiqasi namoyandalaridan YUnus Rajabiy «O'zbek xalq musiqasi», «SHashmaqom» kabi ko'p jildlik to'plamlarini xotirasiga tayanib yaratgan. Hofizlar san'ati ham bunga misol bo'la oladi. «Hofiz» so'zi «xotirali» deb tarjima qilinadi.

Ma'lumki, musiqiy ijrochilikda yoddan chalish musiqachining ijrochilik imkoniyatlarini kengaytiradi. R.SHuman nota bo'yicha har qanday erkin ijro etilgan akkord yoddan ijro etilganining yarmicha ham jaranglamaydi, deb hisoblagan.

TAFAKKUR

Tafakkur – kishi ongida borliqning uning tahlili va sintezi bilan aks etish jarayonidir. Tafakkur hissiy bilish (his etish, idrok etish) vositasida va uning chegaralaridan chiqqan holda amaliy faoliyat asosida Yuzaga keladi. Tafakkur aniq bilimlar, dalillarga suyanadi, tahlil qiladi, qiyoslaydi, umumlashtiradi, xulosalar chiqaradi.

Tafakkur muammolarini ilmiy, falsafiy o'rganish bilan bilish nazariyasi – gnoseologiya shug'ullanadi. Tafakkurni ikki fan mantiq va psixologiya tadqiq etadi.

Mantiqda tafakkurning mantiqiy shakllari o'rganiladi – tushunchalar, fikrlar, xulosa chiqarishlar.

Umumiy psixologiyada tafakkurning quyidagi turlari tavsiflanadi: ko'rgazmali-harakatli, ko'rgazmali-obrazli va abstrakt, mavhum (umumiy, nazariy). Mustaqillik, o'ziga xoslik, kenglik, ixchamlik, tezlik kabilar tafakkurning individual o'ziga xos jihatlaridir.

Musiqiy tafakkur musiqiy his, musiqiy idrok asosida paydo bo'ladi va ovozli, musiqiy, badiiy obrazlarga tayanadi.

XAYOL, TASAVVUR

Xayol, tasavvur yoki fantaziya – yangilik yaratuvchi kishining ruhiy, ijodiy faoliyati natijasidir.

Xayol, tasavvur, fantaziya qobiliyati inson miya faoliyatidagi oliy fikrlash jarayonlarining eng ajoyibidir. Tasavvurli obraz yaratish, Yuzaga keladigan masalalarni hal etish, hatto kerakli axborot va bilim to'liqligi bo'lmasa ham, kelajakni ko'ra olish imkonini beradi. Masalaning bunday hal etilishidagi kamchilik shundaki, tasavvurlar doim ham etarlicha aniq bo'lavermaydi.

Umumiy psixologiyada tasavvurning quyidagi: faol va sust ko'rinishlari ajratib ko'rsatiladi.

Sust tasavvurlar: atayin – xayol, orzu va bexos – tush, gallYusinasiya.

Faol tasavvurlar: yaratuvchanlik – tasvirga mos obraz yaratish va ijodkorlik – mustaqil holda yangi obraz yaratish.

Musiqas san'atida xayol, tasavvur, fantaziya favqulodda muhim ahamiyatga ega. Musiqiy ifoda vositasi faol tasavvur va uning yaratuvchilik va ijodkorlik xususiyatlari tufayli ongimizda badiiy obrazlar yaratilishiga yordam beradi.

Tasavvurning faolligi, uning ijodkorlik xususiyati kompozitor, ijrochi faoliyatida, ularning yangi musiqiy badiiy obrazlar yaratishida etakchi rol' o'ynaydi. Xayol,

tasavvur, fantaziya musiqa san'atiga shu qadar yaqinki, hatto aynan «fantaziya», «xayollar», «orzular» deb atalgan ko'pgina musiqiy asarlar mavjud.

IRODA

Psixologiyada iroda deganda qo'yilgan maqsadga etish uchun qiyinchiliklarni engib o'tishga qaratilgan faoliyat tushuniladi.

Xotira muammosi bilan bir qatorda iroda fenomeni ham keng jamoatchilikda katta qiziqish uyg'otadi. Bu tushunarli, negaki hayotdagi ko'plab muvaffaqiyatlarimiz oxir-oqibatda iroda va matonat tufayli turli qiyinchiliklar, o'z o'zliklarimiz va tabiiy kamchiliklarimizni engish natijasidir. Vol'ter aytadi: «Eng katta g'alaba – o'zimizning ustimizdan qilgan g'alabamizdir».

Jamiyat rivojiga katta hissa qo'shgan fan va san'at namoyandalarining ko'pchiligi, qoidaga ko'ra, mustahkam va bukilmaz irodaga ega bo'lganlar. Bu borada Bal'zakning so'zlarini keltirishimiz mumkin: «Katta irodasiz katta iste'dodlar mavjud bo'lmaydi... Iroda iste'dodga nisbatan ancha ko'proq mag'rurlik uchun asos bo'la oladi va bo'lishi kerak. Agar iste'dod – rivojlangan tabiiy layoqat bo'lsa, mustahkam iroda – bu har daqiqada tiyib turiladigan va bartaraf etiladigan hissiyotlar, mayllar, injiqlik va qiyinchiliklar, turli murakkabliklarni engishdir»¹².

Iroda orqali inson o'zining hozircha mavjud bo'lmagan, lekin iroda harakatlari natijasida ro'y berishi kerak bo'lgan kelajagini ta'minlaydi. «Men bugun musiqa cholg'usida olti soat dars qilmasligim mumkin va ertaga ham mashg'ulotlarimni qoldira olishim mumkin, lekin agar haqiqiy musiqachi bo'lishini istasam, unda men charchoqqa, kasallik va boshqa chalg'ituvchi omillarga qaramasdan qunt bilan shug'ullanaman», deydi irodali kishi.

Qaror qabul qilish va ijro etish iroda jarayonining muhim tarkibiy qismlaridir.

Iroda sifatleri, uning favqulodda namoyon bo'lishining individual xususiyatlariga iroda kuchi yoki iroda sustligini kiritish mumkin.

TEMPERAMENT

Musiqa san'ati faqat o'ziga xos bo'lgan ko'rinish va shakllarda, shuningdek, musiqiy-badiiy janrlarda, obrazlarda inson fikri, tuyg'ulari, maqsadlari, emosiyalari va temperamentini aks ettiradi. Bunday tafovutlar musiqiy faoliyatning janri, shakli, ko'rinishlari, musiqiy asar mazmuniga bog'liq bo'ladi.

Inson ruhiyatidagi dinamik ko'rinishlarning individual xususiyatlarini biz temperament deb ataymiz.

Ruhiy jarayonlarning o'tish tezligi inson temperamentida namoyon bo'ladi. Temperamentlar xilma-xilligini bu jarayonlarning o'tish sifati tarzida tavsiflash mumkin. Gippokrat (eramizdan avvalgi V asr) kishi organizmining holati undagi suyuqliklarning (qon, zardob, safro) o'zaro mutanosibligiga bog'liq deb hisoblagan. Qismlarning tegishli tarzidagi mutanosibligi lotin tilida temperamentum deb Yuritilgan.

Turli temperamentlarning nomlari shundan kelib chiqqan.

Sangvinik («sanvis» – qon) – sezilarli psixik faollikka ega odam. Fiziologiyada nerv faoliyatining kuchli vazmin tezkor turiga to'g'ri keladi.

Flegmatik («flegma» – zardob) – xotirjam odam. Fiziologiyada nerv faoliyatining kuchli vazmin sust turiga to‘g‘ri keladi.

Xolerik («xole» – safro) – juda serg‘ayrat odam. Fiziologiyada nerv faoliyatining kuchli novazmin turiga to‘g‘ri keladi.

Melanxolik («melayna xole» – qora safro) – psixologik faolligi past odam. Fiziologiyada nerv faoliyatining kuchsiz turiga to‘g‘ri keladi.

Antik davr fanining temperamentning organik asoslari haqidagi ma‘lumotlari faqat qiziqish uyg‘otadi, xolos. Lekin temperamentning tipologik tuzilishi to‘g‘ri tasniflangan va hozirgi vaqtgacha amal qiladi.

Musiqqa san‘atida turli temp, dinamika, xarakterning birlashuvi asarni ijro etish jarayonida unga rangdorlik va uyg‘unlik baxsh etib turadi. Musiqada asarni temperament bilan ijro etish juda muhim, bu tinglovchi idrokini faollashtiradi. Asar xususiyati ko‘p holda kompozitor va ijrochi temperamentiga, ularning ruhiy holatiga bog‘liq. O‘quvchilarning psixologik o‘ziga xosligini, temperamentini bilish pedagogga o‘quv jarayonini to‘g‘ri tashkil etish, zarur musiqiy o‘quv repertuarni to‘g‘ri tanlash imkonini beradi.

Jamoaviy ijro (orkestr, xor, ansamblda) uchun o‘quvchilarni tanlashda temperamentlarning bir-biriga mos kelishi, xilma-xilligiga e‘tibor berish katta ahamiyatga ega.

QOBILIYAT

Qobiliyat – ma‘lum bir turdagi faoliyatni muvaffaqiyatli amalga oshirishning sub‘ektiv sharti bo‘lib hisoblanuvchi shaxsiyatning individual xususiyatidir. Qobiliyat – bilim, malaka va ko‘nikmalar emas, balki ularga erishish dinamikasidir. Qobiliyat faoliyat usullari va yo‘llarini egallash tezligi, chuqurligi va puxtaligida aniqlanadi.

Qobiliyat – faoliyat jarayonida namoyon bo‘luvchi imkoniyatdir. Masalan, agar inson musiqiy faoliyat uchun zarur ko‘nikmalarni egallamagan bo‘lsa, uning musiqiy qobiliyati haqida gapirish mumkin emas. Amaliyotdan misol keltiramiz: o‘qituvchi bir sinfning ikki o‘quvchisiga bir asarni topshiradi. Bir o‘quvchi bir haftadayoq bu asarni tez va bexato idrok etadi, boshqasi esa bir oydan so‘ng ham ijroda xatoga yo‘l qo‘yadi. Bunday hollarda har qanday pedagog Yutuqlardagi farqni qobiliyatlardagi tafovut hisobiga kiritadi. Demak, qobiliyat deganda insonning lozim bo‘lgan bilim, ko‘nikmalarni egallashida va ularni amaliyotda samarali qo‘llashida yordam beruvchi psixologik xususiyatlar tushuniladi.

YUqorida keltirilgan nazariy holat va amaliy misollarga qaramay qobiliyat va uning rivojlanish muammosi psixologiya va pedagogikaning eng murakkab masalalaridan biri hisoblanadi. Qobiliyat sezgi analizatorlari, kuch, harakat hamda asabiy, jismoniy va aqliy jarayonlar muvofiqlashishi kabi nerv sistemasi xususiyatlariga bog‘liq bo‘lgan tabiiy iqtidor, iste‘dod, shuningdek, tashqi ijtimoiy muhit ta‘siri ostida rivojlanadi. Musiqiy ta‘limni boshlash, musiqiy qobiliyatni rivojlantirish haqida G.G.Neygauz shunday degan: «Qaysidir musiqqa cholg‘usida chalishni o‘rganishdan avval – u bola bo‘ladimi, katta yoshli odam bo‘ladimi – qandaydir musiqani allaqachon egallagan bo‘lishi kerak. Boshqacha qilib aytganda, musiqani ongida saqlashi, ko‘ngliga jo qilishi va idroki bilan

eshitishi lozim. Talant va buYuklikning siri shundaki, kishi ongida musiqa u birinchi bor barmoqlarini klavishaga tegizishi yoki torni chertishidan ancha avval mavjud bo‘ladi»¹⁷. Qobiliyatning eng Yuqori darajasi «talant» deb ataladi. Talant – insonga qaysidir murakkab faoliyatni muvaffaqiyatli, mustaqil va o‘ziga xos tarzda amalga oshirish imkonini beruvchi qobiliyat, tabiiy iqtidor hamohangligidir. Talant haqida xalqning o‘zida «Xudo bergan» degan gap bor. O‘z navbatida, tabiiy iqtidor, qobiliyat, talant hayotiy, kasbiy tajriba va zo‘r mehnat bilan uyg‘unlashsa mahorat shakllanadi. Agar qobiliyatning Yuqori darajada namoyon bo‘lishi «talant» deb atalsa, talantning Yuqori darajada namoyon bo‘lishi buYuklikdir. BuYuklik – bu inson ijodiy kuchining Yuksak darajada namoyon bo‘lishi. Nemis faylasufi SHopengauer bu haqda shunday deydi: «²ech kim tekkiza olmagan mo‘ljalga tekkizgan mergan – talantdir, hech kim ko‘rmagan mo‘ljalga tekkizgan mergan – buYukdir».

Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar hamda axborot manbaalari

Asosiy adabiyotlar

1. Qodirov P.F. Musiqa psixologiyasi: O'quv qo'llanma. - Toshkent: Musiqa, 2005.-80b.
2. Qodirov P.F Musiqiy pedagogikasi. O'quv qo'llanma - Toshkent: UzDK. 2009.
3. Кадаров Р.Г. Музыкальная педагогика. - Тошкент: УзДК 2011.

Qo'shimcha adabiyotlar

4. Davletshin M.G. va b. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya: O'quv qo'llanma. - Toshkent: Nizomiy nom. TDPU, 2004. -130 b.
5. Petrovskiy A.V. taxriri ostida. Yosh va pedagogik psixologiya: Darslik. Toshkent: O'qituvchi, 1989. -288 b.
6. Qodirov P.F. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya: Ma'ruzalar matni. - Toshkent: Musiqa, 2005. -41 b.
7. Petrovskiy A.V. Umumiy psixologiya: Darslik. - Toshkent: O'qituvchi, 1992.-512 b.
8. Foziev 3.F. Umumiy psixologiya I-II- kitob: Darslik. - Toshkent: M.Ulugbek nom. UMU, 2002. -238, 240 b.
9. Foziev 3.F. Psixologiya (yosh davrlari psixologiyasi) o'quv qo'llanma. - Toshkent: O'qituvchi, -1994. -224 b.

Internet saytlari

1. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasi davlat portali.
2. www.lex.uz - O'zbekiston" Respublikasi Qonun hujjatlati ma'lumotlari milliy bazasi.
3. <http://www.youtube.com>
4. [http:// b2c. uz/catalog/v outh/u//musiq a](http://b2c.uz/catalog/v_outh/u//musiq_a)
5. [www musika uz](http://www.musika.uz)

SEMINAR MASHG'ULOTLARI

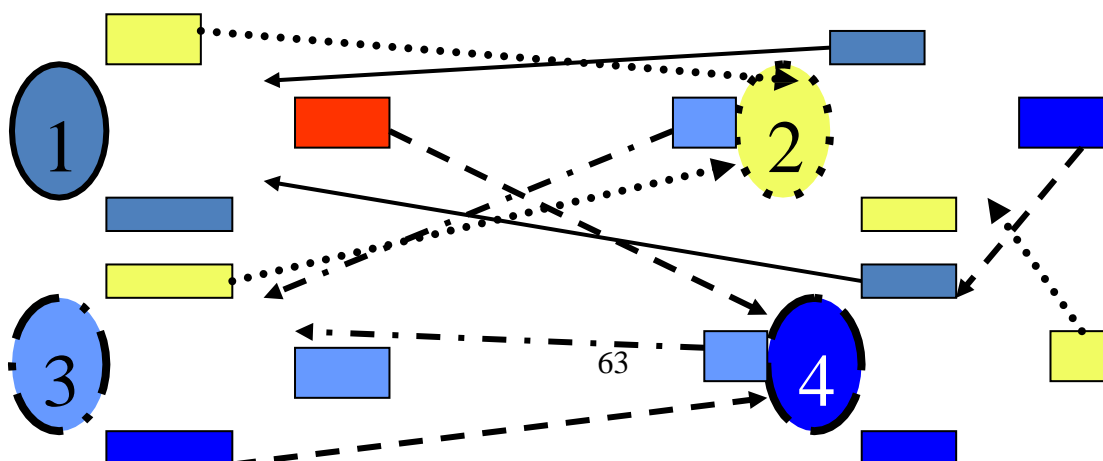
1-Mavzu: Musiqa pedagogikasi muammolari..

Mavzuga oid nazorat savollari yozma javob yozishga:

1. Musiqa, pedagogika, fan sifatida.
2. Pedagogika fani haqida tushuncha.
3. Musiqa pedagogikasi umumiy pedagogika fanining tarmog'i sifatida.
4. Musiqa pedagogikasi muammolari.
5. Umumiy va maxsus musiqiy ta'lim.
6. Musiqa pedagogikasi bo'limlari va tarmoqlari.
7. Musiqa pedagogikasi maqsadi va vazifalari.
8. *Mavzuni konspektlashtirish, internet ma'lumotlaridan foydalangan xoldataqdimot tayyorlash,*

9. "BUMERANG" metodini o'tkazish

10. *(Raqamli kartochkalar orqali kichik guruhlarini shakllantirish)*

2-Mavzu: Musiqa pedagogikasining predmeti.

Mavzuga oid nazorat savollari yozma javob yozishga:

1. Musiqa pedagogikasi haqida tushuncha va qoidasi.
2. Musiqa pedagogikasining metodologik asoslari.
3. Musiqa pedagogikasi tarixidan O‘zbek musiqa pedagogik madaniyati va uning boy an‘analari.
4. Musiqa san‘atini rivojlantirishda pedagogikaning o‘rni.
5. *Mavzuni konspektlashtirish, internet ma’lumotlaridan foydalangan xoldataqdimot tayyorlash*
6. **1 guruh uchun topshiriq**
7. “Tarbiyalash samaradorligini oshirishda an‘ana va urf – odatlarning roli qanday?” savolini FSMU texnologiyasi yordamida tahlil qiling:

Savol	Tarbiyalash samaradorligini oshirishda an‘ana va urf – odatlarning roli qanday?
(F) Fikringizni bayon eting	
(S) Fikringiz bayoniga sabab ko‘rsating	
(M) Ko‘rsatgan sababingizni isbotlovchi dalil keltiring	
(U)Fikringizni umumlashtiring	

8.

9. 2 guruh uchun topshiriq

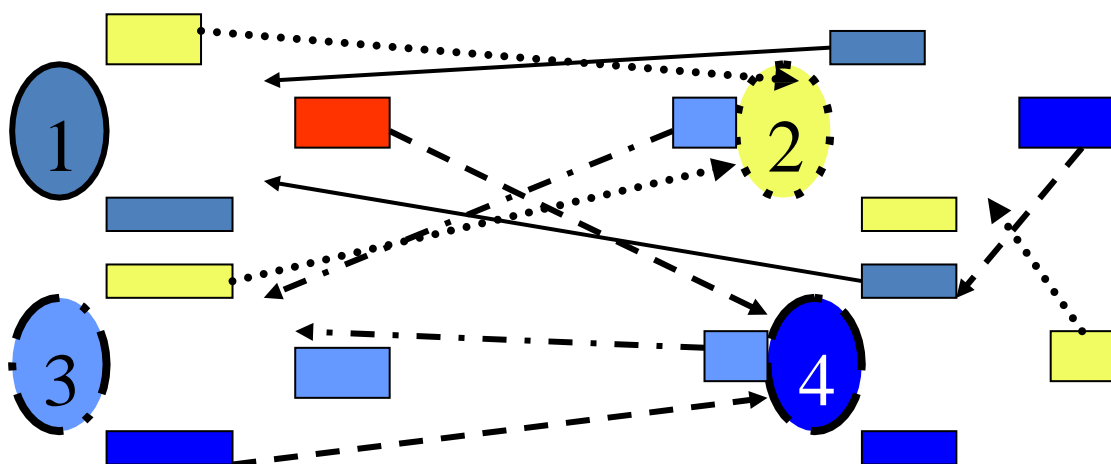
10. “Tarbiya jarayonining texnologiyasi va asosiy vazifalariga” klaster tuzing

3-Mavzu: Shaxsni musiqiy rivojlantirish, tarbiyalash va shakllantirish
Mavzuga oid nazorat savollari yozma javob yozishga:

1. Insonni musiqiy rivojlanishining fiziologik asoslari.
2. Musiqiy fazilatlar va qobiliyatning shakllantirishda irsiyat, muxitning ta'siri va tarbiyaning o'imi.
3. Yoshi bo'yicha tavsiflari.
4. Musiqiy kobilyatni rivojlantirish.
5. Musiqiy tarbiyaning xalq an'analari.
6. Ustoz-shogird maktablari.
7. Musiqa tarbiyasida insonni kasbiy va shaxs fazilatlarini rivojlantirish.
8. *Mavzuni konspektlashtirish, internet ma'lumotlaridan foydalangan xolda taqdimot tayyorlash,*

9. "BUMERANG" metodini o'tkazish

10.(Raqamli kartochkalar orqali kichik guruhlarini shakllantirish)

11.

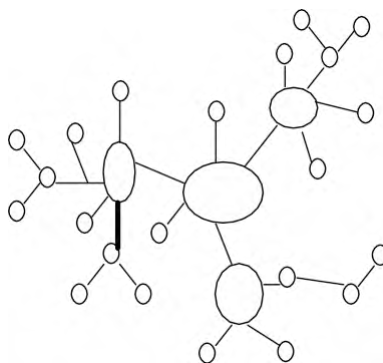
4 -mavzu. Musiqiy-pedagogik jarayon.

Mavzuga oid nazorat savollari yozma javob yozishga:

1. Musiqiy-pedagogik jarayon haqida tushuncha.
2. Musiqiy pedagogik jarayon musiqa pedagogikasi fanining asosiy o'rganiladigan predmeti. Pedagog bilan tarbiyalanuvchining o'zaro faolligi.
3. Musiqiy-pedagogik jarayoning asosiy tarkibiy qismlari, shakllari, bosqichlari, usullari.
4. Yakka va guruh sinf va sinfdan tashqari, konsert, musiqani tinglash, mustaqil ish va boshqa musiqiy mashg'ulotlari.
5. Musiqiy-pedagog jarayoni ta'limining izchilligi tizimida, musiqa san'ati va madaniyati rivojlanishida va kadrlar masalalari va ularning ijodiy salohiyati.
6. *Mavzuni konspektlashtirish, internet ma'lumotlaridan foydalangan xolda taqdimot tayyorlash,*

КЛАСТЕР

- Кластер –боғлам.
- Билимларни фаоллаштиришга йўналтиради, фикрловчи жараёнга мавзу
- бўйича янги ассоциатив тасаввурни эркин
- ва очиқ жалб қилишга ёрдам беради.
- Уқув машғулотининг ҳамма босқичларида
- қўлланилади.

Test savollari mavzu yuzasidan

“Mijoz va bolalar intizomining buzulishi” asar muallifi kim?

- a) Chess va Tomas
- b) Vigotskiy va Vlasova
- c) Shtern va Morbe
- d) Sechenov va Pavlov

Javhar Zamindarga tegishli bo`lgan so`zlar qaysi bandda to`g`ri ko`rsatilgan?

- a) Ota-ona behad bo`ladi xursand, Farzand bo`lolsa munosib farzand.
- b) Namozni bamdoddan keyin volidangni Ziyorat qil va hizmatida bo`l.
- c) Kishining bor ersa ota-onasi G`animatdur unga alarning rizosi Xudoning qoshida qabul ekandur Ota onaning baloga duosi.
- d) Al-hosil, tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir.

5-mavzu. Musiqiy ta'lim berish va o'qitish nazariyasi

Mavzuga oid nazorat savollari yozma javob yozishga:

1. Musiqaviy didaktikaning predmeti va vazifalari.
2. Musiqa ta'limining mazmuni. Musiqiy didaktika haqida tushuncha.
3. Uning predmeti va vazifalari. Tarixda umumiy didaktikaning rivojlanishi.
4. (Kaykovus «Qobusnoma» (XI asr), YA.Komenskiy «Buyuk didaktika» (1632 yil)).
5. Musiqaviy didaktikaning asosiy kategoriyalari.
6. Musiqa ta'limining mazmuni, jarayoni, prinsiplari, metodlari, shakllari.
7. Musiqiy bilimlar, malaka va ko'nikmalar, musiqa asarlari va adabiyotlari.
8. *Mavzuni konspektlashtirish, internet ma'lumotlaridan foydalangan xolda taqdimot tayyorlash,*

Test savollari mavzu yuzasidan

Qiyinlik darajasi – 2 Rushtiyga tegishli bo`lgan so`zlar qaysi bandda to`g`ri ko`rsatilgan?

- a) Namozni bimdoddan keyin volidangni Ziyorat qil va hizmatida bo`l
- b) Ota-ona behad bo`ladi xursand, Farzand bo`lolsa munosib farzand.
- c) Kishining bor ersa ota-onasi G`animatdur unga alarning rizosi Xudoning qoshida qabul ekandur Ota onaning baloga duosi
- d) Al-hosil, tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir.

Munavvar Qoriga tegishli bo`lgan so`zlar qaysi bandda to`g`ri ko`rsatilgan?

- a) Kishining bor ersa ota-onasi, G`animatdur unga alarning rizosi, Xudoning qoshida qabul ekandur, Ota onaning baloga duosi
- b) Namozni bimdoddan keyin volidangni Ziyorat qil va hizmatida bo`l
- c) Ota-ona behad bo`ladi xursand, Farzand bo`lolsa munosib farzand.
- d) Al-hosil, tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir.

A.Avloniyga tegishli bo`lgan so`zlar qaysi bandda to`g`ri ko`rsatilgan?

- a) Al-hosil, tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir.
- b) Kishining bor ersa ota-onasi, G`animatdur unga alarning rizosi, Xudoning qoshida qabul ekandur, Ota onaning baloga duosi
- c) Namozni bimdoddan keyin volidangni Ziyorat qil va hizmatida bo`l
- d) Ota-ona behad bo`ladi xursand, Farzand bo`lolsa munosib farzand.

“Oila a`zolari” darslik muallifi kim?

- a) Munavvar Qori
- b) A.Avloniy
- c) M.Behbudiy
- d) A.Qodiriy

A.Fitrat oilaning ijtimoiy vazifalari deb, kabi qismlarga bo`ladi.

- a) Avlod tarbiyasi, Fikriy tarbiya, Axloqiy tarbiya
- b) Avlod tarbiyasi, Fikriy tarbiya, Jismoniy tarbiya
- c) Avlod tarbiyasi, Fikriy tarbiya, Mehnat tarbiyasi
- d) Avlod tarbiyasi, Fikriy tarbiya, Jinsiy tarbiya

Qiyinlik darajasi – 2 A.Fitrat 1916-yilda ... nomli falsafiy asar yozgan.

- a) Oila pedagogikasi
- b) Oila psixologiyasi
- c) Oilaviy munosabat
- d) Avlod tarbiyasi, Fikriy tarbiya, Jinsiy tarbiya

“ulamo va sulaho va mutaffakirlarga mushfiq va mehribon” Muhammad Tarag`aydan olgan saboqlarini bir umr unutmadi. Ushbu so`zlar kimning qalamiga mansub.

- a) Sh.Yazdiy
- b) Z.Bobur
- c) A.Temur
- d) M.Tarag`ay

6-mavzu. Musiqa o`qitish jarayoni.Musiqa o'qitish prinsiplari va metodlari

Mavzuga oid nazorat savollari yozma javob yozishga:

1. Musiqa o'qitish jarayoni yaxlit musiqa-pedagogik jarayonining tarkibiy qismi sifatida.
2. Musiqa o`qitish jarayonining tuzilishi, uning tarkibiy qismlarga ta`rif berish, maqsad va vazifalari.
3. Musiqiy ta`lim har-xil turlarining o`ziga xos tomonlari.
4. Mashhur musiqa maktablar, buyuk pedagog, novator o`qituvchilarning o`qitish uslublari.
5. Musiqa o'qitish jarayoni ijodiy xususiyatining nozikligi musiqa san`atining go`zalligi musiqaning kun sayin olib boradigan jiddiy mehnat bilan birlikdadir.
6. Musiqa o`qitish prinsiplari musiqiy-pedagogik jarayonining asosi va sifati.

7. Umumiy pedagogik va musiqa o'qitish prinsiplarining birligi va izchilligi.
8. Musiqa o'qitish prinsiplari. Musiqa o'qitish metodlari haqida tushuncha.
9. Musiqa faoliyatining xar xil turlarida (bastalash, ijro etish, tinglash, musiqashunoslik, ta'lim, ma'rifchilik, musiqa san'atini texnikaviy jixatdan ta'minlashni) o'qitishning og'zaki, ko'rgazmali va amaliy metodlari.
10. Musiqa o'qitish metodlarining tasnifi, guruhlari va o'ziga xos xususiyatlari.

11. Mavzuni konspektlashtirish, internet ma'lumotlaridan foydalangan xolda taqdimot tayyorlash,

7-Mavzu: Musiqa o'qitish shakllari, Musiqa tarbiyasi prinsiplari va metodlari.

Mavzuga oid nazorat savollari yozma javob yozishga:

1. Musiqa o'qitish shakllari rivojlanishi tarixidan.
2. Umumiy va maxsus musiqiy ta'limni tashkil etish.
3. Dars-musiqani o'qitish asosiy shakli va uning talablari.
4. Musiqa o'qitishning yakka tartbida va guruh bo'lib o'qitish shakllari.
5. Konsertlarga tayyorgarlik.
6. Musiqa san'ati soxalari va turlari bo'yicha o'qitish shakllari.
7. Musiqiy tarbiya nazariyasi Musiqiy tarbiya jarayoning mohiyati va qonuniyatlari.
8. Musiqiy tarbiyaning jamiyatda tutgan o'mi va psixo-fiziologik asoslari.
9. Musiqa tarbiyasining maqsadi, vazifalari, shakllari, metodlari, vositalari.
10. Musiqa tarbiyaning yosh xususiyatlariga tavsif berish.
11. Musiqa- tarbiyaviy jarayonining tuzilishi.M
12. usiqa san'atini rivojlanish qonuniyatlari va tarbiya prinsiplari.
13. Musiqa tarbiyasi prinsiplari.
14. Musiqa madaniyati, davr, janr, obraz, ijrochilik va tinglash madaniyati.
15. Musiqachida shaxsiy fazilatlarini tarbiyalash.
16. Musiqa tarbiyasi metodlari haqida tushuncha ulaming maqsadi va vazifalari.
17. Umumiy tarbiya metodlari bilan bog'langanligi va o'ziga xos (musiqa san'ati turlari va janrlari bo'yicha) xususiyatlari.
18. **«Birgalikda o'qiyimiz» texnikasi**
19. **Birgalikda o'qish:** o'quv guruhi kichik guruhlarga bo'linadi. Har bir kichik guruh o'rganilayotgan mavzuning ma'lum bir sohasida ekspert bo'ladi va boshqalarni o'rgatadi.
20. Har bir guruhning maqsadi boshqa barcha guruhlar ishtirokchilari mavzu

- savollarini to'la hajmda egallab olishdan iborat.
21. «Birgalikda o'qiyamiz» texnikasidan foydalangan holda guruhlarda ishni tashkil etish jarayonining tuzilishi
 22. 1. Bilim darajasiga qarab 3-5 kishidan iborat bo'lgan har xil turdagi guruhlar tuziladi.
 23. 2. Har bir guruhga bitta topshiriq beriladi –umumiy mavzuning bir qismi, uning ustida butun o'quv guruhi ish olib boradi hamda tayanchlar – ekspert varaqlari – taqdim etiladi.
 24. 3. Har bir guruh ichida umumiy topshiriq taqsimlanadi.
 25. 4. Hamma yakka tartibdagi topshiriqni bajaradi.
 26. 5. Barcha guruh a'zolarining mini-ma'ruzalari tinglanadi. Umumiy natija (butun ekspert varag'i bo'yicha savollar javobi)ni shakllantiradi va uni taqdimotga tayyorlashadi.
 7. Spiker yoki guruh barcha a'zolari birgalikda bajargan ish natijalarini taqdimot etish

8-Mavzu: Musiqa vositalari bilan axloqiy, ma'naviy, mehnat, jismoniy tarbiyalash, estetik, badiiy, musiqiy tarbiyalash.

Mavzuga oid nazorat savollari yozma javob yozishga:

1. Musiqa olamining boyligi. Musiqachining dunyoqarashi.
2. Musiqiy tarbiyaning ma'naviy, axloqiy, mehnat va yaratuvchilikka munosabatini shakllantirishga yunaltirilganligi.
3. Muomala madaniyati, intizomlik, fukarolik, oilaviy, mehnat vazifalari, ma'naviy va moddiy boyliklarni ishlab chiqarish.
4. Musiqa san'atining turli soxalaridagi mehnatining insoniyat farovonligiga qaratilganligi.
5. Vokal va cholg'ularda ijro etish fiziologiyasi. Jismoniy tarbiyaning umumiy vositalari.

6. Musiqiy mashg'ulotlar, mashqlar, kun tartibi, rejim va gigienasi.
7. Estetik, badiiy, musiqiy tarbiyalash haqida tushuncha va qoidalar
8. Musiqiy, badiiy, estetik tarbiyalash bo'yicha ilmiy, metodik va badiiy adabiyotlar.
9. *Mavzuni konspektlashtirish, internet ma'lumotlaridan foydalangan xolda taqdimot tayyorlash,*

**9-Mavzu: Musiqiy tarbiya va ta'lim tizimida boshqarish va tashkil etish,
Musiqachining pedagogik faoliyati va vazifalari.**

Mavzuga oid nazorat savollari yozma javob yozishga:

1. Musiqiy tarbiya va talimni boshqarish hamda tashkil etishning umumiy asoslari.
2. Davlat, o'quv, meyyoriy xujjatlar, xalqaro tashkilotlar.
3. Umumiy maktab va maktabdan tashqari muassasalarda musiqiy tarbiyani tashkil etish.
4. Musiqachi-pedagog- ma'rifatchi: Uning musiqiy ta'limni tashkil etish va rivojlantirishdagi roli
5. O'zbekiston respublikasida musiqiy tarbiya va ta'limining hozirgi ahvoli hamda uning rivojlanish istiqboli.
6. Oliy ta'limning ikki bosqichli kasbiylatuvchi (bakalavr, magistr).

7. Musiqiy tarbiya va ta'limining istiqbollari.
8. *Mavzuni konspektlashtirish, internet ma'lumotlaridan foydalangan xolda taqdimot tayyorlash,*

10-Mavzu: Musiqa psixologiyasining umumiy asoslari, Musiqachini shaxsiy fazilatlari va faoliyati.

Mavzuga oid nazorat savollari yozma javob yozishga:

1. Musiqa psixologiyasining umumiy asoslari.
2. Umumiy psixologik tushunchalar va atamalar.
3. Musiqachi shaxs sifatida.
4. Musiqachini shaxsiy fazilatlari.
5. Musiqachining faoliyati.
6. Cholg'u ijrochiligi texnikasi.
7. Ijod va umumiy qoidalari.
8. Badiiy ijodiyot. Musiqa ijodi.
9. Musiqachining ish tartibi va gigienasi.
10. *Mavzuni konspektlashtirish, internet ma'lumotlaridan foydalangan xolda taqdimot tayyorlash,*

11-Mavzu: Musiqa san'atida bilish jarayonlari, musiqa san'atida shaxsiy psixologik farqlar.

Mavzuga oid nazorat savollari yozma javob yozishga:

1. Diqqat haqida tushuncha bering.
 2. Sezgilar haqida umumiy tushuncha bering.
 3. Idrok haqidagi tushunchalar bering.
 4. Xotira haqida tushuncha. Musiqiy xotira. Buyuk kompozitor va ijrochilarni kuchli xotirasi, noyob eslash qobiliyatlari. Musiqiy xotirani turlari: xarakterli, emotsionallik, kurish, eshitish asosida va mantiqli. I. Gofman formulasi asosida musiqa asami eslab kolish.
 5. Tafakkur haqida tushuncha. Musiqiy tafakkur.
 6. Xayol, fantaziya haqidagi tushuncha. Musiqa san'atida xayol.
 7. Iroda haqida tushuncha. Katta iste'dodni, talantni asosi - kuchli iroda.
 8. Temperament haqida tushuncha.
 9. Qobiliyatlar haqida tushuncha. Qobiliyatlar musiqa san'ati va ta'limida.
- 10. topshiriq. B|B|B chizmasi**
11. **B|B|B chizmasi** – Bilaman/ Bilishni hohlayman/ Bilib oldim. Bunda talabalar jadvalni tuzish qoidasi bilan tanishadilar. Alohida kichik guruhlarda jadvalni rasmiylashtiradilar.
12. “O'tkan kunlar” asari haqida nimalarni bilasiz” va “Nimani bilishni xohlaysiz” degan savollarga javob beradilar (oldindagi ish uchun yo'naltiruvchi asos yaratiladi). Jadvalning 1 va 2-bo'limlarini to'ldiradilar. Mazkur grafik organayzer mavzu, matn, bo'lim bo'yicha izlanuvchilikni olib borish imkonini beradi.

Talabalarda tizimli fikrlash, tuzilmaga keltirish, tahlil qilish ko`nikmalarini rivojlantiradi.

Bilaman	Bilishni xohlayman	Bilib oldim

Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar hamda axborot manbaalari

Asosiy adabiyotlar

10. Qodirov P.F. Musiqa psixologiyasi: O'quv qo'llanma. - Toshkent: Musiqa, 2005.-80b.
11. Qodirov P.F Musiqiy pedagogikasi. O'quv qo'llanma - Toshkent: UzDK. 2009.
- 12.Кадаров Р.Г. Музыкальная педагогика. - Тошкент: УзДК 2011.

Qo'shimcha adabiyotlar

13. Davletshin M.G. va b. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya: O'quv qo'llanma. - Toshkent: Nizomiy nom. TDPU, 2004. -130 b.
14. Petrovskiy A.V. taxriri ostida. Yosh va pedagogik psixologiya: Darslik. Toshkent: O'qituvchi, 1989. -288 b.
15. Qodirov P.F. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya: Ma'ruzalar matni. - Toshkent: Musiqa, 2005. -41 b.
16. Petrovskiy A.V. Umumiy psixologiya: Darslik. - Toshkent: O'qituvchi, 1992.-512 b.
17. Foziev 3.F. Umumiy psixologiya I-II- kitob: Darslik. - Toshkent: M.Ulugbek nom. UMU, 2002. -238, 240 b.
18. Foziev 3.F. Psixologiya (yosh davrlari psixologiyasi) o'quv qo'llanma. - Toshkent: O'qituvchi, -1994. -224 b.

Internet saytlari

6. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasi davlat portali.
7. www.lex.uz - O'zbekiston" Respublikasi Qonun hujjatlati ma'lumotlari milliy bazasi.
8. <http://www.youtube.com>
9. [http:// b2c. uz/catalog/v_outh/u//musiq a](http://b2c.uz/catalog/v_outh/u//musiq_a)
10. [www musika uz](http://www.musika.uz)

Mustaqil ta'lim mashg'ulotlari

Auditoriyada olingan bilim va ko'nikmalarni mustahkamlash, o'tilgan mavzu bo'yicha mustaqil tayyorgarlik ishlarini bajarish. Ushbu maqsadlarda axborot-ta'lim resurslaridan, ta'lim muassasasida mavjud kutubxona, o'quv zallaridan unumli foydalanish. Mazkur fanning xususiyatlaridan kelib chiqib kasbiy mahoratni rivojlantirish va takomillashtirishga qaratilgan vazifalarni maqsadli amalga oshirish.

Talaba nimalar bilan mustaqil shug'ullanishi kerak?

Talaba Pedagogika, Psixologiya fanini mukammal o'zlashtirish uchun adabiyotlardan foydalanib, reja tuzishni va reja asosida mavzuni mazmunini yoritishni, izlanishni, o'z ustida ishlashni o'rganishi zarur.

Talaba mustaqil ishini tayyorlashda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- darslik va o'quv qo'llanmalar bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish;
- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruza qismini o'zlashtirish;
- o'qitish va nazorat qilishning avtomatlashtirilgan tizimlari bilan ishlash;
- fanning boblari va mavzulari ustida ishlash;
- talabalarni ijodiy jarayonga yo'naltirish, ularni tahlil qilish, mustaqil ishlashga o'rgatish, mashqlar bajarish;
- yangi texnika, jihozlar, keng ko'lamlil ilmiy ish olib borishga qulay jarayonlar va texnologiyalarni o'rganish;

ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq holda fanning muayyan boblari va mavzularini chuqur o'rganish.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Pedagogikaning predmeti, jamiyatda tutgan umi va tarbiyaviy ahamiyati.
2. Qadimgi faylasuflarni pedagogik qarashlari.
3. Shaxs mustakillik davrida, milliy istiqlol g'oyasi.
4. Didaktika kategoriyalari.
5. O'quv-bilim faoliyatini tashkil qilish vajoriy etish metodlari.
6. Zamonaviy pedagogikada tarbiya prinsiplari.
7. Estetik va jismoniy tarbiya.
8. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasidagi ta'lim haqida.
9. Zamonaviy psixologiya.
10. Muomala. Jamoa. Shaxs.
11. Xotirani fiziologik va biologik asoslari (DNK, RNK).
12. Irodaviy akt strukturasi.
13. Xarakterning xususiyatlari va shaxsning munosabatlari.
14. Qobiliyatning sifat va miqdor xarakteristikasi.

GLOSSARIY

Russkiy	Uzbekskiy	Angliyskiy	Kommentarii na russkom yazyke	Kommentarii na angliyskom yazyke
Avtoritarnyy rukovoditel	Avtoritar raxbar	Authoritative head	Vse instruksii konstruktivnyy dux, chetkie, yarkie, ostryye navyki	It sends all instructions to its employees in a business sense, clear, clear, sharp tone
Analiz	Taxlil	Analysis	- rassmotrenie, izuchenie chego- libo, osnovannoe na raschlenenii (myslennom, a takje chastichno i realnom) predmeta, yavleniya na sostavnyye chasti, opredelenie vkhodyashix v seloe elementov.	-consideration, the studying something based on a partition (mental, and also partially and real) a subject, the phenomenon on components, definition entering in whole the elements.
Aprobatsiya	Tajriba	Approbation	– ispytanie s selyu podtverjdeniya togo ili inogo predpolozheniya v xode issledovaniya; opytnaya proverka.	- test for the purpose of acknowledgement of this or that assumption during research; skilled check.
Beseda	Suhbat	Conversation	- 1) voprosot- vetnyy metod privlecheniya slushateley k obsujdeniyu, analizu postupkov i vyrabotke pravstvennyx otsenok; 2) metod polucheniya informatsii na osnove verbalnoy (slovesnoy) kommunikatsii; 3) metod obucheniya.	- 1) a voprosot- reciprocal method of attraction of pupils to discussion, the analysis of acts and development of moral estimations; 2) a method of reception of the information on the basis of verbal (verbal) communications;

				3) a training method.
Vzaimodeystvi e pedagogichesk oe	Birgalikda pedagogik	Interaction pedagogical	- lichnostnyy kontakt vospitatelya i vospitannika, sluchaynyy ili prednamerennyy, chastnyy ili publichnyy, dlitelnyy ili kratkovremennyy, verbalnyy ili neverbalnyy, imeyushiy sledstviem vzaimnyye izmeneniya ix povedeniya, deyatelnosti, otnosheniy, ustanovok.	- personal contact of the tutor and the pupil, casual or deliberate, private or public, long or short-term, verbal or nonverbal, mutual change of their behaviour having by a consequence, activity, relations, installations.
Vliyanie (v psixol.)	Ta'sir (psixologik jihatdan).	Influence (in psychol.)	– protsess i rezultat izmeneniya odnim chelovekom povedeniya, ustanovok, namereniy, predstavleniy, otsenok dr. cheloveka v xode vzaimodeystviya s nim.	- process and result of change by one person of behavior, installations, intentions, representations, estimations of other person during interaction with it.
Vnutrennyaya sreda rebyonka	Bolaning ichki muhiti	Internal circle of the chaild	- sovokupnost osobennostey vysshey nervnoy deyatelnosti, svoystv karaktera, jiznennogo opyta, nravstvennogo soznaniya, kompleksov, proyavlyayushchayas ya v tipichnykh dlya rebenka psixicheskix sostoyaniyax, reaksiyax i	- set of features of the higher nervous activity, properties of character, life experience, moral consciousness, the complexes, shown in mental conditions typical for the child, reactions and relations to the validity.

			otnosheniyax k deystvitelnosti.	
Vozdeystvie pedagogicheskoe	Ta'sir	Influence pedagogical	- vliyanie pedagoga na soznanie, volyu, emotsii vospituemykh, na organizatsiyu ix jizni i deyatelnosti v interesax formirovaniya u nix trebuyemykh kachestv i obespecheniya uspehnogo dostijeniya zadannykh seley.	- influence of the teacher on consciousness, will, emotions of students, on the organization of their life and activity in interests of formation of them demanded qualities and maintenance of successful achievement of the set purposes.
Vozdeystvie pedagogicheskoe	Pedagogik ta'siri	Influence pedagogical	- vliyanie pedagoga na soznanie, volyu, emotsii vospituemykh, na organizatsiyu ix jizni i deyatelnosti v interesax formirovaniya u nix trebuyemykh kachestv i obespecheniya uspehnogo dostijeniya zadannykh seley.	- influence of the teacher on consciousness, will, emotions vospituemykh, on the organisation of their life and activity in interests of formation at them demanded qualities and maintenance of successful achievement of the set purposes.
Voobrajenie (fantaziya)	Tasavvur (hayoliy)	Imagination (imagination)	– psixicheskiy protsess, zaklyuchayushchysya a v sozdaniy novykh predstavleniy, mysley i obrazov na osnove imeyushchixsya znaniy i opyta.	- the mental process consisting in creation of new representations, thoughts and images on the basis of available knowledge and experience.
Vospitanie	Tarbiya	Education	eto otnositelnoe, osmyslennoe i selenapravlennoe vrazhivanie cheloveka v	is relatively, intelligent and purposeful cultivation of the person according

			sootvetstviu so spetsifikoy seley, grupp i organizatsiy v kotorykh ono osushchestvlyayetsya.	to specificity of the purposes, groups and the organisations in which it is carried out.
Vospitanie umstvennoe	Ruhiy ta'lim	Education intellectual	<p>– formirovaniye intellektualnoy kultury, poznavatelnykh motivov, umstvennykh sil, myshleniya, mirovozzreniya i intellektualnoy svobody lichnosti.</p> <p>Vospitanie fizicheskoye – sistema sovershenstvovaniya cheloveka, napravlyennaya na fizicheskoye razvitiye, ukrepleniye zdorov'ya, obespecheniye vysokoy rabotosposobnosti i vyrabotku potrebnosti v postoyannom fizicheskoye samosovershenstvovaniye. Vospitanie xudozhestvennoye – formirovaniye u vospitannikov sposobnosti chuvstvovat, ponimat, otsenivat, lyubit iskusstvo, naslajdatsya im, razvitiye potrebnostey v xudozhestvenno-tvorcheskoy deyatelnosti i sozdaniye esteticheskix</p>	<p>- formation of intellectual culture, informative motives, intellectual forces, thinking, outlook and an intellectual personal freedom.</p> <p>Upbringing physical - system of perfection of the person, directed on physical development, health strengthening, maintenance of high working capacity and development of requirement for constant physical self-improvement.</p> <p>Education art - formation at pupils of ability to feel, understand, estimate, love art; to enjoy it, development of requirements for is art-creative activity and creation of aesthetic values.</p> <p>Education ecological - purposeful development in rising generation</p>

			<p>sennostey. Vospitanie ekologicheskoe – selenapravlennoe razvitie u podrastayushchego pokoleniya vysokoy ekologicheskoy kultury, vkluchayushchey v sebya znaniya o prirode i gumannoe, otvetstvennoe otnoshenie k ney kak k naivyssey natsionalnoy i obshchelovecheskoy sennosti.</p>	<p>of the high ecological culture including knowledge of the nature and the humane, responsible relation to it as to the highest national and universal value.</p>
Vospitatelnaya rabota	O'quv ishlari	Educational work	<p>– selenapravlennoye deyatelnost po organizatsii jiznedeyatel'nosti vzroslykh i detey, stavayushchaya svoey selyu sozdanie usloviy dlya polnotsennogo razvitiya lichnosti.</p>	<p>- purposeful activity on the organisation of ability to live of adults and children, setting as the purpose creation of conditions for high-grade development of the person.</p>
Vsestoronnee razvitie lichnosti	Shaxsni har tomonlama rivojlantirish	All-around development of the person	<p>- 1) selostnoe i polnotsennoe razvitie vsex sushnostnykh sil cheloveka, yego sposobnostey i darovaniy; 2) gumanisticheskiy ideal vospitaniya, slojivshiysya v epoxu Vozrojdeniya v rusle kulturnogo dvijeniya gumanizma.</p>	<p>- 1) complete and high-grade development of all intrinsic forces of the person, its abilities and talents; 2) the humanistic ideal of the education which has developed in Renaissance in the tide of cultural movement of humanism.</p>
Gotovnost	Bolaning	Readiness of	- kompleksnoe	- complex

<p>rebyonka k shkole</p>	<p>maktabga tayyorgarligi</p>	<p>the child for school</p>	<p>ponyatie, v sostav kotorogo vxodyat lichnostnaya i intellektualnaya gotovnost, a takje dostatochnyy uroven razvitiya zritelno-motornoy koordinatsii. Lichnostnaya gotovnost – nalichie motivov uchebnoy deyatel'nosti (nalichie jelaniya ne prosto poyti v shkolu, no i uchitsya, vypolnyat opredelennyye, svyazannyye s ucheboy obyazannosti), poznavatel'noe otnoshenie k vneshnemu miru, sformirovannost kommunikativnykh sredstv i navykov, jelaniya obshchatsya; dostatochnyy uroven emotsional'nogo i volevogo razvitiya psixiki. Intellektualnaya gotovnost – dostizhenie dostatochnogo dlya nachala sistemicheskogo obucheniya urovnya zrelosti poznavatel'nykh protsessov (vospriyatiya, pamyati, myshleniya, voobrazeniya, rechi), vladenie</p>	<p>concept into which structure enter personal and intellectual readiness, and also a sufficient level of development of visually-motor coordination. Personal readiness - presence of motives of educational activity (desire presence not simply to go to school but also to study, carry out the certain duties connected with study), the informative relation to an external world, sformirovannost communicative means and skills, desire to communicate; sufficient level of emotional and strong-willed development of mentality. Intellectual readiness - achievement sufficient to start regular training of level of a maturity of informative processes (perception, memory, thinking, imagination,</p>
---------------------------------	--------------------------------------	------------------------------------	--	---

			rebenkom znaniyami, umeniyami i navykami v ob'eme standartnoy programmy doshkolnogo uchrejdeniya.	speech), possession of the child of knowledge, skills in volume of the standard program of a kindergarten.
Deyatelnost	Faoliyat	Activity	– forma psixicheskoy aktivnosti lichnosti, napravlennaya na poznanie i preobrazovanie mira i samogo cheloveka.	- the form of mental activity of the person, directed on knowledge and transformation of the world and the person.
Didaktika	Didaktika	Didactics	- eto teoriya obrazovaniya, kotoraya predstavlyaet soboy chast pedagogicheskoy nauki.	is the theory of education which represents a part of a pedagogical science.
Didakticheskaya igra		Didactic game	– eto takaya kollektivnaya, selenapravlennoy uchebnaya deyatelnost, kogda kazhdyy uchastnik i komanda v selom ob'edineny resheniem glavnoy zadachi i orientiruyut svoe povedenie na vyigrysh.	is such collective, purposeful educational activity when each participant and a command as a whole are united the decision of the main task and focuses the behavior on a prize.
Jiznedeyatelnost		Ability	- vnutrennyaya i vneshnyaya aktivnost lichnosti v konkretnykh usloviyax.	to live - internal and external activity of the person in concrete conditions.
Zadacha pedagogicheskaya		Problem pedagogical	– osmyslenie slojivsheysya pedagogicheskoy situatsii i prinyatie na etoy osnove resheniy i plana	- judgement of the developed pedagogical situation and acceptance on this basis of decisions

			необходимых действий.	and the plan of necessary actions.
Znaniya		Knowledge	- eto otrajenie chelovekom ob'ektivnoy deystvitelnosti v forme faktov, predstavleniy, ponyatiy i zakonov nauki.	is reflexion by the person of the objective validity in the form of the facts, representations, concepts and science laws.
Igra		Game	– odin iz vidov deyatelnosti, znachimost kotoroy zaklyuchaetsya ne v rezultatax, a v samom protsesse. Sposobstvuet psixologicheskoy razryadke, snyatiyu stressovykh situatsiy, garmonichnomu vklyucheniyu v mir chelovecheskix otnosheniy. OsobЕННО vajna dlya detey, kotorye cherez vosproizvedenie v igrovom protsesse deystviy vzroslykh i otnosheniy mejdunimi poznayut okrujayushchuyu deystvitelnost.	- one of the activity kinds, which importance consists not in results, and in the process. Promotes a psychological discharge, removal of stressful situations, harmonious inclusion in the world of human relations. It is especially important for children who through reproduction in game process of actions of adults and relations between them learn the surrounding validity.
Informatsionnye tehnologii		Information technologies	– metody i sredstva polucheniya, preobrazovaniya, peredachi, xraneniya i ispolzovaniya informatsii.	- methods and means of reception, transformation, transfer, storage and information use.
Kachestva lichnosti		Qualities of the person	– sovokupnost vsekh sotsialno i biologicheskikh	- set of all socially and biologically

			обусловленных компонентов личности, предопределяющих ее устойчивое поведение в сос. и природной среде.	caused components of the person predetermining its steady behaviour in sos. And an environment.
Kollektiv (ot lat. collectivus — собирательный)		Collective	— группа людей, взаимно влияющих друг на друга и связанных между собой общностью социально обусловленных целей, интересов, потребностей, норм и правил поведения, совместно выполняемой деятельностью, общностью средств деятельности.	- group of the people mutually influencing against each other and connected among themselves by a generality of socially caused purposes, interests, requirements, norms and rules of the behaviour, in common carried out activity, a generality of means of activity.
Konstruirovaniye (v pedagogike)		Designing(in pedagogics)	– создание новых дидактических материалов, новых форм и методов организации педагогического процесса.	- creation of the new didactic materials, new forms and methods of the organisation of pedagogical process.
Kriteriy		Criterion	– признак, на основании которого производится оценка, определение или классификация чего-либо; мера суждения, оценки какого-либо явления. Разработка критериев тех или иных явлений в педагогике представляет	- a sign on which basis the estimation is made, definition or classification something; a measure of the judgement, what estimation-or the phenomenon. Working out of those criteria or other phenomena in pedagogics represents certain

			определенные трудности в силу того, что сам предмет педагогики сложен и многообразен в своих проявлениях.	difficulties owing to that the subject of pedagogics is combined and diverse in the displays.
Kultura myshleniya		The culture of thinking	– stepen ovladeniya chelovekom priemami, normami i pravilami umstvennoy deyatelnosti, выражающаяся в умении точно формулировать задачи (проблемы), выбирать оптимальные методы (пути) их решения, получать обоснованные выводы, правильно пользоваться этими выводами на практике. Повышает селенаправленность, организованность, эффективность любого вида деятельности.	- degree of mastering by the person receptions, norms and the cerebration rules, expressed in ability precisely to formulate problems (problem), to choose optimum methods (ways) of their decision, to receive substantiated conclusions, correctly to use these conclusions in practice. Raises purposefulness, organisation, efficiency of any kind of activity.
Lichnost		The person	- человек как участник историко-эволюционного процесса, выступающий носителем социальных ролей и обладающий возможностью выбора жизненного пути, в ходе которого он преобразует	, the person as the participant of evolutionary process acting as the carrier of social roles and possessing possibility of a choice of a course of life in which course it will transform the nature, a society

			природу, общество и самого себя.	and itself(himself).
Lyubov k detyam		Love to children	– 1) положительное эмоциональное отношение к ним; специфическая деятельность по усилению личностного начала в каждом ребенке, развитию его способностей к самоопределению и самореализации, самостоятельной выработке системы жизненных ценностей и отношений; 2) одно из важнейших свойств, необходимое для человека, избирательного педагогической деятельности.	- 1) the positive emotional relation to them; specific activity on strengthening of the personal beginning in each child, to development of its abilities to self-determination and self-realisation, independent development of system of vital values and relations; 2) one of the major properties, necessary for the person selecting pedagogical activity.
Masterstvo pedagogicheskoe		Skill pedagogical	- высокий уровень овладения педагогической деятельностью; комплекс специальных знаний, умений и навыков, профессионально важных качеств личности, позволяющих педагогу эффективно управлять учебно-познавательной деятельностью слушателей и осуществлять целенаправленное педагогическое воздействие и взаимодействие.	- high level of mastering by pedagogical activity; a complex of special knowledge, skills, professionally important qualities of the person allowing to the teacher effectively to operate by учебно-informative activity of pupils and to carry out purposeful pedagogical influence and interaction.

Методы воспитания		Upbringing methods	sovokupnost naibolee obshch sposobov resheniya vospitatelnykh zadach i osushchestvleniya vospitatelnykh vzaimodeystviy.	set most the general ways of the decision of educational problems and realization of educational interactions.
Modernizatsiya	Modernizatsiya	Modernization	Protsess pedagogicheskogo obrazovaniya i obrazovatelnoy nauki na osnove obnovleniya perioda	Modernization of pedagogical process and pedagogical science on the basis of time requirements
Motivatsiya		Motivation	- dinamicheskiy protsess fiziologicheskogo i psixologicheskogo upravleniya povedeniem cheloveka, opredelyayushiy yego napravlennost, organizovannost, aktivnost i ustoychivost.	- dynamic process of physiological and psychological management by behaviour of the person, defining its orientation, organisation, activity and stability.
Мышление	Taffakaur	Thinking	– poznavatel'naya deyatelnost lichnosti, kharakterizuyushchaya sya obobshchennym i oposredovannym otrajeniem deystvitelnosti.	- the informative activity of the person characterised by generalised and mediated reflexion of the validity.
Мышление pedagogichesk oe	Pedagogik tafakkur	Thinking pedagogical	– opredelennoe videnie i ponimanie uchitelem uchenika, samogo sebya, okrujayushchego mira, vystupayushchee osnovaniem dlya vychleneniya i resheniya zadach v	- certain vision and understanding the teacher of the pupil, itself, the world around, acting as the basis for exarticulation and the decision of problems in pedagogical interaction.

			pedagogicheskom vzaimodeystvii.	
Мышление prakticheskoe		Thinking practical	– vid myshleniya, svyazannyy s postanovkoy seley, vyrabotkoy planov, projektov v neposredstvennoy prakticheskoy deyatelnosti i chasto razvertывающіysy a v usloviyax defitsita vremeni.	- the kind of thinking connected with statement of the purposes, development of plans, projects in direct practical activities and often developed in the conditions of deficiency of time.
Навыки	Malaka	Skills	- eto komponent prakticheskoy deyatelnosti proyavlyayushchıysy a pri vypolnenii neobxodimyyx deystviy dovedennyx do sovershenstva putyom mnogokratnyx uprajneniy.	it is practical activities component shown at performance of necessary actions brought to perfection by repeated exercises.
Natsionalnaya model obrazovaniya	Ta’limni milliy modeli	Educationnatio nal model	Sistema obrazovaniya Respubliki Uzbekistana na osnove obnovlennogo zvuka pedagogicheskogo myshleniya radikalnyx reform, uchebnyye zavedeniya i personal podgotovili intellektualnyy, duxovnyy i nравstvennyy uroven razvityx stran v sootvetstvii s urovnem teoretiko- metodologicheskog	Theoretical and methodological, practical and pedagogical approaches to radical reforming of the education system in the Republic of Uzbekistan on the basis of up-to- date healthy pedagogical thinking, as well as bringing the cadres trained in the educational institutions to the level of developed countries at the level of

			o i prakticheskogo naborom pedagogicheskix podxodov.	intellectual, spiritual and ethical level.
Natsionalnaya model	Milliy model	Nationalmodel	«Natsionalnaya programma» sostavlyayet yadro vsey sistemy	A unified system that forms the core of the National Program of Personnel Training
Непрерывное образование	Uzluksiz ta'lim	Continuous education	Ssылka na osnove logicheskoy posledovatelnosti i prostoty, v zavisimosti ot slojnosti razrabotki i trebuet odin shag selostnoy sistemy obrazovaniya	Integrated learning system consisting of interconnected and interconnected stages, connected by a logical sequence
Обобщение		Generalization	- perexod na bolee vysokuyu stupen abstraksii putyom vyjavleniya obshix priznakov (svoystv, otnosheniy, tendensiy razvitiya i t.p.) predmetov rassmatrivaemoy oblasti; vlechyot za soboy poyavlenie novyx nauchnyx ponyatiy, zakonov, teoriy. O. obespechivaet myshleniyu slushateley opredelyonnost i posledovatelnost.	, transition to higher step of abstraction by revealing of the general signs (properties, relations, development tendencies, etc.) subjects of considered area; attracts behind itself occurrence of new scientific concepts, laws, theories. Generalization provides to thinking of pupils definiteness and sequence.
Образование	Ta'lim	education	- eto sostavnaya chast i odnovremenno produkt sotsializatsii.	is a component and simultaneously a socialisation product.
Обучение	O'rganish	Training	- eto sovmestnaya, selenapravlenneya deyatel'nost uchitelya i slushateley v xode,	is joint, purposeful activity of the teacher and students where

			<p>kotoroy osushchestvlyayetsya razvitie lichnosti, yeyo obrazovanie i vospitanie.</p>	<p>course development of the person, its formation and education is carried out.</p>
<p>Pedagogicheskaya texnologiya</p>	<p>Pedagogik texnologiya</p>	<p>Pedagogical technology</p>	<p>- eto organizovannoe, selenapravlennoe, prednamerennoe pedagogicheskoe vliyanie i vozdeystvie na uchebnyy protsess.</p>	<p>is organized, purposeful, deliberated pedagogical influence and influence on educational process.</p>
<p>Pedagogicheskyy eksperiment</p>	<p>Pedagogik tajriba</p>	<p>Pedagogical experiment</p>	<p>- eto nauchno postavlennyy opyt preobrazovaniya pedagogicheskogo protsessa v tochno uchityvaemykh usloviyax</p>	<p>is scientifically put experience of transformation of pedagogical process in precisely considered conditions</p>
<p>Poznavatel'naya aktivnost</p>		<p>Informative activity</p>	<p>– deyatelnost sostoyaniya lichnosti, kotoroe karakterizuyetsya stremleniem k ucheniyu, umstvennomu napryazheniyu i proyavleniyu volebnykh usilij v protsesse ovladeniya znaniyami. Fiziologicheskoy osnovoy poznavatel'noy aktivnosti yavlyayetsya rassoglasovanie mejdu segodnyashney situatsiyey i proshlym opytom. Razlichayut tri urovnya poznavatel'noy aktivnosti –</p>	<p>- an active condition of the person which is characterized by aspiration to the doctrine, to intellectual pressure and display of strong-willed efforts in the course of mastering by knowledge. A physiological basis of informative activity is the mismatch between a today's situation and last experience. Distinguish three levels of informative activity - reproducing, interpreting,</p>

			vosproizvodyayaya, interpretiruyushchaya, tvorcheskaya.	creative.
Prinsipy obrazovaniya	Ta'lim prinsiplari	Education Principles	По образованиyu molodeji v obrazovatelnykh selyax prepodavaniya osnovnykh pravil, kotorye opredelyayut karakter bazy	Guidelines for determining the basic character of education in accordance with educational objectives for young people
Razvitie	Rivojlantirish	Development	- eto protsess kolichestvennykh i kachestvennykh izmeneniy, kotorye proisxodyat v anatomofiziologicheskom sozrevanii cheloveka, v sovershenstvovanii yego nervnoy sistemy i psixiki, a takje yego poznavatelnoy i tvorcheskoy deyatel'nosti, v obogashchenii yego mirovozzreniya, npravstvennosti, obshchestvenno-politicheskix vzglyadov i ubejdeniy.	is a process of numerous and qualitative changes which occur in anatomophysiological maturing of the person, in perfection of its nervous system and mentality, and also it informative and creative activity, in enrichment of its outlook, morals, political sights and belief.
Razvitie lichnosti	Shaxs rivojlantirish	Development of the person	- protsess zakonomernogo izmeneniya lichnosti v rezultate yee sotsializatsii.	- process of natural change of the person as a result of its socialisation.
Sistema	Tizim	System	Cledstvennaya svyaz mejdub obrazovatelnymsobytiem	A regulated, interdependent and influential pedagogical event
Sistema obrazovaniya	Ta'lim tizimi	Eeducationalsystem	Razlichnyestepeeni i vzaimnyete	Integrated continuing

			<p>svyazannye programmy nepreryvnogo obrazovaniya i gosudarstvennyye obrazovatelnye standarty, nezavisimo ot organizatsionno-pravovogo Tarlev vse sektora obrazovatelnykh uchrejdений, organy upravleniya obrazovaniya i uchrejdениya i organizatsii v ramkax sistema konteynera</p>	<p>education programs of varying degrees and directions, and the system of inclusive education, regardless of organizational and legal status, covering all sectors of educational institutions, education management bodies and their institutions and organizations</p>
Sposobnosti	Kobiliyat	Abilities	<p>- eto individualno-psixologicheskie osobennosti lichnosti, otvechayushie trebovaniyam dannoy deyatel'nosti i yavlyayushiesya usloviem uspehnogo yeyo vypolneniya.</p>	<p>are the individually-psychological features of the person who the requirements of given activity and being a condition of its successful performance.</p>
Takt pedagogicheskoy	Pedagogik takt	Step pedagogical	<p>– chuvstvo меры v povedenii i deystviyakh uchitelya, vkluyuchayushее v sebya vysokuyu gumannost, uvajenie dostoinstva uchenika, spravedlivost, vyderjku i samoobladanіe v otnosheniyax s detmi, roditelyami, kollegami po trudu.</p>	<p>- feeling of a measure in behaviour and actions of the teacher, including high humanity, respect of advantage of the pupil, justice, endurance and self-control in relations with children, parents, colleagues on work.</p>

Texnologiya	Texnologiya	Technology	– sovokupnost metodov, protsessov i materialov, ispolzuemykh v kakoy-libo otrasli deyatelnosti, a takje nauchnoe opisanie sposobov proizvodstva.	- set of methods, processes and the materials used in any field of activity, and also the scientific description of ways of manufacture.
Umenie	Malaka	Ability	- eto gotovnost soznatelno i samostoyatelno vypolnyat prakticheskie i teoreticheskie deystviya na osnove usvoennykh znaniy.	is readiness meaningly and independently to carry out practical and theoretical actions on the basis of the acquired knowledge.

Ilovalar 4.1.Fan dasturi

32

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
O'ZBEKISTON DAVLAT KONSERVATORIYASI

MUSIQIY PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA
FAN DASTURI

Bilim sohasi:	100 000 – Gumanitar fanlar
Ta'lim sohasi:	110 000 – Pedagogika 150 000 – San'at
Ta'lim yo'nalishi:	5111000 – Kasb ta'limi (5150600-Vokal san'ati (turlari bo'yicha), 5150700-Cholg'u ijrochiligi (turlari bo'yicha) 5150100 – «Bastakorlik san'ati» 5150200 – «San'atshunoslik (musiqashunoslik)» 5150500 – «Dirijyorlik (turlari bo'yicha)» 5150600 – «Vokal san'ati ijrochiligi (turlari bo'yicha)» 5150700 – «Cholg'u ijrochiligi (turlari bo'yicha)» 5150400 – «Texnogen san'at (musiqiy ovoz rejissyorligi)» bakalavriat yo'nalishlari uchun

Toshkent – 2020

Fan dasturi Oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yo'nalishlari bo'yicha O'quv -uslubiy birlashmalar faoliyatini Muvofiqlashtiruvchi Kengashning 2020 yil "28" 08 dagi 4 - sonli bayonnomasi bilan ma'qulangan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2020 yil "28" 08 dagi 452 sonli buyrug'i bilan ma'qullangan fan dasturlarini tayanch oily ta'lim muassasasi tomonidan tasdiqlashga rozilik berilgan.

Fan dasturi O'zbekiston davlat konservatoriyasida ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:

R.Qodirov – O'zDK, "Musiqiy pedagogika" kafedrasini professori,
pedagogika fanlari nomzodi

Taqrizchilar:

R.Oripova – pedagogika fanlari nomzodi
M.Axmedov – O'zDK, "Musiqiy pedagogika" kafedrasini mudiri,
pedagogika fanlari nomzodi

Fan dasturi O'zbekiston davlat konservatoriyasi Kengashida ko'rib chiqilgan va tavsiya qilingan (2020 yil "07" 07 dagi ___ -sonli bayonnomasi).

I. O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni

Musiqiy pedagogika va psixologiya fannining asosiy maqsadi - musiqa san'atidagi o'ziga xos psixologik xususiyatlarini va pedagogik qonuniyatlarini o'rganish. Psixologiya va pedagogika zaminida yaratilgan musiqiy psixologiya va pedagogika fani, o'z navbatida musiqa san'atining barcha psixologik va pedagogik masalalarini o'rganish uchun umumiy fan sifatida xizmat qiladi.

II. O'quv fanining maqsadi va vazifasi

Mazkur dasturda o'rganiladigan Fan ikkita asosiy bo'limdan iborat: musiqa psixologiyasi va pedagogikasi. Musiqa psixologiyasida - musiqa psixologiyasining umumiy asoslari, musiqachi shaxsi va faoliyati, musiqa san'atida bilish jarayonlari (diqqat, sezgilar, idrok, xotira, tafakkur, xayol), musiqa san'atining xissiy-irodaviy muxiti, musiqa san'atida individual-psixologik tafovutlar (temprament, xarakter, qobiliyat) va musiqiy qobiliyatlarni aniqlash testlari o'rganiladi. Musiqa pedagogikasida - musiqa pedagogikasining umumiy asoslari, musiqiy ta'lim berish va o'qitish nazariyasi (musiqiy redaktika), musiqiy tarbiya nazariyasi va musiqiy ta'lim tarbiya tizimida boshqarish va tashkil etish masalalari o'rganiladi.

Mazkur kursning natijasida bakalvriat bosqichida taxsil olayotgan talabalar ko'rsatilgan mavzular mazmunini egallab, ularni uz soxalari bo'yicha moslashtira bilishlari kerak.

Fan bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma va malakalariga qo'yidagi talablar qo'yiladi. **Talaba:**

Bakalavr:

- musiqa o'qitish jarayonlarini tashkil etish;
- musiqachi shaxsi va faoliyati;
- musiqa san'atida bilish jarayonlari;
- musiqiy tarbiyasi tamoyillari va uslublaridan foydalanib faoliyat ko'rsatish;
- musiqiy tarbiya va ta'limini tashkil qilish va boshqarish *hakida tasavvurga ega bo'lishi;*

musiqa pedagogikasi va psixologiyasining umumiy asoslarini;
-musiqa san'atining xissiy-irodaviy muxitini tashkil etuvchi
unsurlarni;
-musiqachining pedagogik faoliyati va vazifalarini;
fanni o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalarni *bilishi va
ulardan foydalana olishi*;
musiqa san'atida shaxsiy-psixologik sifatlarni ajrata bilish;
shaxsiy musiqiy rivojlantirish va tarbiyalash *ko'nikmalariga ega bo'lishi
kerak*.

III. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

1-modul. Musiqa pedagogikasi

1-mavzu. Kirish. Musiqa pedagogikasi muammolari.

Musiqa, pedagogika, fan sifatida. Pedagogika fani haqida tushuncha. Musiqa pedagogikasi umumiy pedagogika fanining tarmog'i sifatida. Musiqa pedagogikasi muammolari. Umumiy va muxsus musiqiy ta'lim. Musiqa pedagogikasi bo'limlari va tarmoqlari. Musiqa pedagogikasi maqsadi va vazifalari.

2-mavzu. Musiqa pedagogikasining predmeti

Musiqa pedagogikasi haqida tushuncha va qoidasi. Musiqa pedagogikasining metodologik asoslari. Musiqa pedagogikasi tarixidan O'zbek musiqa pedagogik madaniyati va uning boy an'analari. Musiqa san'atini rivojlantirishda pedagogikaning o'rni.

3-mavzu. Shaxsni musiqiy rivojlantirish, tarbiyalash va shakllantirish

Insonni musiqiy rivojlanishining fiziologik asoslari. Musiqiy fazilatlar va kobilyatlarning shakllantirishda irsiyat, muxitning ta'siri va tarbiyaning o'rni. Yoshi bo'yicha tavsiflari. Musiqiy kobilyatni rivojlantirish. Musiqiy tarbiyaning

xalq an'analari. Ustoz-shogird maktablari. Musiqa tarbiyasida insonni kasbiy va shaxs fazilatlarini rivojlantirish.

4-mavzu. Musiqiy-pedagogik jarayon

Musiqiy-pedagogik jarayon haqida tushuncha. Musiqiy pedagogik jarayon-musiqa pedagogikasi fanining asosiy o'rganiladigan predmeti. Pedagog bilan tarbiyalanuvchining o'zaro faolligi. Musiqiy-pedagogik jarayoning asosiy tarkibiy qismlari, shakllari, bosqichlari, usullari. Yakka va guruh sinf va sinfdan tashqari, konsert, musiqani tinglash, mustakil ish va boshqa musiqiy mashg'ulotlari.

Musiqiy-pedagog jarayoni ta'limining izchilligi tizimida, musiqa san'ati va madaniyati rivojlanishida va kadrlar masalalari va ularning ijodiy salohiyati.

5-mavzu. Musiqiy ta'lim berish va o'qitish nazariyasi

Musiqaviy didaktikaning predmeti va vazifalari.

Musiqa ta'limining mazmuni. Musiqiy didaktika haqida tushuncha. Uning predmeti va vazifalari. Tarixda umumiy didaktikaning rivojlanishi. (Kaykovus «Qobusnoma» (XI asr), YA.Komenskiy «Buyuk didaktika» (1632 yil)).

Musiqaviy didaktikaning asosiy kategoriyalari. Musiqa ta'limining mazmuni, jarayoni, prinsiplari, metodlari, shakllari. Musiqiy bilimlar, malaka va ko'nikmalar, musiqa asarlari va adabiyotlari.

6-mavzu. Musiqa o'qitish jarayoni

Musiqa o'qitish jarayoni yaxlit musiqa-pedagogik jarayonining tarkibiy qismi sifatida. Musiqa o'qitish jarayonining tuzilishi, uning tarkibiy qismlarga ta'rif berish, maqsad va vazifalari. Musiqiy ta'lim har-xil turlarining o'ziga xos tomonlari. Mashhur musiqa maktablar, buyuk pedagog, novator o'qituvchilarning o'qitish uslublari. Musiqa o'qitish jarayoni ijodiy xususiyatining nozikligi musiqa san'atining guzalligi musiqaning kun sayin olib boradigan jiddiy mexnat bilan birlikdadir.

7-mavzu. Musiqa o'qitish prinsiplari va metodlari

Musiqa o'qitish prinsiplari musiqiy-pedagogik jarayonining asosi va sifati. Umumiy pedagogik va musiqa o'qitish prinsiplarining birligi va izchilligi. Musiqa o'qitish prinsiplari. Musiqa o'qitish metodlari haqida tushuncha. Musiqa faoliyatining xar xil turlarida (bastalash, ijro etish, tinglash, musiqashunoslik, ta'lim, ma'rifatchilik, musiqa san'atini texnikaviy jixatdan ta'minlashni) o'qitishning ogzaki, kurgazmali va amaliy metodlari. Musiqa o'qitish metodlarining tasnifi, guruxlari va o'ziga xos xususiyatlari.

8-mavzu. Musiqa o'qitish shakllari

Musiqa o'qitish shakllari rivojlanishi tarixidan. Umumiy va maxsus musiqiy ta'limni tashkil etish. Dars-musiqani o'qitish asosiy shakli va uning talablari. Musiqa o'qitishning yakka tartbida va gurux bulib o'qitish shakllari. Konsertlarga tayyorgarlik. Musiqa san'ati soxalari va turlari bo'yicha o'qitish shakllari.

Musiqiy tarbiya nazariyasi Musiqiy tarbiya jarayoning mohiyati va qonuniyatlari.

Musiqiy tarbiyaning jamiyatda tutgan o'rmi va psixo-fiziologik asoslari. Musiqa tarbiyasining maqsadi, vazifalari, shakllari, metodlari, vositalari. Musiqa tarbiyaning yosh xususiyatlariga tavsif berish. Musiqa- tarbiyaviy jarayonining tuzilishi.

9-mavzu. Musiqa tarbiyasi prinsiplari va metodlari

Musiqa san'atini rivojlanish qonuniyatlari va tarbiya prinsiplari. Musiqa tarbiyasi prinsiplari. Musiqa madaniyati, davr, janr, obraz, ijrochilik va tinglash madaniyati. Musiqachida shaxsiy fazilatlarini tarbiyalash.

Musiqa tarbiyasi metodlari haqida tushuncha, ularning maqsadi va vazifalari. Umumiy tarbiya metodlari bilan boglanganligi va o'ziga xos (musiqa san'ati turlari va janrlari bo'yicha) xususiyatlari.

10-mavzu. Musiqa vositalari bilan axloqiy, ma'naviy, mehnat, jismoniy tarbiyalash

Musiqa olamining boyligi. Musiqachining dunyoqarashi. Musiqiy tarbiyaning ma'naviy, axloqiy, mehnat va yaratuvchilikka munosabatini shakllantirishga yunaltirilganligi. Muomala madaniyati, intizomlik, fukarolik, oilaviy, mehnat vazifalari, ma'naviy va moddiy boyliklarni ishlab chiqarish. Musiqa san'atining turli soxalaridagi mehnatining insoniyat farovonligiga qaratilganligi.

Musiqa tarbiyasining fiziologik asoslari. Vokal va cholg'ularda ijro etish fiziologiyasi. Jismoniy tarbiyaning umumiy vositalari. Musiqiy mashg'ulotlar, mashqlar, kun tartibi, rejim va gigienasi.

11-mavzu. Estetik, badiiy, musiqiy tarbiyalash

Estetik, badiiy, musiqiy tarbiyalash haqida tushuncha va qoidalar. Musiqa asarlarida go'zallik va badbinlik, olijanoblik va tubanlik, qaxramonlik va pastkashlik, kulgili va fojiali badiiy obrazlar asosida tarbiyalash. Estetik, badiiy, musiqiy didini shakllantirish. Tarbiyalanuvchilarni yosh bo'yicha hususiyatini inobatga olish. Musiqiy, badiiy, estetik tarbiyalash bo'yicha ilmiy, metodik va badiiy adabiyotlar.

12-mavzu. Musiqiy tarbiya va ta'lim tizimida boshqarish va tashkil etish

Musiqiy tarbiya va ta'limni boshqarish hamda tashkil etishning umumiy asoslari. Musiqiy tarbiya va ta'limni boshqarish xamda tashkil etishning asosiy prinsiplari. Musiqiy tarbiya va ta'lim tizimi. Davlat, o'quv, meyyoriy xujjatlar, xalqaro tashkilotlar. Umumiy maktab va maktabdan tashqari muassasalarda musiqiy tarbiyani tashkil etish. BMMda, o'rta va oliy musiqa o'quv yurtlarda musiqiy ta'limni boshqarish. Malakani takomillashtirish va oshirish.

13-mavzu. Musiqachining pedagogik faoliyati va vazifalari

Bolalar va o'smirlarga musiqiy tarbiya va ta'lim berishni boshqarishning turli tizimlarda kadrlar va ularning ijodiy saloxiyati. Musiqa o'qituvchi va

tarbiyachilarning vazifalari. Musiqachi-pedagog- ma'rifatchi: Uning musiqiy ta'limni tashkil etish va rivojlantirishdagi roli.

O'zbekiston respublikasida musiqiy tarbiya va ta'limining hozirgi ahvoli hamda uning rivojlanish istiqboli.

O'zbekistonning mustaqilligi, suveriniteti, milliy kadriyatlarga e'tibor. Umumjahon musiqiy-pedagogik nazariyasi va amaliyotining erishgan ilg'or yutuqlardan foydalanish. Litsey, kollej universitet, akademiyalar. Ta'limda reyting va test tizimlari, kompyuter texnologiyalarni joriy etish. Oliy ta'limning ikki bosqichli kasbiylatuvchi (bakalavr, magistr). Lotin yozuvi grafikasiga o'tilishi. Musiqiy tarbiya va ta'limining istiqbollari.

2-modul. Musiqa psixologiyasi

14-mavzu. Musiqa psixologiyasining umumiy asoslari

Musiqa psixologiyasining umumiy asoslari.

Musiqa psixologiyasi kursining maqsadi, vazifasi, qoidasi va nazariy asoslari. Umumiy psixologik tushunchalar va atamalar. Musiqa psixologiyasi tarixidan. Musiqa psixologiyasining tarmoklari va yunalishi (musiqiy ijodiyot, musiqa ijrochiligi, musiqani eshitish va idrok qilish, musiqa ta'limi va tarbiyasi, musiqashunoslik, musiqiy targ'ibot va ma'rifat, musiqa san'atining texnikaviy ta'minoti, cholg'ularni taerlash va ta'mirlash, funksional musiqasi, musiqa psixoterapiyasi).

15-mavzu. Musiqachini shaxsiy fazilatlari va faoliyati.

Musiqachi shaxs sifatida. Musiqachini shaxsiy fazilatlari. Musiqachining faoliyati. Cholg'u ijrochiligi texnikasi. Ijod va umumiy qoidalari. Badiiy ijodiyot. Musiqa ijodi. Musiqachining ish tartibi va gigienasi.

16-mavzu. Musiqa san'atida bilish jarayonlari

Diqqat.

Diqqat haqida tushuncha. Diqqat turlari. Ixtiyorsiz diqqat. Ixtiyoriy diqqat. Ixtiyoridan so'ngi diqqat va ijodiy faoliyati. Diqqatning mustaxkamligi, ko'chishi, taqsimlanishi, ko'lami va buzilishi. Musiqa san'atida diqqatning o'rmi, Jamoa va ansambl ijrochiligida, auktakt va boshqa diqqat belgilari. Buyuk kompozitorlar va ijrochilarning diqqati. Diqqatni rivojlantirish mashqlari.

Sezgilar.

Sezgilar haqida umumiy tushuncha. Musiqa san'atida muxim bulgan eshitish, paypaslash, xarakat va ritmik (usul) sezgilar. Musiqa san'atida sezgilarning o'zaro ta'siri, bog'liqdigi va aloqadorligi (sensibilizatsiya va sinesteziya)-misollar. Obertonlarni sezish. Musiqiy tovushni eshitish fiziologiyasi. Musiqiy eshitish sezgisi:

Mutlak absolyut nisbiy va ichki eshitish musiqiy sezgisi («Zonnaya priroda muzыkalnogo sluxa» N.A.Garbuzov). Melodik, polifonik, garmonik, tembr-dinamik eshitish musiqiy sezgisi. Musiqiy-eshitish tasavvuri. Metroritmikani (usulni), xarakatni sezish.

Idrok.

Idrok haqidagi tushunchalar. Musiqani idrok qilish xususiyatlari va asosiy masalalari. Musiqiy idrok, tarbiya va xayot tarzi. Musiqiy idrokni kengligi va chukurligi. V.B. Asadev, A. Eyxgom, E.E. Romanovskaya, X.S. Kushnarev, YU.G. Kon, Furkat musiqani idrok qilish xususida. E.V. Nazaykinskiy «Musiqani idrok qilish psixologiyasi haqida». Musiqiy idrok, musiqashunoslik, musiqa nazariyasi va estetikasi nuktai nazardan.

Xotira.

Xotira haqida tushuncha. Musiqiy xotira. Buyuk kompozitor va ijrochilarni kuchli xotirasi, noyob eslash qobiliyatlari. Musiqiy xotirani turlari: xarakatli, emotsionalli, kurish, eshitish asosida va mantikli. I. Gofman formulasi asosida musiqa asarni eslab kolish.

Tafakkur.

Tafakkur haqida tushuncha. Musiqiy tafakkur. Musiqiy tafakkurni turlari. Musiqiy tafakkur va badiiy obraz. Musiqiy goyani rivojlantirishning mantikli asosi. Musiqiy tafakkurni rivojlanishi.

Xayol.

Xayol, fantaziya haqidagi tushuncha. Musiqa san'atida xayol, fantaziyaning roli. Musiqiy fantaziya kompozitor, ijrochi va tinglovchilar faolida. Musiqiy xayolni xayot tajribasi bilan boglanganligi. Musiqiy idrok va xayol. Musiqiy obrazlarni, oxanglarni o'ziga xos ma'nosi. Musiqiy xayolni rivojlantirish yullari.

Musiqa san'atining hissiy-irodaviy muhiti

Xis-tuygular.

His-tuygular haqida tushuncha. His-tuygular, Pifagor musiqa san'atida xis-tuygular haqida. A. Jomi, J. Ramo, K. Zaks, K. Shtumpf konsonans va dissonans xususida. Emotsiya, affekt, kayfiyat, stress musiqa san'atida. Musiqa asarlar xarakterini, ularda kerak bulgan ruxiy kechinmalarni, kayfiyatlar, emotsiyalarni ifodalovchi suzlar, ko'rsatmalar, atamalarning tizimlashtirilgan ruyxati, lugati. Musiqa asaridagi emotsiyalarni, rang-barang oxanglarni, turli obrazlarni ijrochining maxorati va uning xissiyoti orkali tinglovchiga etkazish.

Iroda.

Iroda haqida tushuncha. Katta iste'dodni, talantni asosi - kuchli iroda. Bastakorni irodasi. Ijrochining konsertda kulay bulgan, optimal xolati va kayfiyati. Konsertga jismoniy, emotsional va akliy tayyorgarlik. Ijrochilarni musiqiy asarni o'rganishda xar kunlik kup soatlik darslar va mashqlari. Optimal konsert xolatiga tayyorgarligining metodlari. Uz kayfiyatini sozlash, ijro obrazni tulik xis qilish, bir yunalishda e'tibor irodasini karatish.

17-mavzu. Musiqa san'atida shaxsiy psixologik farqlar

Temperament.

Temperament haqida tushuncha. Temperament tushunchasi tarixidan (Gippokrat-er. avv.5 asr). Temperament tiplari: sangvinik, flegmatik, xolerik, melanxolik. Musiqa san'atida temperament farqlari. Bastakor va ijrochi

temperamentlari xususida. Temperament farlari o'quv-musiqiy jarayonida. Temperament xususiyatlari musiqa jamoalari ijodida.

Xarakter.

Xarakter haqida tushuncha. Musiqa san'atida xarakter xususiyatlari. Musiqachi xarakterining kup kirraligi va ijodkorligi. Musiqachining shaxsiy munosabatlari. Musiqachi xarakterining turlari. Introvert, ekstrovert va boshqarib bulmaydigan tiplari bastakorlik, ijrochilik va musiqani tinglash faoliyatida.

Temperament va xarakter.

Temperament va xarakter farlari va birligi. Ikkita buyuk musiqachi SHopen va List misolida temperament va xarakterining introvert ruxiyati. List temperamenti va xarakterining ekstrovert xususiyati.

Qobiliyatlar.

Qobiliyatlar haqida tushuncha. Qobiliyatlar musiqa san'ati va ta'limida.

Tugma fazilatlar, qobiliyatlar, tarbiya, iste'dod, ustozlik, maxorat, geniy, daxo. Musiqiy qobiliyatlar va ularning tashkil topishi. Buyuk san'at arboblari qobiliyatlar va talant haqida. B.M. Teplov «Musiqiy qobiliyatlar psixologiyasi». Asosiy musiqiy qobiliyatlar va ularning tasniflanishi va tavsifi.

Qobiliyatlarni aniqlash. Testlar

Qobiliyatlarni aniqlash va testlarni o'tkazish. Musiqiy qobiliyatlarni aniqlash testlarining mazmuni. Aezenk testi (neyratizm va ekstroversiya). Shmitok testi (shaxs aksentuatsiyasi). Spilberg testi (xayajonlanishni aniqlash). Irodaviy xususiyatlarni aniqlash testi. Musiqiy faoliyatga bulgan qobiliyatlarni aniqlash testlari (ijrochi, o'qituvchi, bastakor, dirijer, musiqashunos).

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'limni tashkil etishda mazkur fanning xususiyatlarini xisobga olgan xolda kuyidagi shakllardan foydalanish mumkin:

- darslik, o'quv qo'llanma, maxsus yoki ilmiy adabiyotlar (monografiyalar, makolalar) bo'yicha fanlar boblari va mavzularini o'rganish;
- tarkatma materiallar bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;

avtomatlashtirilgan urgatuvchi nazorat kiluvchi tizimlar bilan ishlash;
yangi musiqiy texnik vositalar va texnologiyalarni o'rganish;
talabning ilmiy tekshirish (ijodiy) ishlarini (TITI) bajarish bilan bog'liq
bulgan fanlar bo'limlari yo'ki mavzularini chukur o'rganish;

faol o'qitish uslubidan foydalaniladigan o'quv mashg'ulotlari (ishbilar
uyinlar, diskussiyalar, seminarlar, kollokviumlar va b.).

Mustakil ta'limni tashkil etishning mazmuni axborot-ta'lim resurslaridan,
ta'lim muassasasida mavjud kutubxona, fonoteka va videoteka jamgarmasidan,
repetitoriyalardan, o'quv laboratoriyalari, ovoz yozuvi studiyalari,
teleradiokompaniya kanallari va konsert zallaridan unumli foydalanishdan,
bajarilgan ishlarning taxlilini bayon etishdan iboratdir. Mazkur fanning
xususiyatlaridan kelib chikib kasbiy maxoratni rivojlantirish va takomillashtirishga
karatilgan vazifalarni maqsadli amalga oshirish xam nazarda tutiladi.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Pedagogikaning predmeti, jamiyatda tutgan urni va tarbiyaviy axamiyati.
2. Qadimgi faylasuflarni pedagogik qarashlari.
3. Shaxs mustakillik davrida, milliy istiqlol g'oyasi.
4. Didaktika kategoriyalari.
5. O'quv-bilim faoliyatini tashkil qilish va joriy etish metodlari.
6. Zamonaviy pedagogikada tarbiya prinsiplari.
7. Estetik va jismoniy tarbiya.
8. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasidagi ta'lim haqida.
9. Zamonaviy psixologiya.
10. Muomala. Jamoa. Shaxs.
11. Xotirani fiziologik va biologik asoslari (DNK, RNK).
12. Irodaviy akt strukturasi.
13. Xarakterning xususiyatlari va shaxsning munosabatlari.
14. Qobiliyatlarning sifat va mikdor xarakteristikasi.

V. Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar hamda axborot manbaalari

Asosiy adabiyotlar

1. Qodirov P.F. Musiqa psixologiyasi: O'quv qo'llanma. - Toshkent: Musiqa, 2005.-80b.
2. Qodirov P.F Musiqiy pedagogikasi. O'quv qo'llanma - Toshkent: UzDK. 2009.
3. Кадиров Р.Г. Музыкальная педагогика. - Тошкент: УзДК 2011.

Qo'shimcha adabiyotlar

4. Davletshin M.G. va b. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya: O'quv kullanma. - Toshkent: Nizomiy nom. TDPU, 2004. -130 b.
5. Petrovskiy A.V. taxriri ostida. Yosh va pedagogik psixologiya: Darslik. Toshkent: O'qituvchi, 1989. -288 b.
6. Qodirov P.F. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya: Ma'ruzalar matni. -Toshkent: Musiqa, 2005. -41 b.
7. Petrovskiy A.V. Umumiy psixologiya: Darslik. - Toshkent: O'qituvchi, 1992. -512 b.
8. Foziev 3.F. Umumiy psixologiya I-II- kitob: Darslik. - Toshkent: M.Ulugbek nom. UMU, 2002. -238, 240 b.
9. Foziev 3.F. Psixologiya (yosh davrlari psixologiyasi) o'quv qo'llanma. - Toshkent: O'qituvchi, -1994. -224 b.

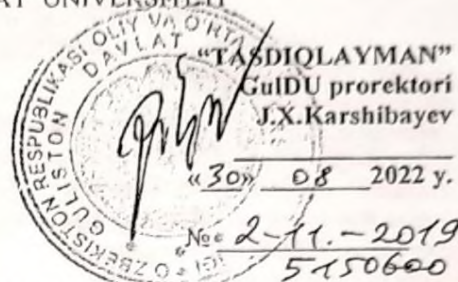
Internet saytlari

1. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasi davlat portali.
2. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlati ma'lumotlari milliy bazasi.
3. <http://www.youtube.com>
4. <http://b2c.uz/catalog/young/uz/musiq>
5. www.musika.uz
6. <http://portasound.ru/music-search/musiq>

4.2. Ishchi fan dasturi

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

GULISTON DAVLAT UNIVERSITETI

MUSIQIY PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA FANINING ISHCHI O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	100 000 – Gumanitar soha
Ta'lim sohasi:	150 000 – San'at
Ta'lim yo'nalishi	5150600 – Vokal san'ati 5150700 – Cholg'u ijrochiligi

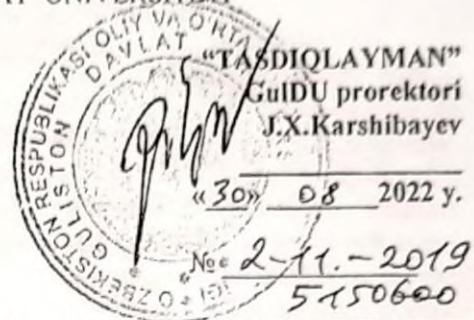
Umumiy o'quv soati –64
Shu jumladan:

Ma'ruza	– 22 (7-semestr 18 s., 8-semestr 4 s.)
Seminar	– 22 (7-semestr 18 s., 8-semestr 4 s.)
Mustaqil ta'lim	– 20 (7-semestr 16 s., 8-semestr 4 s.)

Guliston – 2022

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

GULISTON DAVLAT UNIVERSITETI

**MUSIQIY PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA
FANINING
ISHCHI O'QUV DASTURI**

Bilim sohasi:	100 000 – Gumanitar soha
Ta'lim sohasi:	150 000 – San'at
Ta'lim yo'nalishi	5150600 – Vokal san'ati 5150700 – Cholg'u ijrochiligi

Umumiy o'quv soati	–64
Shu jumladan:	
Ma'ruza	– 22 (7-semestr 18 s., 8-semestr 4 s.)
Seminar	– 22 (7-semestr 18 s., 8-semestr 4 s.)
Mustaqil ta'lim	– 20 (7-semestr 16 s., 8-semestr 4 s.)

Guliston – 2022

Fanning ishchi o'quv dasturi O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi 2020 yil " 29 " 08 buyrug'i (BD-5151400-3.01) bilan tasdiqlangan "Musiqiy pedagogika va psixologiya" fan dasturi asosida tayyorlangan.

Fanning ishchi o'quv dasturi "Pedagogika" kafedrasining 2022 yil 26-avgustdagi yig'ilishida muhakama qilinib, tasdiqlash uchun tavsiya etilgan (1-sonli bayonnoma).

Fanning ishchi o'quv dasturi "Pedagogika" fakulteti Kengashining 2022 yil 27-avgustdagi yig'ilishida muhakama qilinib, tasdiqlash uchun tavsiya etilgan (1-sonli bayonnoma).

Fanning ishchi o'quv dasturi Guliston davlat universiteti Kengashining 2022-yil 30-avgustdagi 1-sonli bayonnoma bilan tasdiqlangan.

Tuzuvchi:

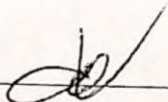
M.Ergashev

GulDU Pedagogika kafedrasining o'qituvchisi

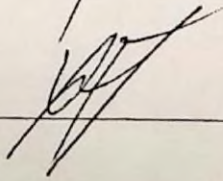
Taqrizchi:

D.Toshtemirov

"Pedagogika" kafedrasining mudiri,
pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

"Pedagogika" kafedra mudiri : _____ _____ **D.E. Toshtemirov**

"Pedagogika" fakultet dekani : _____ _____ **J.K. Komilov**

O'quv-uslubiy boshqarma boshligi : _____ _____ **I. Xudoyberdiyev**

I.

I. O'quv fanining dolzarbligi va oliy kasbiy ta'limdagi o'rni

Musiqiy pedagogika va psixologiya fanning asosiy maqsadi - musiqa san'atidagi o'ziga xos psixologik xususiyatlarini va pedagogik qonuniyatlarini o'rganish. Psixologiya va pedagogika zaminida yaratilgan musiqiy psixologiya va pedagogika fani, o'z navbatida musiqa san'atining barcha psixologik va pedagogik masalalarini o'rganish uchun umumiy fan sifatida xizmat qiladi.

II. O'quv fanining maqsadi va vazifasi

Mazkur dasturda o'rganiladigan Fan ikkita asosiy bo'limdan iborat: Musiqa psixologiyasi va pedagogikasi. Musiqa psixologiyasida - musiqa psixologiyasining umumiy asoslari, musiqachi shaxsi va faoliyati, musiqa san'atida bilish jarayonlari (diqqat, sezgilar, idrok, xotira, tafakkur, xayol), musiqa san'atining xissiy-irodaviy muhiti, musiqa san'atida individual-psixologik tafovutlar (temprament, xarakter, qobiliyat) va musiqiy qobiliyatlarini aniqlash testlari o'rganiladi. Musiqa pedagogikasida - musiqa pedagogikasining umumiy asoslari, musiqiy ta'lim berish va o'qitish nazariyasi (musiqiy redaktika), musiqiy tarbiya nazariyasi va musiqiy ta'lim tarbiya tizimida boshqarish va tashkil etish masalalari o'rganiladi.

Mazkur kursning natijasida bakalavriat bosqichida taxsil olayotgan talabalar ko'rsatilgan mavzular mazmunini egallab, ularni o'z soxalari bo'yicha moslashtira bilishlari kerak.

Fan bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma va malakalariga qo'ydagi talablar qo'yiladi.

Talaba:

Bakalavr:

- musiqa o'qitish jarayonlarini tashkil etish;
- musiqachi shaxsi va faoliyati;
- musiqa san'atida bilish jarayonlari;
- musiqiy tarbiyasi tamoyillari va uslublaridan foydalanib faoliyat ko'rsatish;
- musiqiy tarbiya va ta'limini tashkil qilish va boshqarish *hakida tasawurga ega*

bo'llshi;

musiqa pedagogikasi va psixologiyasining umumiy asoslarini;

-musiqa san'atining xissiy-irodaviy muxitini tashkil etuvchi unsurlarni;

-musiqachining pedagogik faoliyati va vazifalarini;

fanni o'qitishda zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalarni *bilishi va*

ulardan foydalana olishi;

musiqa san'atida shaxsiy-psixologik sifatlarni ajrata bilish;

shaxsiy musiqiy rivojlantirish va tarbiyalash *ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.*

III. Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)

1- modul. Musiqa pedagogikasi

1-mavzu. Kirish. Musiqa pedagogikasi muammolari.

Musiqa, pedagogika, fan sifatida. Pedagogika fani haqida tushuncha. Musiqa pedagogikasi umumiy pedagogika fanining tarmog'i sifatida. Musiqa pedagogikasi muammolari. Umumiy va maxsus musiqiy ta'lim. Musiqa pedagogikasi bo'limlari va tarmoqlari. Musiqa pedagogikasi maqsadi va vazifalari.

2-mavzu. Musiqa pedagogikasining predmeti.

Musiqa pedagogikasi haqida tushuncha va qoidasi. Musiqa pedagogikasining metodologik asoslari. Musiqa pedagogikasi tarixidan O'zbek musiqi pedagogik madaniyati va uning boy an'analari. Musiqa san'atini rivojlantirishda pedagogikaning o'rni.

3-mavzu. Shaxsni musiqiy rivojlantirish, tarbiyalash va shakllantirish

Insonni musiqiy rivojlanishining fiziologik asoslari. Musiqiy fazilatlar va qobiliyatning shakllantirishda irsiyat, muxitning ta'siri va tarbiyaning o'imi. Yoshi bo'yicha tavsiflari. Musiqiy kobilyatni rivojlantirish. Musiqiy tarbiyaning xalq an'analari. Ustoz-shogird maktablari. Musiqa tarbiyasida insonni kasbiy va shaxs fazilatlarini rivojlantirish.

4-mavzu. Musiqiy-pedagogik jarayon

Musiqiy-pedagogik jarayon haqida tushuncha. Musiqiy pedagogik jarayon musiqi pedagogikasi fanining asosiy o'rganiladigan predmeti. Pedagog bilan tarbiyalanuvchining o'zaro faolligi. Musiqiy-pedagogik jarayoning asosiy tarkibiy qismlari, shakllari, bosqichlari, usullari. Yakka va guruh sinf va sinfdan tashqari, konsert, musiqani tinglash, mustaqil ish va boshqa musiqiy mashg'ulotlari.

Musiqiy-pedagog jarayoni ta'limining izchilligi tizimida, musiqi san'ati va madaniyati rivojlanishida va kadrlar masalalari va ulaming ijodiy salohiyati.

5-mavzu. Musiqiy ta'lim berish va o'qitish nazariyasi

Musiqaviy didaktikaning predmeti va vazifalari.

Musiqa ta'limining mazmuni. Musiqiy didaktika haqida tushuncha. Uning predmeti va vazifalari. Tarixda umumiy didaktikaning rivojlanishi. (Kaykovus «Qobusnoma» (XI asr), YA.Komenskiy «Buyuk didaktika» (1632 yil)).

Musiqaviy didaktikaning asosiy kategoriyalari. Musiqa ta'limining mazmuni, jarayoni, prinsiplari, metodlari, shakllari. Musiqiy bilimlar, malaka va ko'nikmalar, musiqa asarlari va adabiyotlari.

6-mavzu. Musiqa o'qitish jarayoni

Musiqa o'qitish jarayoni yaxlit musiqa-pedagogik jarayonining tarkibiy qismi sifatida. Musiqa o'qitish jarayonining tuzilishi, uning tarkibiy qismlarga ta'rif berish, maqsad va vazifalari. Musiqiy ta'lim har-xil turlarining o'ziga xos tomonlari. Mashhur musiqa maktablar, buyuk pedagog, novator o'qituvchilarning o'qitish uslublari. Musiqa o'qitish jarayoni ijodiy xususiyatining nozikligi musiqa san'atining go'zalligi musiqaning kun sayin olib boradigan jiddiy mehnat bilan birlikdadir.

7-mavzu. Musiqa o'qitish prinsiplari va metodlari

Musiqa o'qitish prinsiplari musiqiy-pedagogik jarayonining asosi va sifati. Umumiy pedagogik va musiqa o'qitish prinsiplarining birligi va izchilligi. Musiqa o'qitish prinsiplari. Musiqa o'qitish metodlari haqida tushuncha. Musiqa faoliyatining har xil turlarida (bastalash, ijro etish, tinglash, musiqashunoslik, ta'lim, ma'rifatchilik, musiqa san'atini texnikaviy jihatdan ta'minlashni) o'qitishning og'zaki, ko'rgazmali va amaliy metodlari. Musiqa o'qitish metodlarining tasnifi, guruhlari va o'ziga xos xususiyatlari.

8-mavzu. Musiqa o'qitish shakllari

Musiqa o'qitish shakllari rivojlanishi tarixidan. Umumiy va maxsus musiqiy ta'limni tashkil etish. Dars-musiqani o'qitish asosiy shakli va uning talablari. Musiqa o'qitishning yakka tartibida va guruh bo'lib o'qitish shakllari. Konsertlarga tayyorgarlik. Musiqa san'ati soxalari va turlari bo'yicha o'qitish shakllari.

Musiqiy tarbiya nazariyasi Musiqiy tarbiya jarayonining mohiyati va qonuniyatlari.

Musiqiy tarbiyaning jamiyatda tutgan o'mi va psixo-fiziologik asoslari. Musiqa tarbiyasining maqsadi, vazifalari, shakllari, metodlari, vositalari. Musiqa tarbiyaning yosh xususiyatlariga tavsif berish. Musiqa- tarbiyaviy jarayonining tuzilishi.

9-mavzu. Musiqa tarbiyasi prinsiplari va metodlari

Musiqa san'atini rivojlanish qonuniyatlari va tarbiya prinsiplari. Musiqa tarbiyasi prinsiplari. Musiqa madaniyati, davr, janr, obraz, ijrochilik va tinglash madaniyati. Musiqachida shaxsiy fazilatlarini tarbiyalash.

Musiqa tarbiyasi metodlari haqida tushuncha ularning maqsadi va vazifalari. Umumiy tarbiya metodlari bilan bog'langanligi va o'ziga xos (musiqa san'ati turlari va janrlari bo'yicha) xususiyatlari.

10-mavzu. Musiqa vositalari bilan axloqiy, ma'naviy, mehnat, jismoniy tarbiyalash

Musiqa olamining boyligi. Musiqachining dunyoqarashi. Musiqiy tarbiyaning ma'naviy, axloqiy, mehnat va yaratuvchilikka munosabatini shakllantirishga yunaltilganligi. Muomala madaniyati, intizomlik, fukarolik, oilaviy, mehnat vazifalari, ma'naviy va moddiy boyliklarni ishlab chiqarish. Musiqa san'atining turli soxalaridagi mehnatning insoniyat farovonligiga qaratilganligi.

Musiqa tarbiyasining fiziologik asoslari. Vokal va cholg'ularda ijro etish fiziologiyasi. Jismoniy tarbiyaning umumiy vositalari. Musiqiy mashg'ulotlar, mashqlar, kun tartibi, rejim va gigienasi.

11-mavzu. Estetik, badiiy, musiqiy tarbiyalash

Estetik, badiiy, musiqiy tarbiyalash haqida tushuncha va qoidalar. Musiqa asarlarida go'zallik va badbinlik, olijanoblik va tubanlik, qaxramonlik va pastkashlik, kulgili va fojiali badiiy obrazlar asosida tarbiyalash. Estetik, badiiy, musiqiy didim shakllantirish. Tarbiyalanuvchilarni yosh bo'yicha hususiyatini inobatga olish. Musiqiy, badiiy, estetik tarbiyalash bo'yicha ilmiy, metodik va badiiy adabiyotlar.

12-mavzu. Musiqiy tarbiya va ta'lim tizimida boshqarish va tashkil etish

Musiqiy tarbiya va talimni boshqarish hamda tashkil etishning umumiy asoslari. Musiqiy tarbiya va ta'limni boshqarish xamda tashkil etishning asosiy prinsiplari. Musiqiy tarbiya va ta'lim tizimi. Davlat, o'quv, meyyoriy xujjatlar, xalqaro tashkilotlar. Umumiy maktab va maktabdan tashqari muassasalarda musiqiy tarbiyani tashkil etish. BMMda, o'rta va oliy musiqa o'quv yurtlarda musiqiy ta'limni boshqarish. Malakani takomillashtirish va oshirish.

13-mavzu. Musiqachining pedagogik faoliyati va vazifalari

Bolalar va o'smirlarga musiqiy tarbiya va ta'lim berishni boshqarishning turli tizimlarda kadrlar va ularning ijodiy salohiyati. Musiqa o'qituvchi va tarbiyachilarning vazifalari. Musiqachi-pedagog- ma'rifatchi: Uning musiqiy ta'limni tashkil etish va rivojlantirishdagi roli.

O'zbekiston respublikasida musiqiy tarbiya va ta'limning hozirgi ahvoli hamda uning rivojlanish istiqboli.

O'zbekistonning mustaqilligi, suvereniteti, milliy kadriyatlarga e'tibor. Umumjahon musiqiy-pedagogik nazariyasi va amaliyotining erishgan ilg'or yutuqlardan foydalanish. Litsey, kollej universitet, akademiyalar. Ta'limda reyting va test tizimlari, kompyuter texnologiyalarni joriy etish. Oliy ta'limning ikki bosqichli kasbiylatuvchi (bakalavr, magistr). Lotin yozuvi grafikasiga o'tilishi. Musiqiy tarbiya va ta'limning istiqbollari.

2-modul. Musiqa psixologiyasi

14-mavzu. Musiqa psixologiyasining umumiy asoslari

Musiqa psixologiyasining umumiy asoslari.

Musiqa psixologiyasi kursining maqsadi, vazifasi, qoidasi va nazariy asoslari. Umumiy psixologik tushunchalar va atamalar. Musiqa psixologiyasi tarixidan. Musiqa psixologiyasining tarmoklari va yo`nalishi (musiqiy ijodiyot, musiqa ijrochiligi, musiqani eshitish va idrok qilish, musiqa ta'limi va tarbiyasi, musiqashunoslik, musiqiy targ'ibot va ma'rifat, musiqa san'atining texnikaviy ta'minoti, cholg'ulami tayorlash va ta'mirlash, funksional musiqasi, musiqa psixoterapiyasi).

15-mavzu. Musiqachini shaxsiy fazilatlari va faoliyati.

Musiqachi shaxs sifatida. Musiqachini shaxsiy fazilatlari. Musiqachining faoliyati. Cholg'u ijrochiligi texnikasi. Ijod va umumiy qoidalari. Badiiy ijodiyot. Musiqa ijodi. Musiqachining ish tartibi va gigienasi.

16-mavzu. Musiqa san'atida bilish jarayonlari

Diqqat.

Diqqat haqida tushuncha. Diqqat turlari. Ixtiyorsiz diqqat. Ixtiyoriy diqqat. Ixtiyoridan so'ngi diqqat va ijodiy faoliyati. Diqqatning mustaxkamligi, ko'chishi, taqsimlanishi, ko'lami va buzilishi. Musiqa san'atida diqqatning o'mi, Jamoa va ansambl ijrochiligida, auftakt va boshqa diqqat belgilari. Buyuk kompozitorlar va ijrochilarning diqqati. Diqqatni rivojlantirish mashqlari.

Sezgilar.

Sezgilar haqida umumiy tushuncha. Musiqa san'atida muxim bulgan eshitish, paypaslash, xarakat va ritmik (usul) sezgilar. Musiqa san'atida sezgilarning o'zaro ta'siri, bog'liqligi va aloqadorligi (sensibilizatsiya va sinesteziya)-misollar. Obertonlarni sezish. Musiqiy tovushni eshitish fiziologiyasi. Musiqiy eshitish sezgisi:

Mutlak absolyut nisbiy va ichki eshitish musiqiy sezgisi («Zonnaya priroda muzbikalnogo sluxa» N.A.Garbuzov). Melodik, polifonik, garmonik, tembr- dinamik eshitish musiqiy sezgisi. Musiqiy-eshitish tasavuri. Metroritmikani (usulni), xarakatni sezish.

Idrok.

Idrok haqidagi tushunchalar. Musiqani idrok qilish xususiyatlari va asosiy masalalari. Musiqiy idrok, tarbiya va xayot tarzi. Musiqiy idrokni kengligi va chukurligi. V.B. Asadev, A. Eyxgom, E.E. Romanovskaya, X.S. Kushnarev, YU.G. Kon, Furkat musiqani idrok qilish xususida. E.V. Nazaykinskiy «Musiqani idrok qilish psixologiyasi haqida». Musiqiy idrok, musiqashunoslik, musiqa nazariyasi va estetikasi nuktai nazardan.

Xotira.

Xotira haqida tushuncha. Musiqiy xotira. Buyuk kompozitor va ijrochilarni kuchli xotirasi, noyob eslash qobiliyatlari. Musiqiy xotirani turlari: xarakatli, emotsionalli, kurish, eshitish asosida va mantikli. I. Gofman formulasi asosida musiqa asami eslab kolish.

Tafakkur.

Tafakkur haqida tushuncha. Musiqiy tafakkur. Musiqiy tafakkumi turlari. Musiqiy tafakkur va badiiy obraz. Musiqiy goyani rivojlantirishning mantikli asosi. Musiqiy tafakkumi rivojlanishi.

Xayol. *

Xayol, fantaziya haqidagi tushuncha. Musiqa san'atida xayol, fantaziyaning umi. Musiqiy fantaziya kompozitor, ijrochi va tinglovchilar faolida. Musiqiy xayolni xayot tajribasi bilan boglanganligi. Musiqiy idrok va xayol. Musiqiy obrazlari, oxanglari o'ziga xos ma'nosi. Musiqiy xayolni rivojlantirish yullari.

Musiqa san'atining hissiy-irodaviy muhiti

Xis-tuygular.

His-tuygular haqida tushuncha. His-tuygular, Pifagor musiqi san'atida xis-tuygular haqida. A. Jomi, J. Ramo, K. Zaks, K. Shtumpf konsonans va dissonans xususida. Emotsiya, affekt, kayfiyat, stress musiqi san'atida. Musiqa asarlar xarakterini, ularda kerak bulgan ruxiy kechinmalari, kayfiyatlar, emotsiyalari ifodalovchi suzlar, ko'rsatmalar, atamalarning tizimlashtirilgan ruyxati, lugati. Musiqa asaridagi emotsiyalari, rang-barang oxanglari, turli obrazlari ijrochining maxorati va uning xissiyoti orkali tinglovchiga etkazish.

Iroda.

Iroda haqida tushuncha. Katta iste'dodni, talantni asosi - kuchli iroda. Bastakomining irodasi. Ijrochining konsertda kulay bulgan, optimal xolati va kayfiyati. Konsertga jismoniy, emotsional va akliy tayyorgarlik. Ijrochilari musiqiy asarni o'rganishda xar kunlik kup soatlik darslar va mashqlari. Optimal konsert xolatiga tayyorgarligining metodlari. Uz kayfiyatini sozlash, ijro obrazni tulik xis qilish, bir yunalishda e'tibor irodasini karatish.

17-mavzu. Musiqa san'atida shaxsiy psixologik farqlar

Temperament.

Temperament haqida tushuncha. Temperament tushunchasi tarixidan (Gippokrat-er. av.5 asr). Temperament tiplari: sangvinik, flegmatik, xolerik, melanxolik. Musiqa san'atida temperament farqlari. Bastakor va ijrochi temperamentlari xususida. Temperament farqlari o'quv-musiqiy jarayonida. Temperament xususiyatlari musiqi jamoalari ijodida.

Xarakter.

Xarakter haqida tushuncha. Musiqa san'atida xarakter xususiyatlari. Musiqachi xarakterining kup kirraligi va ijodkorligi. Musiqachining shaxsiy munosabatlari. Musiqachi xarakterining turlari. Introvert, ekstrovert va boshqarib bulmaydigan tiplari bastakorlik, ijrochilik va musiqani tinglash faolida.

Temperament va xarakter.

Temperament va xarakter farqlari va biriigi. Ikkita buyuk musiqachi SHopen va List misolida temperament va xarakterining introvert ruxiyati. List temperamenti va xarakterining ekstrovert xususiyati.

Qobiliyatlar.

Qobiliyatlar haqida tushuncha. Qobiliyatlar musiqa san'ati va ta'limida.
Tugma fazilatlar, qobiliyatlar, tarbiya, iste'dod, ustozlik, maxorat, geniy, daxo.

Musiqiy qobiliyatlar va ulaming tashkil topishi. Buyuk san'at aiboblari qobiliyatlar va talant haqida. B.M. Teplov «Musiqiy qobiliyatlar psixologiyasi». Asosiy musiqiy qobiliyatlar va ulaming tasniflanishi va tavsifi.

Qobiliyatlarni aniqlash. Testlar

Qobiliyatlarni aniqlash va testlarni o'tkazish. Musiqiy qobiliyatlarni aniqlash testlarining mazmuni. Aezenk testi (neyratizm va ekstroversiya). Shmitok testi e- (shaxs aksentuatsiyasi). Spilberg testi (xayajonlanishni aniqlash). Irodaviy xususiyatlarni aniqlash testi. Musiqiy faoliyatga bulgan qobiliyatlarni aniqlash testlari (ijrochi, o'qituvchi, bastakor, dirijer, musiqashunos).

I. Ma'ruza mashg'ulotlarining soatlarda taqsimlanishi:

1-jadval

№	Mavzu nomi	Dars soatlari hajmi
7-semestr		
1.	Kirish. Musiqa pedagogikasi muammolari.	2
2	Musiqa pedagogikasining predmeti.	2
3	Shaxsni musiqiy rivojlantirish, tarbiyalash va shakllantirish	2
4	Musiqiy-pedagogik jarayon	2
5	Musiqiy ta'lim berish va o'qitish nazariyasi	2
6	Musiqa o'qitish jarayoni. Musiqa o'qitish prinsiplari va metodlari	2
7	Musiqa o'qitish shakllari. Musiqa tarbiyasi prinsiplari va metodlari.	2
8	Musiqa vositalari bilan axloqiy, ma'naviy, mehnat, jismoniy tarbiyalash. Estetik, badiiy, musiqiy tarbiyalash.	2
9	Musiqiy tarbiya va ta'lim tizimida boshqarish va tashkil etish. Musiqachining pedagogik faoliyati va vazifalari	2
	Jami:	18
8-semestr		
10	Musiqachini shaxsiy fazilatlar va faoliyati. Musiqachini shaxsiy	2

	fazilatlari va faoliyati.	
11	Musiqa san'atida bilish jarayonlari. Musiqa san'atida shaxsiy psixologik farqlar.	2
Jami:		4

Ma'ruza mashg'ulotlari multimediya qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada akadem guruhlar oqimi uchun o'tiladi.

II. Seminar mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Pedagogika.Psixologiya fanidan seminar mashg'ulotlari - adabiyotlar bilan ishlash, darsliklarni tahlil qilish, ulardan dars rejalarini va konspektlar tuzishni o'rganish. Amaliy mashg'ulotlarda adabiyotlar bilan ishlash ko'nikma va malakalari hosil qilinadi.

Seminar mashg'ulotlarda talabalarning nazariy bilimlari, amaliy malakalari, fan bo'yicha tayyorlagan konspektlar tekshiriladi. Talabalar javoblari baholanadi va ballar qo'yiladi.

Seminar mashg'ulotlarini soatlarda taqsimlanishi

Seminar mashg'uloti mavzularining soatlarda taqsimlanishi.

2-jadval

№	Mavzu nomi	Dars soatlari hajmi
7-semestr		
1.	Musiqa pedagogikasi muammolari.	2
2	Musiqa pedagogikasining predmeti.	2
3	Shaxsni musiqiy rivojlantirish, tarbiyalash va shakllantirish	2
4	Musiqiy-pedagogik jarayon	2
5	Musiqiy ta'lim berish va o'qitish nazariyasi	2
6	Musiqa o'qitish jarayoni. Musiqa o'qitish prinsiplari va metodlari	2
7	Musiqa o'qitish shakllari. Musiqa tarbiyasi prinsiplari va metodlari.	2
8	Musiqa vositalari bilan axloqiy, ma'naviy, mehnat, jismoniy tarbiyalash. Estetik, badiiy, musiqiy tarbiyalash.	2
9	Musiqiy tarbiya va ta'lim tizimida boshqarish va tashkil etish.	2

	Musiqachining pedagogik faoliyati va vazifalari	
	Jami:	18
<i>8-semestr</i>		
10	Musiqachini shaxsiy fazilatlari va faoliyati. Musiqachini shaxsiy fazilatlari va faoliyati.	2
11	Musiqa san'atida bilish jarayonlari. Musiqa san'atida shaxsiy psixologik farqlar.	2
	Jami:	4

III . Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Auditoriyada olingan bilim va ko'nikmalarni mustahkamlash, o'tilgan mavzu bo'yicha mustaqil tayyorgarlik ishlarini bajarish. Ushbu maqsadlarda axborot-ta'lim resurslaridan, ta'lim muassasasida mavjud kutubxona, o'quv zallaridan unumli foydalanish. Mazkur fanning xususiyatlaridan kelib chiqib kasbiy mahoratni rivojlantirish va takomillashtirishga qaratilgan vazifalarni maqsadli amalga oshirish.

Talaba nimalar bilan mustaqil shug'ullanishi kerak?

Talaba Pedagogika.Psixologiya fanini mukammal o'zlashtirish uchun adabiyotlardan foydalanib, reja tuzishni va reja asosida mavzuni mazmunini yoritishni, izlanishni, o'z ustida ishlashni o'rganishi zarur.

Talaba mustaqil ishni tayyorlashda muayyan fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- darslik va o'quv qo'llanmalar bo'yicha fan boblari va mavzularini o'rganish;
- tarqatma materiallar bo'yicha ma'ruza qismini o'zlashtirish;
- o'qitish va nazorat qilishning avtomatlashtirilgan tizimlari bilan ishlash;
- fanning boblari va mavzulari ustida ishlash;
- talabalarni ijodiy jarayonga yo'naltirish, ularni tahlil qilish, mustaqil ishlashga o'rgatish, mashqlar bajarish;
- yangi texnika, jihozlar, keng ko'lamlil ilmiy ish olib borishga qulay jarayonlar va texnologiyalarni o'rganish;

ilmiy-tadqiqot ishlarini bajarish bilan bog'liq holda fanning muayyan boblari va mavzularini chuqur o'rganish.

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

14. Pedagogikaning predmeti, jamiyatda tutgan umi va tarbiyaviy ahamiyati.
15. Qadimgi faylasuflarni pedagogik qarashlari.
16. Shaxs mustakillik davrida, milliy istiqlol g'oyasi.
17. Didaktika kategoriyalari.
18. O'quv-bilim faoliyatini tashkil qilish vajoriy etish metodlari.
19. Zamonaviy pedagogikada tarbiya prinsiplari.

20. Estetik va j ismoniy tarbiya.
21. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasidagi ta'lim haqida.
22. Zamonaviy psixologiya.
23. Muomala. Jamoa. Shaxs.
24. Xotirani fiziologik va biologik asoslari (DNK, RNK).
25. Irodaviy akt strukturasi.
26. Xarakterning xususiyatlari va shaxsning munosabatlari.
27. Qobiliyatning sifat va miqdor xarakteristikasi.

Mustaqil ish mavzularning soatlarga taqsimlanishi

3-jadval

№	Mavzu nomi	Dars soatlari hajmi
7-semestr		
1.	Pedagogikaning predmeti, jamiyatda tutgan umi va tarbiyaviy axamiyati.	1
2	Qadimgi faylasuflarni pedagogik qarashlari.	1
3	Shaxs mustakillik davrida, milliy istiqlol g'oyasi.	1
4	Didaktika kategoriyalari.	1
5	O'quv-bilim faoliyatini tashkil qilish vajoriy etish metodlari.	1
6	Zamonaviy pedagogikada tarbiya prinsiplari.	1
7	Estetik va j ismoniy tarbiya.	1
8	O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasidagi ta'lim haqida.	1
9	Zamonaviy psixologiya.	2
10	Muomala. Jamoa. Shaxs.	2
11	Xotirani fiziologik va biologik asoslari (DNK, RNK).	2
12	Irodaviy akt strukturasi.	2
	Jami:	16
8-semestr		
13	Xarakterning xususiyatlari va shaxsning munosabatlari.	2
14	Qobiliyatning sifat va miqdor xarakteristikasi.	2
	Jami:	4

VI. Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar hamda axborot manbaalari

Asosiy adabiyotlar

19. Qodirov P.F. Musiqa psixologiyasi: O'quv qo'llanma. - Toshkent: Musiqa, 2005.-80b.
20. Qodirov P.F Musiqiy pedagogikasi. O'quv qo'llanma - Toshkent: UzDK. 2009.
- 21.Кадаров Р.Г. Музыкальная педагогика. - Тошкент: УзДК 2011.

Qo'shimcha adabiyotlar

22. Davletshin M.G. va b. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya: O'quv qo'llanma. - Toshkent: Nizomiy nom. TDPU, 2004. -130 b.
23. Petrovskiy A.V. taxriri ostida. Yosh va pedagogik psixologiya: Darslik. Toshkent: O'qituvchi, 1989. -288 b.
24. Qodirov P.F. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya: Ma'ruzalar matni. - Toshkent: Musiqa, 2005. -41 b.
25. Petrovskiy A.V. Umumiy psixologiya: Darslik. - Toshkent: O'qituvchi, 1992.-512 b.
26. Foziev 3.F. Umumiy psixologiya I-II- kitob: Darslik. - Toshkent: M.Ulugbek nom. UMU, 2002. -238, 240 b.
27. Foziev 3.F. Psixologiya (yosh davrlari psixologiyasi) o'quv qo'llanma. - Toshkent: O'qituvchi, -1994. -224 b.

Internet saytlari

11. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasi davlat portali.
12. www.lex.uz - O'zbekiston" Respublikasi Qonun hujjatlati ma'lumotlari milliy bazasi.
13. [http://www, youtube, com](http://www.youtube.com)
14. [http:// b2c. uz/catalog/v outh/u//musiq a](http://b2c.uz/catalog/v_outh/u//musiq_a)
15. [www musika uz](http://www.musika.uz)

TARQATMA MATERIALLAR

«FSMU» metodi

Texnologiyaning maqsadi: Mazkur texnologiya ishtirokchilardagi umumiy fikrlardan xususiy xulosalar chiqarish, taqqoslash, qiyoslash orqali axborotni o'zlashtirish, xulosalash, shuningdek, mustaqil ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur texnologiyadan ma'ruza mashg'ulotlarida, mustahkamlashda, o'tilgan mavzuni so'rashda, mustaqil ish mavzularini bajarishda hamda amaliy mashg'ulot natijalarini tahlil etishda foydalanish tavsiya etiladi.

Texnologiyani amalga oshirish tartibi:

- qatnashchilarga mavzuga oid bo'lgan yakuniy xulosa yoki g'oya taklif etiladi;
- har biri shtirokchiga FSMU texnologiyasining bosqichlari yozilgan qog'ozlarni tarqatiladi:

Ф	• фикрингизни баён этинг
С	• фикрингизни баёнига сабаб кўрсатинг
М	• кўрсатган сабабингизни исботлаб мисол келтиринг
У	• фикрингизни умумлаштиринг

- ishtirokchilarning munosabatlari individual yoki guruhiiy tartibda taqdimot qilinadi.

FSMU tahlili qatnashchilarda kasbiy-nazariy bilimlarni amaliy mashqlar va mavjud tajribalar asosida tezroq va muvaffaqiyatli o'zlashtirilishiga asos bo'ladi.

Fikr: Bolani maktab ta'limiga tayyorlashda maktabgacha ta'limning ahamiyati?

Topshiriq: Mazkur fikrga nisbatan munosabatingizni FSMU orqali tahlil qiling topshiriq'i beriladi, tinglovchilar tomonidan bildirilgan ma'lumotlar umumlashtiriladi.

“Insert” metodi

Metodning maqsadi: Mazkur metod tinglovchilarda o'simlikshunoslikda innovatsion texnologiyalar bo'yicha axborotlar tizimini qabul qilish va bilimlarni o'zlashtirilishini engillashtirish maqsadida qo'llaniladi, shuningdek, bu metod tinglovchilar uchun xotira mashqi vazifasini ham o'taydi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

- o'qituvchi mashg'ulotga qadar mavzuning asosiy tushunchalari mazmuni yoritilgan input-matnni tarqatma yoki taqdimot ko'rinishida tayyorlaydi;
- yangi mavzu mohiyatini yorituvchi matn ta'lim oluvchilarga tarqatiladi yoki taqdimot ko'rinishida namoyish etiladi;
- ta'lim oluvchilar individual tarzda matn bilan tanishib chiqib, o'z shaxsiy qarashlarini maxsus belgilar orqali ifodalaydilar. Matn bilan ishlashda tinglovchilar yoki qatnashchilarga quyidagi maxsus belgilardan foydalanish tavsiya etiladi:

Belgil ar	1- matn	2- matn	3- matn	4- matn
“V” – tanish ma’lumot.				
“?” - mazkur ma’lumotni tushunmadim, izoh kerak.				
“+” bu ma’lumot men uchun yangilik.				
“-“ bu fikr yoki mazkur ma’lumotga qarshiman?				

Belgilangan vaqt yakunlangach, ta`lim oluvchilar uchun notanish va tushunarsiz bo‘lgan ma’lumotlar o‘qituvchi tomonidan tahlil qilinib, izohlanadi, ularning mohiyati to‘liq yoritiladi. Savollarga javob beriladi va mashg‘ulot yakunlanadi.

“SWOT-tahlil” metodi.

Metodning maqsadi: mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo‘llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

S – (strength)	• kuchli tomonlari
W – (weakness)	• zaif, kuchsiz tomonlari
O – (opportunity)	• imkoniyatlari
T – (threat)	• tўsiqlar

“Xulosalash” (Rezyume, Veer) metodi

Metodning maqsadi: Bu metod murakkab, ko‘p tarmoqli, mumkin qadar, muammoli xarakteridagi mavzularni o‘rganishga qaratilgan. Metodning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo‘yicha bir xil axborot beriladi va ayni paytda, ularning har biri alohida aspektlarda muhokama etiladi. Masalan, muammo ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari bo‘yicha o‘rganiladi. Bu interfaol metod tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o‘quvchilarning mustaqil g‘oyalari, fikrlarini yozma va og‘zaki shaklda tizimli bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi. —Xulosalash metodidan ma`ruza mashg‘ulotlarida individual va juftliklardagi ish shaklida, amaliy va seminar mashg‘ulotlarida kichik guruhlardagi ish shaklida mavzu yuzasidan bilimlarni mustahkamlash, tahlili qilish va taqqoslash maqsadida foydalanish mumkin.

Metodni amalga oshirish tartibi:

Trener-o‘qituvchi ishtirokchilarni 5-6 kishidan iborat kichik guruhlariga ajratiladi;

Trening maqsadi, shartlari va tartibi bilan ishtirokchilarni tanishtirgach, har bir guruhga umumiy muammoni tahlil qilinishi zarur bo‘lgan qismlari tushirilgan tarqatma materiallarni tarqatadi;

Har bir guruh o‘ziga berilgan muammoni atroflicha tahlil qilib, o‘z mulohazalarini tavsiya etilayotgan sxema bo‘yicha tarqatmaga yozma bayon qiladi;

Navbatdagi bosqichda barcha guruhlar o‘z taqdimotlarini o‘tkazadilar. Shundan so‘ng, trener tomonidan tahlillar umumlashtiriladi, zaruriy axborotlar bilan to‘ldiriladi va mavzu yakunlanadi.

«**Keys-stadi**»- inglizcha soʻz boʻlib, («case» – aniq vaziyat, hodisa, «stadi» – oʻrganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni oʻrganish, tahlil qilish asosida oʻqitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Mazkur metod dastlab 1921 yil Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini oʻrganishda foydalanish tartibida qoʻllanilgan. Keysda ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin. Keys harakatlari oʻz ichiga quyidagilarni qamra boladi:

Kim (Who), Qachon (When), Qaerda (Where), Nima uchun (Why), Qanday/ Qanaqa (how), Nima-natija (What).

“Keys metodi”ni amalga oshirish bosqichlari

Ish bosqichlari	Faoliyat shakli va mazmuni
1-bosqich: Keys va uning axborot taʼminoti bilan tanishtirish	<ul style="list-style-type: none"> ✓ yakka tartibdagi audio-vizual ish; ✓ keys bilan tanishish(matnli, audio yokimedia shaklda); ✓ axborotni umumlashtirish; ✓ axborot tahlili; ✓ muammolarni aniqlash
2-bosqich: Keysni aniqlashtirish va oʻquvtopshirigʻni belgilash	<ul style="list-style-type: none"> ✓ individual va guruhda ishlash; ✓ muammolarni dolzarblik ierarxiasini aniqlash; ✓ asosiy muammoli vaziyatni belgilash

<p>3-bosqich: Keysdagi asosiy muammoni tahlil etish orqali o'quv topshirig'ining echimini izlash, hal etish yo'llarini ishlab chiqish</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ individual va guruhda ishlash; ✓ muqobil echim yo'llarini ishlab chiqish; ✓ har bir echimning imkoniyatlari vato'siqlarni tahlil qilish; ✓ muqobil echimlarni tanlash
<p>4-bosqich: Keys echimini echimini shakllantirish va asoslash, taqdimot.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Yakka va guruhda ishlash; ✓ muqobil variantlarni amalda qo'llashimkoniyatlarini asoslash; ✓ ijodiy-loyiha taqdimotini tayyorlash; ✓ yakuniy xulosa va vaziyat echimining amaliy aspektlarini yoritish

Кейсни бажариш босқичлари ва топшириқлар:

- Кейсдаги муаммони келтириб чиқарган асосий сабабларни белгилаш (индивидуал ва кичик гуруҳда).
- Мобил иловани ишга тушириш учун бажариладагина ишлар кетма-кетлигини белгилаш (жуфтликлардаги иш).

“Tushunchalar tahlili” metodi

Metodning maqsadi: mazkur metod tinglovchilar yoki qatnashchilarni mavzu bo'yicha tayanch tushunchalarni o'zlashtirish darajasini aniqlash, o'z bilimlarini mustaqil ravishda tekshirish, baholash, shuningdek, yangi mavzu bo'yicha

dastlabki bilimlarda rajasini tashhis qilish maqsadida qo‘llaniladi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

- ishtirokchilar mashg‘ulot qoidalari bilan tanishtiriladi;
- tinglovchilarga mavzuga yoki bobga tegishli bo‘lgan so‘zlar, tushunchalar nomi tushirilgan tarqatmalar beriladi (individual yoki guruhli tartibda);
- tinglovchilar mazkur tushunchalar qanday ma’no anglatishi, qachon, qanday holatlarda qo‘llanilishi haqida yozma ma’lumot beradilar;
- belgilangan vaqt yakuniga etgach o‘qituvchi berilgan tushunchalarning to‘g‘ri va to‘liq izohini o‘qib eshittiradi yoki slayd orqali namoyish etadi;
- har bir ishtirokchi berilgan to‘g‘ri javoblar bilan o‘zining shaxsiy munosabatini taqqoslaydi, farqlarini aniqlaydi va o‘z bilim darajasini tekshirib, baholaydi.

Jadvalga kerakli ma’lumotlar to‘ldirib qayd etiladi

Tushunchalar	Sizningcha bu tushuncha qanday ma’noni anglatadi?	Qo‘shimcha ma’lumot
Ta`lim		

Izoh: Ikkinchi ustunchaga qatnashchilar tomonidan fikr bildiriladi. Mazkur tushunchalar haqida qo‘shimcha ma’lumot glossariyda keltirilgan.

Venn Diagrammasi metodi

Metodning maqsadi: Bu metodg rafik tasvir orqali o‘qitishni tashkil etish shakli bo‘lib, u ikkita o‘zaro kesishgan aylana tasviri orqali ifodalanadi. Mazkur metod turli tushunchalar, asoslar, tasavurlarning analiz va sintezini ikki aspekt orqali ko‘rib chiqish, ularning umumiy va farqlovchi jihatlarini aniqlash, taqqoslash imkonini beradi.

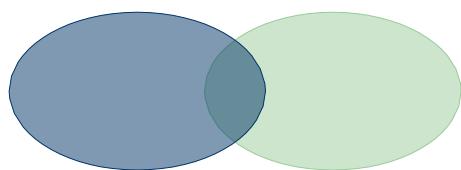
Metodni amalga oshirish tartibi: ishtirokchilar ikki kishidan iborat

juftliklarga birlashtiriladilar va ularga ko'rib chiqilayotgan tushuncha yoki asosning o'ziga xos, farqli jihatlarini (yoki aksi) doiralari ichiga yozib chiqish taklif etiladi;

-navbatdagi bosqichda ishtirokchilar to'rt kishidan iborat kichik guruhlariga birlashtiriladi va har bir juftlik o'z tahlili bilan guruh a'zolarini tanishtiradilar;

juftliklarning tahlili eshitilgach, ular birgalashib, ko'rib chiqilayotgan muammo yohud tushunchalarning umumiy jihatlarini (yoki farqli) izlab topadilar, umumlashtiradilar va doirachalarning kesishgan qismiga yozadilar.

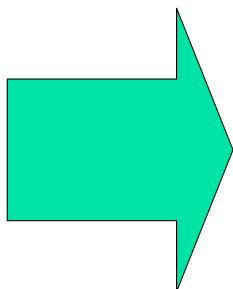
«Венн» Диаграммаси

- 2 объектни, тушунчани, ғояни, ходисани таққослаш фаолиятини ташкил этиш жараёнида ишлатилади.

ФИКР.МУЛОХАЗА.ИСБОТ

■ ФСМУ

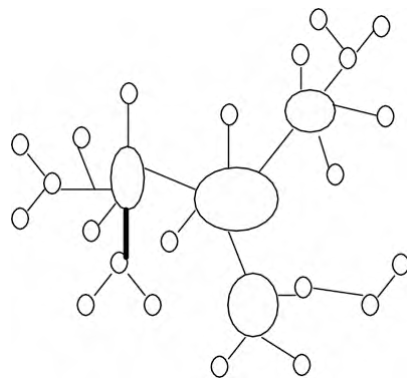

- **Ф** – Фикрингизни баён этинг
- **С** – Фикрингизни баёнига сабаб кўрсатинг
- **М** – Фикрингизга мисол келтиринг
- **У** – Фикрларингизни умумлаштиринг, хулосаланг

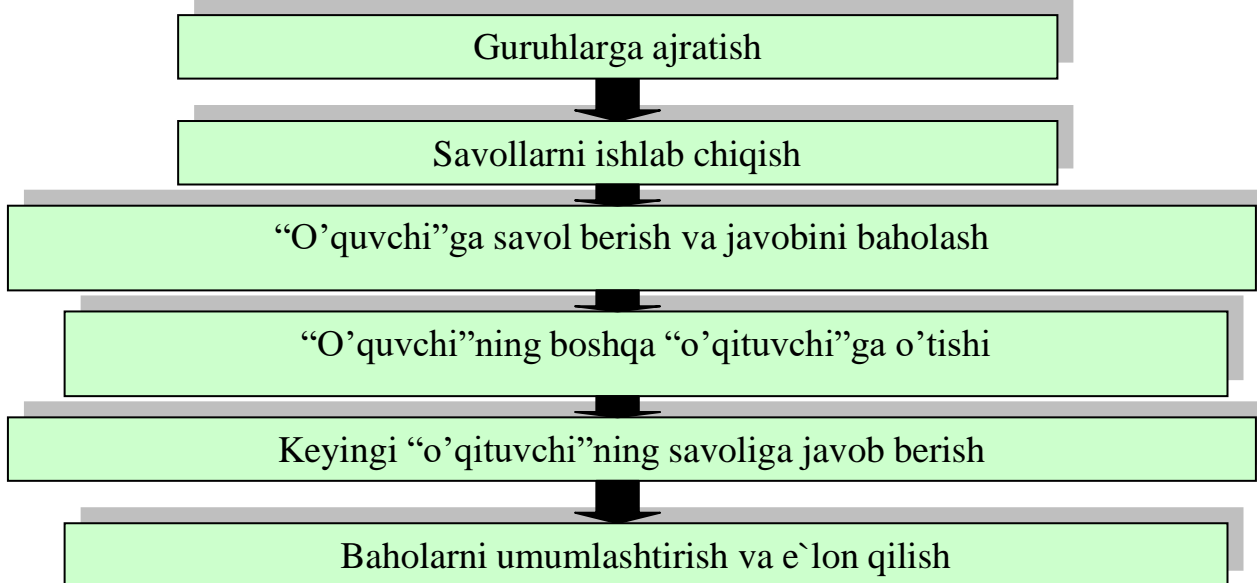

КЛАСТЕР

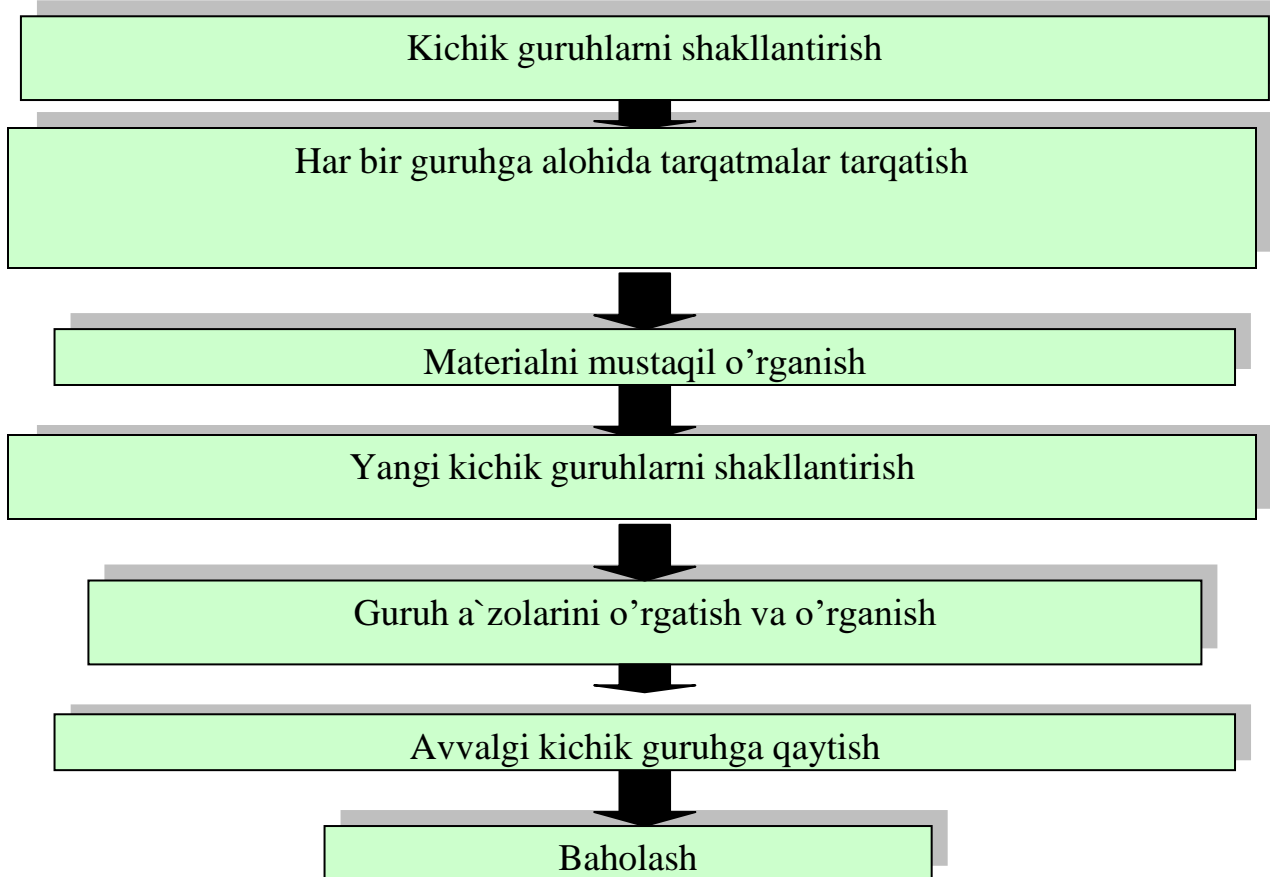
- Кластер –боғлам.
- •Билимларни фаоллаштиришга йуналтиради, фикрловчи жараёнга мавзу
- бўйича янги ассоциатив тасаввурни эркин
- ва очик жалб қилишга ёрдам беради.
- •Уқув машғулотининг ҳамма босқичларида
- қўлланилади.

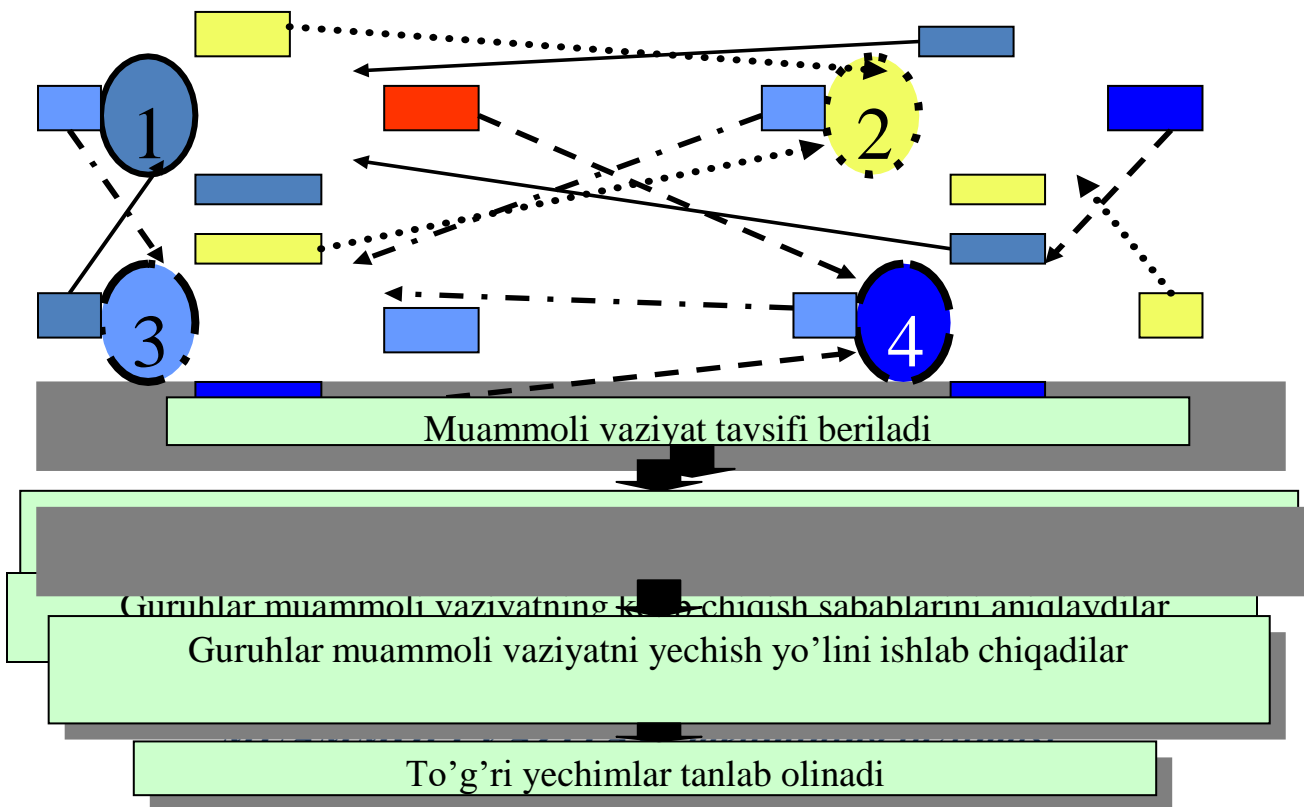
“Charxpalak” metodining tuzilmasi

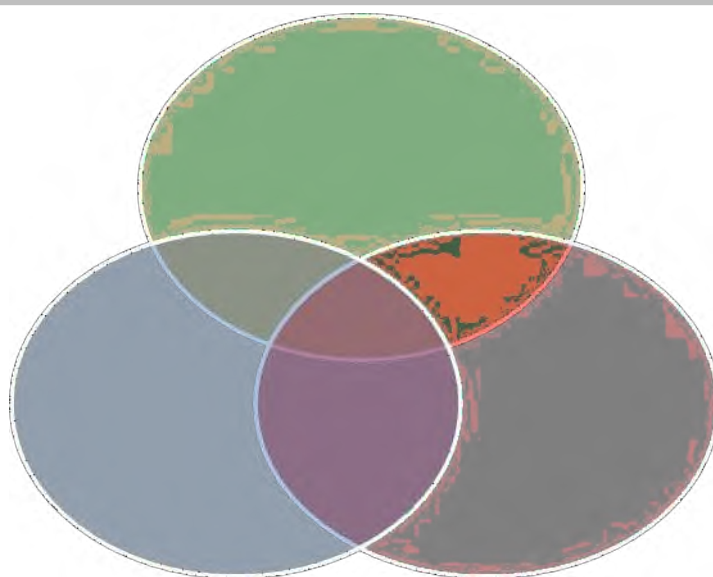

“Bumerang” metodining tuzilmasi

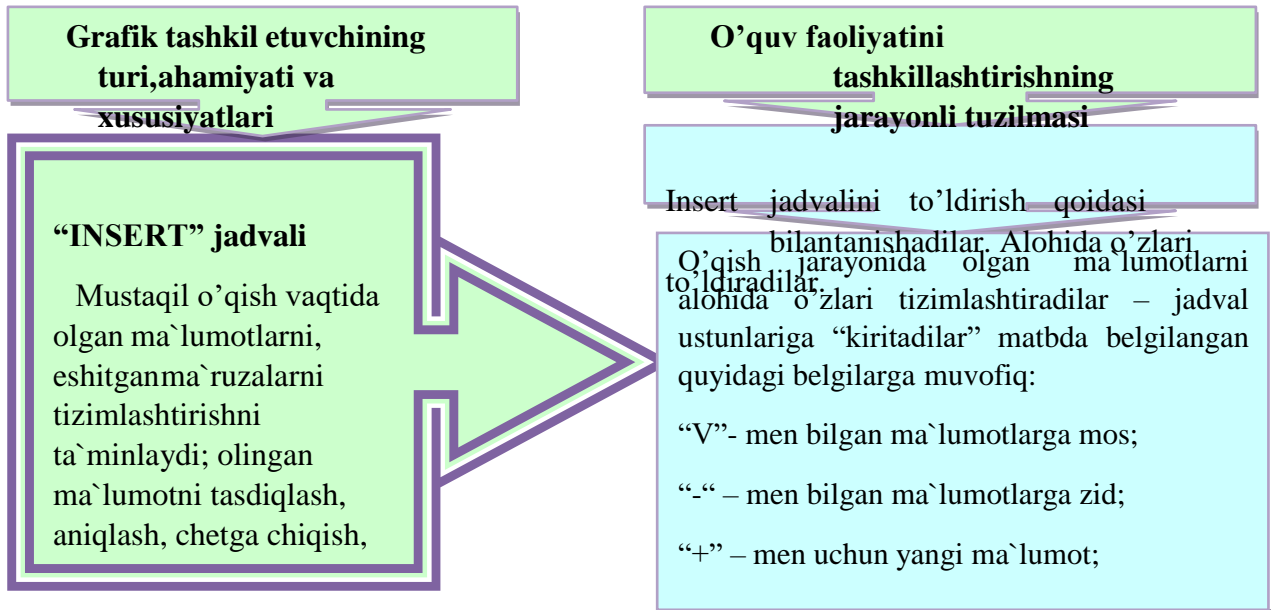

“BUMERANG” metodini o’tkazish

Insert jadvali

kuzatish. Avval
o'zlashtirgan
ma'lumotlarni bog'lash
qobiliyatini
shakllantirishga

B/BX/B JADVALI –
Bilaman/Bilishni
xohlayman/Bilib
oldim.

Mavzu, matn, bo'lim
bo'yicha izlanuvchanlikni
olibborish imkonini beradi.

Tizimli fikrlash,

tuzilmagakeltirish, tahlil
qilish

Jadvalni tuzish qoidasi bilan tanishadilar.
Alohida/kichik guruhlarda jadvalni
rasmiylashtiradilar.

“Mavzu bo'yicha nimalarni bilasiz” va
“Nimanibilishni xohlaysiz” degan
savollarga javob beradilar (oldindagi ish
uchun yo'naltiruvchi asos yaratiladi).
Jadvalning 1 va 2-bo'limlarini to'ldiradilar.

Ma'ruzani tinglaydilar, mustaqil o'qiydilar.

Mustaqil/kichik guruhlarda
jadvalning 3-bo'limini to'ldiradilar.

“Nilufar guli” chizmasi –
muammoni yechish
vositasi. O'zida nilufar guli
ko'rinishini namoyon
qiladi. Uning asosini
to'qqizta katta to'rt
burchaklar tashkil etadi.

Tizimli fikrlash, tahlil

Chizmani tuzish qoidasi bilan tanishadilar.
Alohida/kichik guruhlarda chizma tuzadilar: to'rt
burchak markazida avval asosiy muammoni (g'oya,
vazifa) yozadilar. Unung yechish g'oyalarini esa
markaziy to'rt burchakning atrofida joylashgan sakkizta
to'rt burchaklarga yozadilar. Markaziy to'rt burchakning
atrofida joylashgan sakkizta to'rt burchaklarga yozilgan
g'oyalarni, atrofda joylashgan sakkizta to'rt
burchaklarning markaziga yozadilar, ya'ni gulning
barglariga olib chiqadilar. Shunday qilib, uning har biri
o'z navbatida yana bir muammodek ko'riladi.

Chizmani tuzish qoidasi bilan tanishadilar.
Alohida/kichik guruhlarda chizma tuzadilar: avval asosiy
muammoni (g'ya, vazifa) yozadilar, so'ngra kichik
muammolarni, ularning hrn biridan esa, kichik
muammoni batafsil ko'rib chiqish uchun “kichik
shohchalar”ni chiqaradilar. Shunga asosan har bir
g'oyalar rivojlanishini batafsil kuzatish mumkin.

“Nilufar guli” chizmasi

	B			Z			C	
			B	Z	C			
	D		D	A	F		F	
			G	H	Y			
	G			H			Y	

“Nilufar guli” chizmasini tuzish qoidalari

- Amaliy nuqtai nazardan barcha g’oyalarni ixcham deb tasavvur qiling (bitta-ikkitasi bilan chegaralaning), bu ham aql uchun foydali mashq hisoblanadi.
- Sizga katta qog’oz varag’i zarur bo’ladi. Doimo o’zingiz mushohadalarigizni natijasini bir varaq qog’ozda ko’rish foydali hisoblanadi. Qarama-qarshi holda esa sizga bir varaqdan boshqasiga sakrab yurishingizga va bunda zaruriy biri muhim narsani unutishingizga olib keladi.

«Балиқ скелети» схемаси – мавжуд муаммо ва уни асослайдиган далилларни келтириш орқали асосий ечимни белгилаш воситаси

26

“Ақлий ҳужум” методи

Тестлаштириш афзалликлари ва камчилиги

03.09.2017

“Insert” metodi

Metodning maqsadi: Mazkur metod tinglovchilarda o‘simlikshunoslikda innovatsion texnologiyalar bo‘yicha axborotlar tizimini qabul qilish va bilimlarni o‘zlashtirilishini engillashtirish maqsadida qo‘llaniladi, shuningdek, bu metod tinglovchilar uchun xotira mashqi vazifasini ham o‘taydi.

“SWOT-tahlil” metodi.

Metodning maqsadi: mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo‘llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni shakllantirishga xizmat qiladi.

S – (strength)	• kuchli tomonlari
W – (weakness)	• zaif, kuchsiz tomonlari
O – (opportunity)	• imkoniyatlari
T – (threat)	• tўsiqlar

“Xulosalash” (Rezyume, Veer) metodi

Metodning maqsadi: Bu metod murakkab, ko‘p tarmoqli, mumkin qadar, muammoli xarakteridagi mavzularni o‘rganishga qaratilgan. Metodning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo‘yicha bir xil axborot beriladi va ayni paytda, ularning har biri alohida aspektlarda muhokama etiladi. Masalan, muammo ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari bo‘yicha o‘rganiladi. Bu interfaol metod tanqidiy, tahliliy, aniq

mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o'quvchilarning mustaqil g'oyalari, fikrlarini yozma va og'zaki shaklda tizimli bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi. —Xulosalash metodidan ma'ruza mashg'ulotlarida individual va juftliklardagi ish shaklida, amaliy va seminar mashg'ulotlarida kichik guruhlardagi ish shaklida mavzu yuzasidan bilimlarni mustahkamlash, tahlili qilish va taqqoslash maqsadida foydalanish mumkin.

«**Keys-stadi**»- inglizcha so'z bo'lib, («case» – aniq vaziyat, hodisa, «stadi» – o'rganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni o'rganish, tahlil qilish asosida o'qitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Mazkur metod dastlab 1921 yil Garvard universitetida amaliy vaziyatlardan iqtisodiy boshqaruv fanlarini o'rganishda foydalanish tartibida qo'llanilgan. Keysda ochiq axborotlardan yoki aniq voqea-hodisadan vaziyat sifatida tahlil uchun foydalanish mumkin. Keys harakatlari o'z ichiga quyidagilarni qamra boladi:

Kim (Who), Qachon (When), Qaerda (Where), Nima uchun (Why), Qanday/
Qanaqa (how), Nima-natija (What).

4.4. Testlar

Qaysi olimlar tomonidan mijozning 9ta tarkibiy qismini ta`kidlab o`tishgan hamda ularning yangi tug`ilgan chaqaloqlarda ham mavjud bo`lishini, keyinchalik rivojlanib borishini aniqlashgan?
Chess va Tomas
Vigotskiy va Vlasova
Shtern va Morbe
Sechenov va Pavlov
Chess va Tomas nazariyasiga ko`ra faollik darajasi mijoziga ta`rif bering.
Farzand tug`ilishi bilanoq unda o`ziga xos fazilatlarning vujudga kelishi
Och qolish, ovqatlanish, organizmni bo`shatish va uyquga ketishning ketma-ketligi
Bolaning notanish odamlarga, oziq-ovqatlarga, o`yinchoqlarga nisbatan bo`lgan tabiiy reaksiyasi
Tashqi sharoitlarning o`zgarishiga nisbatan bolaning tez yoki uzoq vaqt mobaynida moslashishi
Chess va Tomas nazariyasiga ko`ra tadrijiylik (izchillik) mijoziga ta`rif bering.
Och qolish, ovqatlanish, organizmni bo`shatish va uyquga ketishning ketma-ketligi
Farzand tug`ilishi bilanoq unda o`ziga xos fazilatlarning vujudga kelishi
Bolaning notanish odamlarga, oziq-ovqatlarga, o`yinchoqlarga nisbatan bo`lgan tabiiy reaksiyasi
Tashqi sharoitlarning o`zgarishiga nisbatan bolaning tez yoki uzoq vaqt mobaynida moslashishi

**Chess va Tomas nazariyasiga ko`ra yaqinlashish va uzoqlashish
mijoziga
ta`rif bering.**

<p>Bolaning notanish odamlarga, oziq-ovqatlarga, o`yinchoqlarga nisbatan bo`lgan</p> <p>tabiiy reaksiyasi</p>
<p>Och qolish, ovqatlanish, organizmni bo`shatish va uyquga ketishning ketma-ketligi</p>
<p>Farzand tug`ilishi bilanoq unda o`ziga xos fazilatlarining vujudga kelishi.</p>
<p>Tashqi sharoitlarning o`zgarishiga nisbatan bolaning tez yoki uzoq vaqt</p> <p>mobaynida moslashishi</p>
<p>Chess va Tomas nazariyasiga ko`ra moslashish mijoziga ta`rif bering.</p>
<p>Tashqi sharoitlarning o`zgarishiga nisbatan bolaning tez yoki uzoq vaqt</p> <p>mobaynida moslashishi</p>
<p>Bolaning notanish odamlarga, oziq-ovqatlarga, o`yinchoqlarga nisbatan bo`lgan</p> <p>tabiiy reaksiyasi</p>
<p>Och qolish, ovqatlanish, organizmni bo`shatish va uyquga ketishning ketma-ketligi</p>
<p>Farzand tug`ilishi bilanoq unda o`ziga xos fazilatlarining vujudga kelishi.</p>
<p>Qiyinlik darajasi – 1 Chess va Tomas nazariyasiga ko`ra reaksiya izchilligi</p> <p>mijoziga ta`rif bering.</p>
<p>Kayfiyatni ifodalashga ketgan energiya miqdori</p>
<p>Bolaning notanish odamlarga, oziq-ovqatlarga, o`yinchoqlarga nisbatan bo`lgan</p> <p>tabiiy reaksiyasi</p>
<p>Och qolish, ovqatlanish, organizmni bo`shatish va uyquga ketishning ketma-ketligi</p>
<p>Farzand tug`ilishi bilanoq unda o`ziga xos fazilatlarining vujudga kelishi</p>
<p>Chess va Tomas nazariyasiga ko`ra kayfiyatning sifatlari (ijobiy sifatlarning salbiy sifatlarga nisbatan bo`lgan munosabati) mijoziga ta`rif bering.</p>

Sho`xchanlik, lazzatlanish, quvnoqlik, boshqalarga tez o`rganish va
bularga teskari bo`lagan yig`loqlik, kabi sifatlarga ega bo`lish
Bolaning notanish odamlarga, oziq-ovqatlarga, o`yinchoqlarga nisbatan bo`lgan
tabiiy reaksiyasi
Och qolish, ovqatlanish, organizmni bo`shatish va uyquga ketishning ketma-ketligi
Farzand tug`ilishi bilanoq unda o`ziga xos fazilatlarining vujudga kelishi.
Chess va Tomas nazariyasiga ko`ra reaksiya qamrovi mijoziga ta`rif bering.
Tashqi ta`sirlarga nisbatan qaytarilgan xatti-harakatlarning samarasi
Bolaning notanish odamlarga, oziq-ovqatlarga, o`yinchoqlarga nisbatan bo`lgan
tabiiy reaksiyasi
Och qolish, ovqatlanish, organizmni bo`shatish va uyquga ketishning ketma-ketligi
Farzand tug`ilishi bilanoq unda o`ziga xos fazilatlarining vujudga kelishi.
Chess va Tomas nazariyasiga ko`ra bo`shashganlik mijoziga ta`rif bering.
Diqqatni tashqi ta`sirlarga nisbatan jamlay olmaslik
Bolaning notanish odamlarga, oziq-ovqatlarga, o`yinchoqlarga nisbatan bo`lgan
tabiiy reaksiyasi
Och qolish, ovqatlanish, organizmni bo`shatish va uyquga ketishning ketma-ketligi
Farzand tug`ilishi bilanoq unda o`ziga xos fazilatlarining vujudga kelishi.
Chess va Tomas nazariyasiga ko`ra diqqat-e`tibor va g`ayratlik mijoziga ta`rif bering.
Qiyinchiliklarni yengib o`tishdagi bolaning faolligi
Bolaning notanish odamlarga, oziq-ovqatlarga, o`yinchoqlarga nisbatan bo`lgan
tabiiy reaksiyasi

Och qolish, ovqatlanish, organizmni bo`shatish va uyquga ketishning ketma-ketligi
Farzand tug`ilishi bilanoq unda o`ziga xos fazilatlarining vujudga kelishi
“Mijoz va bolalar intizomining buzulishi” asar muallifi kim?
Chess va Tomas
Vigotskiy va Vlasova
Shtern va Morbe
Sechenov va Pavlov
Javhar Zamindarga tegishli bo`lgan so`zlar qaysi bandda to`g`ri ko`rsatilgan?
Ota-ona behad bo`ladi xursand, Farzand bo`lolsa munosib farzand.
Namozi bamdoddan keyin volidangni Ziyorat qil va hizmatida bo`l.
Kishining bor ersa ota-onasi G`animatdur unga alarning rizosi Xudoning qoshida qabul ekandur Ota onaning baloga duosi.
Al-hosil, tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir.
Qiyinlik darajasi – 2 Rushtiyga tegishli bo`lgan so`zlar qaysi bandda to`g`ri ko`rsatilgan?
Namozi bamdoddan keyin volidangni Ziyorat qil va hizmatida bo`l
Ota-ona behad bo`ladi xursand, Farzand bo`lolsa munosib farzand.
Kishining bor ersa ota-onasi G`animatdur unga alarning rizosi Xudoning qoshida qabul ekandur Ota onaning baloga duosi
Al-hosil, tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir.
Munavvar Qoriga tegishli bo`lgan so`zlar qaysi bandda to`g`ri ko`rsatilgan?

Kishining bor ersa ota-onasi, G`animatdur unga alarning rizosi, Xudoning qoshida qabul ekandur, Ota onaning baloga duosi
Namozi bamdoddan keyin volidangni Ziyorat qil va hizmatida bo`l
Ota-ona behad bo`ladi xursand, Farzand bo`lolsa munosib farzand.
Al-hosil, tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir.
A.Avloniyga tegishli bo`lgan so`zlar qaysi bandda to`g`ri ko`rsatilgan?
Al-hosil, tarbiya biz uchun yo hayot, yo mamot, yo najot, yo halokat, yo saodat, yo falokat masalasidir.
Kishining bor ersa ota-onasi, G`animatdur unga alarning rizosi, Xudoning qoshida qabul ekandur, Ota onaning baloga duosi
Namozi bamdoddan keyin volidangni Ziyorat qil va hizmatida bo`l
Ota-ona behad bo`ladi xursand, Farzand bo`lolsa munosib farzand.
“Oila a`zolari” darslik muallifi kim?
Munavvar Qori
A.Avloniy
M.Behbudiy
A.Qodiriy
A.Fitrat oilaning ijtimoiy vazifalari deb, kabi qismlarga bo`ladi.
Avlod tarbiyasi, Fikriy tarbiya, Axloqiy tarbiya
Avlod tarbiyasi, Fikriy tarbiya, Jismoniy tarbiya
Avlod tarbiyasi, Fikriy tarbiya, Mehnat tarbiyasi
Avlod tarbiyasi, Fikriy tarbiya, Jinsiy tarbiya
Qiyinlik darajasi – 2 A.Fitrat 1916-yilda ... nomli falsafiy asar yozgan.
Oila
Oila pedagogikasi
Oila psixologiyasi

Oilaviy munosabat
Avlod tarbiyasi, Fikriy tarbiya, Jinsiy tarbiya
“ulamo va sulaho va mutaffakirlarga mushfiq va mehribon” Muhammad
Tarag`aydan olgan saboqlarini bir umr unutmadi. Ushbu so`zlar kimning
qalamiga mansub.
Sh.Yazdiy
Z.Bobur
A.Temur
M.Tarag`ay
“G`oyaga qarshi faqat g`oya, fikrga qarshi faqat fikr, jaholatga qarshi faqat
ma`rifat bilan bahsga kirishish, olishish mumkin”. Ushbu fikrlar muallifini
02.02.1998 yil 54-sonli
02.02.1997-yil 54-sonli
02.02.1997-yil 55-sonli
02.02.1998-yil 55-sonli
“Mening farzandim tantiq bo`lmasligi kerak!” ushbu fikrlar muallifini
Toping
A.Temur
Munavvar Qori
A.Avloniy
M.Behbudiy
Balog`at yoshiga yetgan erkaklar va ayollar irqi millati va diniy belgilari bo`yicha hech qanday cheklashlarsiz nikohdan o`tishga va oila qurishga haqli. Ushbu keltirilgan qonun va qoidalar qaysi huquqiy hujjatda belgilangan.
Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi

O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
Oila kodeksi
BMT qarorlari
Nikohdan o`tayotgan har ikki tomonning erkin va to`liq roziligi asosidagina
nikoh tuzilishi mumkin. Ushbu keltirilgan qonun va qoidalar qaysi huquqiy
hujjatda belgilangan.
Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi
O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
Oila kodeksi
BMT qarorlari
Nikohdan o`tayotgan har ikki tomonning erkin va to`liq roziligi asosidagina
nikoh tuzilishi mumkin. Ushbu keltirilgan qonun va qoidalar qaysi huquqiy
hujjatda belgilangan.
Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi
O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
Oila kodeksi
BMT qarorlari
Oila jamiyatning tabiiy va asosiy hujayrasi. Ushbu keltirilgan qonun va
qoidalar qaysi huquqiy hujjatda belgilangan.
Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi
O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
Oila kodeksi
BMT qarorlari
Kimki ayol huquqini himoya qilsa, bola huquqini himoya qilgan bo`ladi,
boshqacharoq aytganda, u kelajakni himoya qilgan bo`ladi. Yuqoridagi
V.Gyugo

Suqroq
Rastu
N.Kopernik
1997-yilda Toshkentda instituti tashkil topdi.
Ayol va jamiyat
Oila ilmiy amaliy tadqiqot
O`Zmu
TTA
.....oilaviy munosabatlarning bir turi hisoblanib, bunda ota-onaning obro`si shaxslararo muloqotda hal qiluvchi, yetakchi rol o`ynaydi.
Avtoritar
Demokrat
Liberal
Loqaydlikka asoslangan
.....oilaviy munosabatlarning bir turi hisoblanib, bunda oila davrasida ota yoki ona murosasiz, ko`ngilchang bo`lishlik tashqi ko`rinishdan iliq ruhiy iqlimni o`ziga aks ettirganday bo`lib tuyulsa ham, aslida unda hamjihatlik, o`zaro tushunish yetishmaydi.
Liberal
Avtoritar
Demokrat
Erkinlikka asoslangan
1994-yildan boshlab bolali oilalarga necha xil nafaqa berish tasis etilgan
3
4
5
2

<p>arbiyali xotin ota-onasini, eri hamda bolasini, butun oila ahlini oilaga munosabati bo'lgan do'stu qo'shnilarini, xodimu xodimalarini xulqi bilan mamnun qilur" bu so'zlar kimning qaysi asaridan keltirilgan?</p>
Rizouddin ibn Faxriddinning "Oila"
A.Fitratning "Oila"
A.Navoiyning "Xamsa"
Kaykovusning "Qobusnoma"
<p>Manba: «Oila pedagogikasi» O.Hasanboeva va boshqalar. Toshkent, 2007</p> <p>Qiyinlik darajasi – 2 Tarbiyali xotin ota-onasini, eri hamda bolasini, butun oila ahlini oilaga munosabati bo'lgan do'stu qo'shnilarini, xodimu xodimalarini xulqi bilan mamnun qilur" bu so'zlar kimning qaysi asaridan keltirilgan?</p>
Rizouddin ibn Faxriddinning "Oila"
A.Fitratning "Oila"
A.Navoiyning "Xamsa"
Kaykovusning "Qobusnoma"
<p>Qiyinlik darajasi – 2 Oilaning asosiy ikki ustuni to'g'ri ko'rsatilgan javobni ko'rsating.</p>
Iqtisod, ma'naviyat
Ma'naviyat, madaniyat
Iqtisod, madaniyat
Iqtisod, siyosat
<p>Oilaning asosiy ikki ustuni to'g'ri ko'rsatilgan javobni ko'rsating.</p>
Iqtisod, ma'naviyat
Ma'naviyat, madaniyat
Iqtisod, madaniyat

Iqtisod,siyosat
“Xotinimni yonimga yo`latmanglar” ushbu so`z nechanchi yilda mashhur adib..... o`limi oldidagi so`ngi so`zlari edi?
1910 L.Tolstoy
1930 A.Pushkin
1928 Lermontov
1935 Nekrasov
L.Tolstoy o`limi oldidadan yozib qoldirgan so`zlari to`g`ri
ko`rsatilgan qatorni toping.
Xotinimni yonimga yo`latmanglar
Be`mani injiqlik – zaxri qotil
Oqila rafiqam! Agar ering yoningda bo`lishini istasang, shuning payiga tushginki, toki u hech qayerda seni huzuringdan kabi rohat – farog`at va muloyimlikka duch kelmasin
Meni kechir
Qiyinlik darajasi – 2 Deyl Kornegiga tegishli iqtibos keltirilganqatorni toping.
Be`mani injiqlik – zaxri qotil
Xotinimni yonimga yo`latmanglar
Oqila rafiqam! Agar ering yoningda bo`lishini istasang, shuning payiga tushginki, toki u hech qayerda seni huzuringdan kabi rohat – farog`at va muloyimlikka duch kelmasin
Eringa hadeb gina qilaverishni man etaman
Pifagorga tegishli iqtibos keltirilgan qatorni toping.
qila rafiqam! Agar ering yoningda bo`lishini istasang, shuning payigatushginki, toki u hech qayerda seni huzuringdan kabi rohat – farog`at va

muloyimlikka duch kelmasin
Be`mani injiqlik – zaxri qotil
Xotiniimni yonimga yo`latmanglar
Eringa hadeb gina qilaverishni man etaman
Konstitutsiyaning nechanchi bobi oilaga bag`ishlangan?
XIV
XV
XVI
XII
«Oila jamiyatning asosiy bo`g`inidir hamda jamiyat davlat muhofazasida bo`lish huquqiga ega» yuqoridagi jumlar O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining nechanchi moddasida ko`rsatib o`tilgan?
63-moddasida
64-moddasida
65-moddasida
66-moddasida
Bola tarbiyasini jamiyat o`z ixtiyoriga olish tarbiya jarayonidagi barcha zarur ishlarni davlat bajarishi lozim degan g`oyani kimlarilgari surgan?
Aflotun va Arastu;
Geradat va Arastu;
Safoki va Aflotun;
Zardusht.

<p>Qiyinlik darajasi – 2 Eramizdan awalgi 528-529-yillar orasida yaratilgan odob-axloq g‘oyalari ilgari surilgan asar nomini ko‘rsating?</p>
Avesto
Mahabhorat
Temur tuzuklari
Orxun enasoy bitiklari
<p>Kaykovusning «Qobusnoma» asarida keltirib o‘tilgan ota-onaga</p>
<p>qo'yilgan vazifalar qaysi qatorda to‘g‘ri ko‘rsatilgan?</p>
Bolaga yaxshi ism qo'yish, oqil va mehribon enagaga topshirish, sunnat to‘yi o‘tkazish;
Bolaga yaxshi ism qo'yish, oqil va mehribon enagaga topshirish, sunnat to‘yi o‘tkazish, mehnat qilishga o‘rgatish.
Bolaga yaxshi ism qo'yish, oqil va mehribon enagaga topshirish, sunnat to‘yi o‘tkazish, qilichbozlikka o‘rgatish.
Bolaga yaxshi ism qo'yish, oqil va mehribon enagaga topshirish, sunnat to‘yi o‘tkazish, ot minishga o‘rgatish.
<p>Oilada, uning ma’naviy va tibbiy salomatligi negizidir</p>
Sog`lom turmush tarzini shakllantirish
Iqtisodiy muhitni yaxshilash
Madaniy va ma`naviy jihatlarni yaxsholash
Ruhiy-emotsional hislatlarni shakllantirish
<p>Qiyinlik darajasi – 2 Oilada ..., uning ma’naviy va tibbiy salomatligi negizidir</p>
Sog`lom turmush tarzini shakllantirish
Iqtisodiy muhitni yaxshilash
Madaniy va ma`naviy jihatlarni yaxsholash

Ruhiy-emotsional hislatlarni shakllantirish
Qiyinlik darajasi – 2 ikoh tuzish vaqtidan er va xotin o`z xohishi bilan eri yoki xotining familiasini umumiy familya qilib tanlaydi yoki ularning har biri nikohgacha bo`lgan o`z familiasini saqlab qoladi. Er va xotindan birining familiasini o`zgartirishi boshqasining ham familiasini o`zgarishiga olib kelmaydi. Ushbu qonun qaysi qonuning nechanchi moddasida keltirilgan?
Oila kodeksining 20-moddasi
Konstitutsiyaning 63-moddasi
Konstitutsiyaning 60-moddasi
Oila kodeksining 25-moddasi
Oila budjetini sarflanishining asosiy yo`nalishlari nechta?
6
5
4
7
Oila budjetini sarflanishining asosiy yo`nalishlari nechta?
6
5
4
7
...o`rinsiz, foydasiz ishlarga pul va mol sarflash.
Isrof
Kambag`allik
Qashshoqlik
Pulsizlik
Maqolni davom ettiring. Sayoq yurgan...

Tayoq yeydi
Ovqat yeydi
Salom deydi
Taom yeydi

ORALIQ VA YAKUNIY NAZORATLAR O'TKAZISH JADVALI

№	Nazorat shakli, maksimal baho	1- ON	2-ON	YN
	Maksimal baho	5	5	5
	Shakli (test , yozma, og'zaki)	Yozma	Og'zaki	Og'zaki-yozma
	Muddati (haftalarda)			

Oraliq baholash: fanning ma'ruza qismiga tegishli teng yarmi o'tib bo'lingandan so'ng so'ng OB olinadi. Bunda o'tilgan mavzularga doir 3 ta nazariy yozma savollari varianti tarqatiladi. Oldindan tuzilgan 3 ta yozma variantlarini to'la echgan talabaga xar bir to'g'ri javob uchun maksimal 5 baho beriladi.

Yakuniy baholash o'tilgan barcha mavzular bo'yicha tuzilgan variantlari asosida o'tkaziladi. Bunda xar bir talabaga semestr davomida o'tilgan mavzular bo'yicha 3 ta nazariy savol variantlari tarqatiladi. Talaba og'zaki javobning xar biridan maksimal 5 baho to'plash imkoniyatiga ega. Umumiy baxo o'rtacha arifmetika asosida chiqariladi.

*Izoh. Nazoratlardagi har bir savol va topshiriqlar quyidagi baholash mezonlari bo'yicha baholanadi.

Talabalar bilimni baholash mezonlari

a) **“5” (a'lo)** baho uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

- Hulosa va qaror qabul qilish;
- Ijodiy fikrlay olish;
- Mustaqil mushohada yurita olish;
- Olgan bilimlarini amalda qo'llay olish;
- Mohiyatini tushunish;
- Bilish, aytib berish;

- Tasavvurga ega bo'lish;
- b) **“4” (yaxshi)** baho uchun talabanning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:
 - Mustaqil mushohada yurita olish;
 - Olgan bilimlarini amalda qo'llay olish;
 - Mohiyatini tushunish;
 - Bilish, aytib berish;
 - Tasavvurga ega bo'lish;
- v) **“3” (qoniqarli)** baho uchun talabanning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:
 - Mohiyatini tushunish;
 - Bilish, aytib berish;
 - Tasavvurga ega bo'lish;
- g) talabanning bilim darajasi **“2” (qoniqarsiz)** deb quyidagi hollarda baholanadi:
 - Aniq tasavvurga ega bo'lmaslik;
 - Javoblarda xatoliklarga yo'l qo'yilganlik;
 - Bilmaslik.